

YÖN

HAFTALIK GAZETE

ZONGULDAK OLAYLARI

Mason Locası
Demirel'i suçlu buldu

EREĞLİ
DEMİR VE ÇELİK

GİZLİ

RAPOR:

*Ereğli
Demir-Çelik
yolsuzluğu*

OKULUCUDAN YÖNE

TRT Genel Müdürünün açıklaması

Haftalık «YON» Gazetesi
Yazı İşleri Müdürlüğüne
Ankara

Gazetenizin 26 Şubat 1965 tarihli nüshasında Garip Tataroğlu imzası ile ve «Alevilik» başlığı altında yayınlanmış bulunan bir mektupta, İstanbul Radyosunda 18 Şubat 1965 günü saat 07.00 de «Din üzerine konuşma» adı bir yayın yapıldığı ve bu yayında «saçma», «hezeyan» diye vasıflandırılan cümlelerin de sarfedilmiş olduğu iddia edilmektedir. Aslında «Din üzerine konuşma» adını taşımayan «Günaydın» adı ile yapılmış olan bu yayında, alevilik hakkında sarf edildiği ileri sürülen: «Alevilik batıldır, bu yolda gidenler sapmıştır. Kur'an'da bu hususta kayıtlar var ki, namazın dışında yapılan ibadetler sefiliktir. Bu batıldır, adı yoldan döndünüz.» cümlesinin bahis konusu yayında geçen cümle ile hiç bir ilgisi yoktur. Nitekim aynı yayının aleviliğe değinen cümlesi şöyledir: «... Sünnilik ile gerçek Alevilik arasında ne iman yönünden, ne de ibadetler yönünden bir ayrılık yoktur. 12 İmam Hazeratının hayatları meydandadır. Bize düşen dikkatli olmak, gerçek din adamı ile, sömürücüyle, fitne tohumları eکیyi ayırmaktır.»

Yukarıda açıklanan gerçek karşısında, Sayın Garip Tataroğlu'nun daha çok hafızaya güvenerek giriştiğini sandığımız haksız tenkidin, vatandaşlar arasında huzursuzluk yaratacağına gazetenizin de emin olduğuna inanarak, bu açıklamamızın haftalık YÖN gazetesinin önümüzde çıkacak ilk nüshasının aynı sütununda yayınlanmasını rica eder, saygılarımı sunarım.

Adnan Öztürk
Genel Müdür

Eğitim Bakanına açık mektup

Sayın Bakan,
Bu mektubumla karanlıkta kalan bazı olayları ve acı gerçekleri dile getirirken kendi çilemize de değinmeden geçemeyeceğiz. Çünkü aynı çarktan başkaları da geçmeye başlamıştır. Oykü şu: Ben, iki yıl önce Hasanoğlu - Atatürk Öğretmen Okulunda öğrenciydim. Bu memlekete hizmet et-

mek ve daha fazla faydalı olabilmek için 10 günlerden fazla askıla çalıştıklarını iyi niyetli arkadaşların ve öğretmenlerin iyi bilirler. Okulda çok kitap okumak, toplumca yazarlara ilgi göstermem ve hele hele Yılanların Ocu filmi ni oynatmak için gayret göstermem iyi karşılanmadı. Okul yöneticisi benim bu halime ve çevremdeki arkadaşların kıpırdanmalarına kızmaya başladı. Okulda yayınlanmakta olan bülten köy sorunları ile ilgili ufak bir şiirciğimi koymak temelli tedirgin etti yöneticiyi. Şiirciğimde köylünün topraksızlığını, bakılmazlığını, kızların pahalı başlıkları satılmasını anlatıyordum. Nem kapalı yönetici sende «başka maksatlar» var dedi. Ve aramızda adamlar taktı. O günlerdeki tedirginliğimi bir anlayan. Geceleri bile uyuyamıyordum. Beni çok sevdiğim mesleğimden edebilecekler, bu memleketi çok sevmek, halktan yana olmak bile suç olmaya başladı bu adamların yanında diye tasalanıyordum. Hak-himim tasamda... Beni Kayseri'deki Pazarören - Mimarşinan İlk Öğretmen Okuluna sürgün ettiler. Okula vardığım ilk anda oranın yöneticisi hemen valizimi aradı. Okumak için aldığım, Enstitü çıkışı toplumcu yazarların yapıtlarını aldı. Bunlar Bizim Köy, Açı Harman, Tonguç'a Kitap, Karaca-oğlu'du. Elimdeki Vatan gıncesi ile YÖN dergisini, Varlık ve İmece dergisini de aldı. Böylece Pazarören'e vardığım ilk andan itibaren oranın yöneticisi de benimle uğraşmaya başladı. Edebiyat derslerine giriyordum. Öğretmenlerim çok okuyun diyorlardı. Yönetici ise elimdeki yapıtları alıyordu. Şaşırmıştım, bu türlü saçma eğilimciliğe... Ben bu durumun giderilmesi için sırasıyla Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğüne, Müsteşarlığa, Bakanlığa mektuplar yazdım, teller çektim. Benimle ve karşılaştığım bu durumla ilgilenen bile olmadı. Kalkıp Ankara'ya gittim Bir haftaya yakın uğraştım, Bakanla görüştürmediler. Böylece derdimi kimseye anlatamadım. Bu durumu sezen yönetici şiddetini iyicene artırdı. Artık susamazdım. Çünkü ben Atatürk'ü, toplumcu bir aydın olacaktım. Ülkücü bir öğretmen adayı idim. Tuttum bu durumları Köy ve Eğitim Derneğinin 95 inci sayısında yayınladım. Bu yazıyla çıkarları bozulanlar bizi okuldan

kovmakta buldular çareyi.

Sayın Bakanım,

Okuldan ayrıldıktan sonra çeşitli işlerde çalıştım. Bir köy öğretmeninin aldığı maaştan çok fazlasını kazandım. Kazanıyordum. Gazetecilik yaptım. Eğitimle ilgili çeşitli günce ve dergilerde yazdığım yazıların toplamı 100'ün üstündedir. Köy ve Eğitim, İmece, Vatan, Ankara Telgraf, Çaltı gibi günce ve dergilerin koleksiyonunda bu bellidir. Olanaksız ama -söz gereği de söylemiyorum, samimi olarak söylüyorum ki- beni kaymakam da yapsalar, vali de yapsalar gene köy öğretmenliğini istiyordum. Ben nasırlı ellerin sahip olduğu karanlık beyinleri aydınlatmak için bir savaş eri olmak istiyordum. Başka mesleklerle de olabilsen ben bu mesleği seviyorum. Sizden tek arzum inceleyin bir durumu. Böylece eski arkadaşınızın yaptığı hatâlar da ortaya çıksın. İlginizi bekler, saygılarımı sunarım.

İsmail GENÇTÜRK

Adalet Bakanına açık mektup

Cumhuriyet gazetesinde Türk Ceza Kanununun 141 ve 142. maddeleri hakkındaki görüşlerinizi okudum. «Bu maddeler demokratik sosyalizmi yasaklamazlar. Demokratik sosyalizmi müdafaa edenleri ve yayanları, savcılarının suçlu kılması, dava açması düşüncilemez. Hakimler de mahkûmiyet hükmünü vermezler kanaatindeyim» diyorsunuz.

Bu maddelerin demokratik sosyalizmi yasaklamadığı hakkındaki şahsi kanaatinize, bir zamanlar ben de sahiptim. Halen, bütün Türk aydınlarının bu kanaatinizi paylaşmak arzusunda olduğunu sanırım. Ancak, ne yazık ki tatbiki düşüncelerinizi doğrulamıyor. Sarı ve kesin bir ifade taşımayan bu maddeler, çok farklı şekillerde uygulanıyor. Meselâ benim hakkımda nasıl uygulandığını merak ederseniz, lütfen 1 Ocak 1965 gün ve 92 sayılı YÖN'ün ikinci sayfasında çıkan mektubumu okuyunuz ve orada belirtilen dosyayı celbedip bir göz atınız.

Siz, toleranslı bir hukukçu olarak bu maddelerin demokratik sosyalizmi yasaklamadığını düşüncebilirsiniz. Ama bu düşünce, vatandaşlar fikir hürriyetini kesin güvenciliğini sağlamaya yetmez. Müsamaha, bir teminat olamaz. İstismar edilen ve istismara esasen

elverişli olan (çünkü yapılmışken böyle istenmiştir) bu maddeler a-çıkça kavuşturulmaz ve özellikle «cebir unsuru» mevcudiyeti konmazsa, hakim çevrelerin keyif ve arzularına göre uygulama imkânı bulmaları özenlemez.

İşte yakın bir örnek: Selefimiz Sayın Sırrı Atalay, sanki bu maaşının ebedi tapusuna sahipmişcesine «Komünistler artık cebir unsuru kullanmıyorlar, Cebir unsuru kullanmıyorlar diye komünizmi serbest mi bırakacağız» demiş miydi? Bu satırları biraz daha açarsak, söylemek isteriz «Türkiyede solcular, Anayasa için ve kanunlara riayet ederek teşkilatlılar ve doktrinlerini seçim yoluyla devlet hayatına uygulamak için siyasi parti kursalar ve halk oyu ile de yüzde yüz namuslu bir seçimle iktidarı kazansalar bile buna göz yumamayız» anlamına geldiği anlaşılabilir mi? Buyurun size, demokratik sosyalizmi yasaklamayan maddeler hakkında bir anlayış...

Örnekleri burada uzun uzun yazmak faydasız... Duygu ve düşüncelerinizde sınımlıysanız, dosyayı inceleyiniz, 31 Temmuz 1964 te Yüksek Hakimler Kuruluna yaptığım ve sekiz aydır sonuçlanmayan şikâyetimin akıbetini araştırınız. Göreceksiniz ki duruşmam usulsüz olarak gizli yapılmış ve duruşma savcısı Necmettin Besni, 141 ve 142. nin Anayasaya aykırılığını ileri sürmem üzerine «Bu maddelerin Anayasaya aykırılığı hakkında TIP tarafından yapılan müraعاتın Anayasa Mahkemesinin reddolunduğunu ve Anayasa Mahkemesinin bu konudaki hükmünü ibras edebileceğini» bildirmiştir. İtiraf edeyim ki, o zaman hilâfi hakikat beyanda bulunduğu için kınadığım Savcıyı kalben affettim. Zira sizden önceki Adalet Bakanı Atalay da bu hilâfi hakikat beyanını aynı, kutsal bir çatı altında yapmıştır. Oysa, Anayasa Mahkemesinin henüz böyle bir kararı yoktur. Selefimizin, Türk Adalet tarihine şeref kazandırması ancak bir başka beyanına da kısaca temas etmek isterim. Anayasa Mahkemesinin bütçesi görüşülürken mahkemenin yavaş çalıştığı hakkındaki tenkitleri cevaplandıran Bakan «141 ve 142. maddeler hakkında Anayasa Mahkemesine açılan dava çok mühimdir, onun için bekletilmektedir» diye bürmüştür. Bu beyanlar, Türk milletinin, rejimin hukuk yönünden korunması için Anayasası ile kurduğu bir kuruma, bakmakta olduğu bir davada siyasi iktidarın düşünce tarzını anlatıp tesir altına alma çabasının olduğu kadar, demokratik sosyalizmi savunanları bir müddet daha kahr altında boğma gayretini göstermiyor mu?

Burada Anayasa Mahkemesinin yüksek ve değerli üyelerine de bir vatan evladı olarak soracağım ve cevap beklediğim bir husus var. TIP'ın 141 ve 142. maddeler hakkında açtığı dava üzerinden iki yıl geçmiştir. Bu arada yüzlerce vatan evladı savcılarca YÖN okudu, Sosyal Adalet okudu, Yaşar Kemal eserlerini mehtetti, toprak reformu istedi gibi sudan sebeplerle tevkif ettirilmekte ve tutuklu olarak yargılanmaktadır. Bu acı gerçekler hergün basına aksetmekte, sayın hakimlerimiz bunları duyup bilmektedir. Acaba bir tesadüf eseri içlerinden birinin evladı böyle bir akıbete düşer olsa, yine eldeki davayı yıllarca bir karara bağlamadan bekletecekler midir? Ben ve iyi niyetli bütün vatandaşlar inanmak ve güvenmek isteriz ki Anayasa Mahkemesi hiçbir tehir ve mülahaza ile kendi hukuk görüşü ve vicdanı kanaatinden aykırı olmaz. Ona tesir etmek çabaları boşunadır. Bunu vatan ve milletin ve rejimin beka ve selâmet yolu olarak görüyoruz.

Fransada Anayasa Mahkemesinin kendine tevdi edilen bir dava yı 9 günde karara bağlamak mecburiyeti de yine Mecliste tenkitler arasında söylenmiştir.

Hikmeti sebebi Anayasayı korumak olan yeni bir kuruluşun sırf başlangıçtan gelen bazı aksaklıklar sebebiyle bazı işleri geciktirmesi normal kabul olunabilir. Ama aynı zamanda ilk adımda il-

mitleri kırsak ve tarafsızlığı hak kında en ufak bir istihdam yaratacak kadar bir davayı bekletmesi kazaatince çok zararlı olur. Hele o geciktirilen dava siyasi istismarın meyvemini teşkil etmiş ve rejimin kadere ve hürriyet fikrinin de temelini teşkil eden bir kanun maddesi hakkında ise...

Petrollerimizin yabancı tröstler karteller elinde olmasını istemememek, temel sanayi olan Demir ve Çelik işletmelerinin ve başka millî cıptaki iktisadi kuruluşların millileştirilmesini istemek, top rak reformunu istemek bunlar ve bunun benzeri başka isteklerde bulunmak, küpü dolu, tuzu kuru motif kışkızadelerin işine gelmeyebilir. Onlar da tezlerini fikir yolu ile savunsun. Var mı karışan ve onlara fiilen taarruz eden?

Türkiyede şu veya bu yabancı devletin iş işlerimizi, ekonomik, siyasi ve kültürel yönden etkileme çabalarını beğenmez ve bundan millî ve şahsî veya yalnız şahsî menfaat umanlar olabilir. Ama bu davranışı beğenmeyen ve Türkiye'nin mevcut misallerde olduğu gibi bağıntılı bir ülke haline getirilme çabalarını yakbik edenler de olur. Takbik eden şahıs ABD. ni ve onun Türkiye politikasını yerere o komünist mi olur? Kütahya Ağır Ceza Mahkemesine sorarsanız bu sorunun cevabı evettir. Nedeni de mahkûmiyet hükmünde şöyle ifade edilmiştir. «Sosyalizm bir paravanadır. Amerikaya yöneltilen itham ve tenkidler Rusyaya olan sempatiyi ifade eder.» Evet, sayın Bakan, işte böyle!

Sayın Bakan sözlerime son verirken sizi vazifemiz olan bir davranışa davet ediyorum. Sekiz aydan beri neticesi alınmayan Yüksek Hakimler Kurulundaki şikâyetimle, Savcı hakkındaki Bakanlığımıza yaptığım şikâyetin akıbeti ile lütfen yeni olmanıza rağmen bir ilgilenin. 30.2 Nisan'da henüz kesinleştiği dahi bana teblig edilmeyen cezamı çekip bitirmiş olacağımın Kütahya Cezaevi Hilton koğuşundan ayrılacağım. Ayrılmadan önce bir müfettiş lütfeder de gönderirseniz size kanun, adalet ve ibras yönünden çok hoş sürprizlerim var.

İzzet MUSTAFAOĞLU
(Siyasi tutuklu Kütahya Cezaevi)

A. KADIR HOŞ GELDİN HALİL İBRAHİM

Genişletilmiş
ikinci baskı
ÇIKTI
300 kuruş
(YON - 30)

MAX BEER SOSYALİZM TARİHİ

çıkı
Max Beer'in dünyaca ünlü bu kitabında Antikiteden Modern Çağlara kadar bütün sosyalist akımlar,
5 lira.
Anadolu Bâyi:
FERHAN BOZKURT
(Yön: 027)

EYLEM

Çıkı
Eylem Dergisinin ilgi çekici inceleme ve araştırmaları dolu Mart sayısı çıktı. Bayilerden isteyiniz.
(YÖN: 027)

YEŞİL RENKLİ NAMUS GAZİ

AZİZ NESİN'in
yeni kitabı çıktı

160 SAYFA — 12 HİKÂYE — 5 LİRA

DÜŞÜN YAYINEVİ — Cağaloğlu, Nuruosmaniye Atasaray No: 206 - İST.
(Yön - 020)

HAFTALIK FIKIR VE SAN'AT GAZETESİ

Kurucuları: Cemal Regit Eyüboğlu
- Mümtaz Soysal - Doğan Avcıoğlu
İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Doğan Avcıoğlu
Basıldığı yer: Güneş Matbaacılık T.A.Ş.

ADRES: Yazı İşleri: Sumer sokak No: 16/8 Yenisehir - ANKARA
Telefon: 17 60 89. - İstanbul Büro: (Satış) Hân ve Abone İşleri: Mol. İsfahani sok. No: 33 Cağaloğlu - İstanbul. Tel: 22 95 70 - Posta Kutu: no 512 İstanbul.

ABONE: Bir yıllık (52 sayı) 60 T.L., Altı aylık (26 sayı) 30.- T.L., Üç aylık (13 sayı) 15.- T.L.'dir. Yurt dışı abonemalarda bu bedellere ayrıca posta pulu ücreti kadar ilâve yapılır. Geçmiş sayıların fiyatı 2.50 T.L.'dir.

İLAN: Beher sütünde satılır. ml 25.- T.L. dir. Sâ. rekli çıkacak ilân ve reklâmlarla kitap ilânları için özel indirimler yapılır. İlân ve reklâmların yayınlanmasından ötürü hiçbir sorumluluk vâkilenmez.

YÖN, 19 MART 1965

BAKIŞ

Ereğli - Çelik

dosyası kapatılmak isteniyor

Yeni Hükümet, daha ilk günlerde kötü imtihanlar verdi: Tütününde, Tekeli gerilerde, tüccarı ise ön planda bırakan bir politika izlenerek, üreticinin malını düşük fiyatla elden çıkarmasına yol açıldı.

Çalışma hayatında her an rastlanabilecek usulsüz grevlere zamanında ilgi gösterilmedi, işler büyüünce de usulsüz bir grev, ayaklanma şeklinde değerlendirilerek, 1848 Fransasını hatırlatan üzücü olaylara sebebiyet verildi.

Hükümet, yeni bir imtihanı şimdi, Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş. nin 25 Marttaki Genel Kurul toplantısı dolayısıyla geçirecek. Yüz milyonlarca lirayı aşan yirmiyeye yakın yolsuzluk iddialarıyla karşı karşıya bulunan Şirket yöneticileri, sorumluluktan kurtulmak için Hükümet değişikliğinden yararlanarak, ince bir oyuna girişmişlerdir.

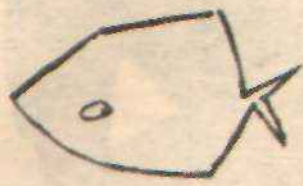
Oyunu açıklamadan önce, olayları kısaca hatırlatmakta fayda var: Ereğli - Çelik yöneticileri, basında ve Parlâmentoda ortaya atılan çeşitli yolsuzluk iddialarının yanı sıra, bizzat eski Sanayi Bakanı tarafından suçlandırılmışlardı. «Kurumun cahsmalarından memnun değilim» diyen Sanayi Bakanı, özellikle üç nokta üzerinde durmuştu:

1 Kireç yakma kalsinasyon tesisleri, iceride imal edilebileceği hâlde, Şirket işi bir yıl ovalamış, son dakikada tesislerin ithali yoluna giderek, önemli döviz israfına sebebiyet vermiştir.

2 Şirket, yarı mamûl ithali yoluyla Temmuz 1964'te üretime başlayacağını bildirmiş, bunun üzerine mamûl ithali daraltılmıştır. Fakat Şirket, Kasıma geldiği hâlde, üretime geçmemiştir. Bu yüzden darlık olmuş, karaborsa almış yürümüş ve memleket ekonomisi büyük zararlar görmüştür.

3 Demir ve Çelik Sanayiinin üç ana unsurundan biri olan kireç taşının sağlanmasında, büyük gecikme ve ihmal vardır.

Bu noktaları belirten Sanayi Bakanı, Şirketçe verilen rakamlara dayanarak, 309 milyon lira bir fazla sarfiyatın nedenlerinin inceleme konusu yapılması gerektiğini söylemişti. Ereğli - Çelik, montaj ve inşaat işleri, ilk plâna göre 484 milyon liraya malolacaktır. Halbuki 1965 sonu itibarıyla, bu işler için ilk plâna göre 175 milyon lira fazlasıyla 659 milyon lira gitmişti.

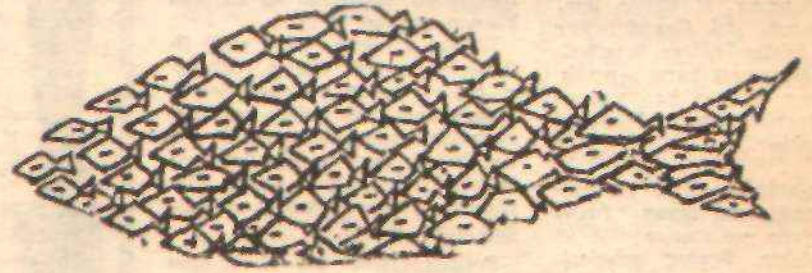
TURHAN

Ayrıca ilk plâna dahil olmayan bir takım işler dolayısıyla 134 milyon lira harcanmıştı. Toplam, 309 milyon lirayı bulmaktaydı.

Sanayi Bakanı, fazla sarfiyatın ve firma kayırmalarının denetleme yolunu da açıklamıştı: «Şirketin hissedarı olan Sümerbank ve Karabük Kurumlarımız durumu incelemektedirler. Varacakları sonuca göre, Ticaret Kanunu ve Kuruluş Kanununun kendilerine verdiği hakları kullanacaklardır.»

Ereğli - Çelik'in yüzde 51 hissesini elinde tutan bu iki devlet teşekkülü, yolsuzlukları incelemişler, iddiaları ciddi bularak, yolsuzlukların olaganüstü bir genel kurul toplantısında ele alınmasını kararlaştırmışlardır. Gazeteler ve radyo, olaganüstü toplantının 12 Martta yapılacağını açıklamışlardır. Toplantıda, hiç şüphe yok, bugünkü yöneticiler devrilecek ve haklarında geniş ve ciddi bir tahkikata girişilecekti. Fakat bu arada Şirket yöneticileri için bir mucize oldu ve Ereğli - Çelik hesaplarını, ciddi şekilde denetlemeye niyetli hissedar devlet kurumları yoluyla gözüken eski Hükümet istifa zorunda kaldı. Yeni Hükümetin 1 numaralı adamı ise, yolsuzluklara adı karışan Ereğli - Çelik müteahhitlerinden Süleyman Demirel'dir.

Şirket yöneticileri, bu mucizeden yararlanmasını bilmişlerdir: İlk iş olarak, olaganüstü toplantı önlenmiştir. Hissedar devlet teşekkülleri, olaganüstü kongre müracaatını geri almamakla beraber, normal genel kurul toplantısına gidilmesine rıza göstermişlerdir. Türkiye'de, devlet mekanizmasının nasıl işlediğini bilenler, Ereğli - Çelik yöneticilerinden ciddiyetle hesap sormaya hazırlanan devlet teşekküllerinin, birdenbire hangi ilhamla yumuşak başlı davrandıkları

«Hiyeroglif» den

larını kolayca tahmin edebilirler.

Ereğli - Çelik yöneticileri, meselenin en nazik safhasını böylece atlattıktan sonra, normal genel kurul toplantısı için plânlarını hazırladılar. Kurucular, Sümerbankta toplantılar yaptılar. Ereğli - Çelik işinden milyar vuran kurucu - müteahhit Koppers, en önemli adamlarını toplantıya getirmişti. Hisselerin yüzde 51'ini elinde tutan Sümerbank ve Karabük'ün, yönetim kurulunda hisselerinin kat kat üstünde bir cömertlikle temsil edilen ve yolsuzluk iddiaları altında bulunan birtakım kurucularla toplantılar yapmasına herhâlde ihtiyaç yoktu. Ancak Sümerbank ve Karabük etkili şekilde hesap soracak durumdadır. Hesap soracakların, hesap sorulacaklarla kapalı toplantılar yapması hoş değildir.

Genel Kurulda oynanacak olan oyun açıktır: Ortada, yönetim kurulunun işini çok kolaylaştıran bir murakıplar raporu vardır. Murakıplar, «Biz göreve yeni başladık. Yolsuzlukları incelemeye daha vakit bulamadık. Onun için, yolsuzluk iddiaları hâric, yönetim kurulunu ibra edelim, yolsuzluk iddiaları daha sonra incelenir» demektedirler. Böylece yönetim kurulu, göğsünü kabarta kabarta ibra edildim, diyebilecektir. Yönetim kurulunun işlere hâkim ve nüfuzlu olduğu sırada yürütülecek bir tahkikat ise, fazla önemli değildir. Esasen öyle görünür ki, özel murakıpların raporları, 1966 Genel Kurul toplantısında incelenecek ve o tarihe kadar köprülerin altından çok sular akacaktır. Halbuki murakıplar

lar raporuna ekli olarak sıralanan 19 yolsuzluk iddiasından her biri dahi, yönetim kurulunun, tahkikatın selâmetle yürütülmesi için derhal istifasını gerektirecek niteliktedir. Ayrıca kireç taşı meselesi, YÖN'ün bu sayısında okuyacağınız üzere, Sümerbank tarafından incelenmiş ve çeşitli yolsuzluklar bir raporla tesbit edilmiştir. Karabük'ün aynı konuda daha ağır bir rapor hazırladığı söylenmektedir. Bu raporlar ve kireç taşı meselesi, haysiyetli yöneticilerin derhal iş basından çekilmesi için yeterlidir. Üstelik, yolsuzluklar listesinin başında yer alan 4 - 5 iddia, Demirel ve Demirel'in temsilcisi olduğu Morrison şirketiyle ilgilidir. Başbakan yardımcısı, güven verici bir tahkikatla kendini temize çıkarma durumundadır. Şirketin eski yöneticileri, ya da yakınları iş başında kaldığı müddetçe, girişilecek her türlü tahkikat güven vermeyecektir. Şimdiden Sümerbank ve Karabük, Ereğli - Çelik yöneticilerinden hesap sormak hususunda, eski Hükümet zamanındaki enerjik tutumlarını yitirmiş intibamı vermektedirler.

Eski Hükümetin Sanayi Bakanı, önemli yerlerden gelen baskılara rağmen, Sümerbank ve Karabük'ü harekete getirmesini başarmıştı. Yeni Hükümetin Başbakan Yardımcısı ise, isminin yolsuzluklara karışması dolayısıyla, bu iki devlet teşekkülünü hesap sormak için, olanca gücüyle zorlamak durumundadır. Olaganüstü Genel Kurul toplantısında ısrar etmevis gibi gevşeklikler ve güven kırıcı davranışlar, en başta Başbakan Yardımcısını yaralayacaktır.

Doğan Avcioğlu

ZONGULDAK'TA KANUN DIYE KANUN TEPELENDİ

«İŞÇİLERE ATEŞ AÇILMASI SUÇTUR»

Zola'nın «Germinal» ini hatırla-
tan kanlı günlerden sonra Zon-
guldakta hayat yeniden eskisi gi-
bi yürümeye başladı. Havzadaki
olayları yaşamış 15 bin yakın mü-
navebelli işçi, müddetleri dolduğu
için köylerine gönderildi. Onların
yerini köylerden getirilen olaylara
karışmamış işçiler, aldı. «Müde-
bir» idare, «olayları yaşamış» iş-
çilerle, «olayları yaşamamış» iş-
çilerin yolda karşılaşmalarını ön-
lemek için gerekli tedbirleri aldı.
Olayları yaşamamış işçiler gelice-
ce, Kozlu Bölge Müdürü kuyuya
İndi Fakat mühendisler bundan
çekindiler. İşçilerle elele o'nması
gerekten Mühendisin, işçiden
korkması acıdır. Hükümet liya-
masını kabul etti. Grevci işçiler
de dâhil bütün işçilere ücretleri-
nin tam ödenmesi kararlaştırıldı.
Geride, kan ve ateş ile kan ve
ateşin yüreklerde ve beyinlerdeki
sancısı kaldı.

Kanlı olaylar, usulsüz bir gre-
vi, bir ayaklanma sayan faşist
bir zihniyetin sonucudur.

Zonguldakta, liyakat primi'nin
dağıtılışında yapılabilecek haksız-
lık dolayısıyla, 10 Mart Çarşamba
gününden itibaren çeşitli bölge-
lerde işçiler işbaşı yapmayı red-
detmiş'lerdi. Olaylar, Perşembe
günü Kozlu'ya sirayet etti. Per-
şembe gecesi saat 23'te Kozlu
bölgesinin Uzunmehmet, İncirha-
mamı ve İhsaniye ocaklarında ça-
lışan 2 bine yakın işçi, kuyulara
inmediler. İnmek isteyen arka-
daşlarını da birlikte harekete ik-
na ettiler. Batı ülkesinde her
gün yüzlerce işçi, «kendili-
ğinden bir grev» başlamıştı. Grev
için kanunun öngördüğü forma-
liteler yerine getirilmemişti. Grev
usulsüzdü. Ama bu, yine de bir
grevdi. Tıpkı Kavel grevi gibi ve
DP devrinde, ya da çok eskiden
vukub'un sayısız grevler gibi
bir grev...

Usulsüz grev, «asarım, keserim»
zihniyetiyle, çığırdaç çıkarıldı.
Kitle psikolojisinden anlamayan
Kamiller İşletmeleri yöneticilerinin
ve halktan kopuk sendikacıların
işçiyi yukarıda bakan müdahale-
leri, canından bezmiş işçinin
öfkelerini ve mukavemetini arttır-
dı. Kitle homurdanıyordu. Telaşa
ve korkuya kapılan yöneticiler,
«Gelsin polis, gelsin jandarma»
dediler. Polis ve jandarmanın ve
onların arkasından deniz piyade-
lerinin gelmesiyle gerginlik iyice
arttı. Mavzerlerle mavzersiz kitle
karşı karşıyaydı. Grevci'ler, mav-
zerlileri taş yağmuruna tuttular.
Yer yer dipçikler ve yumruklar ça-
ıştı. İşin bu safhasında mavzer-
li'ler «ateş» emrini aldılar. Nam-
lulardan fırlayan kör kurşunlar
kurbanlarını seçti ve iki işçi ge-
hit oldu. İşçiler ölüleriyle bir-
likte çekildiler. «Ölülerimizi verme-
yiz, ölülerimizi ancak Başbakan
teslim ederiz» diyorlardı. Ölüler
den biri, üzerinde örtülen bayra-
ğın altında yatıyordu, öteki dis-
panserdeydi.

HÜKÜMETİN TELAŞI

Kara elması kana bulayan yö-
neticiler panik içindeydiler. Zon-
guldak Valisi acele Ankarayı ara-
dı. İçişleri Bakanını buldu. Vali,
«İşçiler isyan halinde. Olaylar bü-
yüyecek. Derhal askeri yardım»
diyordu. Kabine gece yarısından
sonra acele toplandı. Kabine, şef-
kat ve anlayışla çok daha ko'ay
önlenebilecek bir usulsüz greve
karşı değil, vatan sathına yayıla-
bilme istidadı gösteren bir ayak-
lanmaya karşı tedbirler a'dı. İlk
iş olarak Hükümet, Genel Kur-
may Başkanlığından Zonguldak
ve Kozlu'ya askeri birlikler sevk-
ni istedi. Genel Kurmay, Bakan-
lar Kurulu kararı olmadıkça ha-
reketi geçilemeyeceğini bildirdi.

Bakanlar Kurulunun kararı üze-
rine, askeri birlikler harekete
geçtiler. Ereğli'den Deniz birlikle-
ri ge'di. 100 kadar GMC tam teç-
hizatlı askerle dolu olarak Zon-
guldak yolunu tuttu. Mürtet'ten
kalkan iki jet, Zonguldak ve özel-
likle Kozlu üzerinde dalaşlar yap-
tı. İstanbul ve Ankaradaki muh-
temel gösterilerin siddetle bastır-
ılması kararlaştırıldı. Yeni ekibin
telâşının en açık belirtisi, radyo
yayınlarının yasaklanması oldu.
Gazeteler her türlü haberi yazar-
ken, ve çeşitli söylentiler yayılır-
ken, radyonun susması tabii ki
beklenilenin tam aksi sonuç ver-
di. Üstelik Hükümet bir müddet
için radyo gibi etkili bir iletken
kısman yoksun ka'dı.

Hükümet ertesi gün, parti li-
derlerini topladı. Alınan tedbirle-
ri onlara tasvip ettirmek istedi.
Basına parti liderlerinin tedbirle-
ri tasvip ettiği haberi iletildi. Fa-
kat İnönü, kendine has üslûbuyla
bir bildiri yayınlayarak, Hükü-
metin tutumunu tasvip etmedi.
İşini ihlas etti.

Çeşitli emniyet tedbirleri alan
ve liderleri toplayan Hükümetin
Türk-İş ile teması nedense aklına
gelmedi. Başbakan, Cuma günü
kendisiyle görüşme talebinde bu-
lunan Türk-İş Genel Sekreteri
Halil Tunç'u kabu'den kaçırdı.
Tunç'a, «Başbakan istirahat»
denildi. Tunç, ancak akşam geç
saatlerde Demirel ile konuşabildi.
Tunç, Başbakan Yardımcısına,
şefkatle çözülebilecek bir mese-
lede işçinin üzerine ateş'e gitme-
nin hatâlı olduğunu anlattı. Or-
du ile işçinin karşı karşıya geti-
rilmesinin vahametini belirtti.
Türk-İş Genel Sekreteri, Orgene-
ral Sunay ile de görüşmek iste-
diyse de başarıya ulaşamadı.

Türk-İş ile danışmayı akıl ede-
meyen yeni ekip, olay yerine de
Çalışma Bakanını değil, İçişleri
Bakanını yolladı. Mesele, hükü-
met için bir asayiş meselesiydi.
Fakat grevci'ler İçişleri Bakanına
«Bize konuşabileceğiniz kimse'ler
gönderin. Seninle konuşmayız.
Sen zabıta'nın temsilcisisin» di-
yerek, Hükümetin hatâlı tutumu-
nu ortaya koydular. Bu sırada
özel sektör toplantısına katılan,
olayların fütursuzluk derecesinde
soğukkanlı tek adamı Çalışma Ba-
kanı Çağlayangil, «Mesele önemli
değil. Amcele seyyacen prim iste-
miş» diyordu. Ancak akşam üze-
ri Zonguldak sevk edilebilen Çağ-

Mehmet Çavdar'a ağıt

Ala şafak saat üçtû
Uyanmak güçtû
Karanlık uykusundan yoksulluğun
Ezilmiş bir dîştû
Çavdar Mehmedin dîştû.

Kalktı giyindi, şapkası
Sarı kömür madenci şapkası
İnceltmişti bîsbîstûn ve de karartmı
Sarı solgun yüzünü
Gözelrinin buruşuk kara lüzûmûnû.

Kuşluk vakti şimdî karısı
Ve bebesi kalkmışlardı tan ağrısı
Yoksulluk sisine çevresinde
Yolların ardından gelecek
Köylü babayı bekleyerek.

Mehmet de oturdu kışlak aşma
Uğrun bir gürültüde, sofrâ başma
Geldi üç kurşun.
Uzandı toprağa, kışığında bîtmîştî gün
Şapkası kanlı çorba taşıydı ölümün.

Yaşarken yalnız ve ölümünde yalnız
Üç yüz altmış beş günde yalnız
Duyamadı ağıdını kimse, yol tûrkûnû
Gürültüler arasında bir kadın kîmsesiz,
Çağırır adını kavak karanlığında sessiz sessiz

Ses duyulmayan milyonlardan biri
Bir kadının dîlde ağıda girdi
Yürüttü arkasız ve kîmsesiz kalabalıklardan
Vardı gitti eşit kapılı ölümün yanına,
Bir, Taurisal adalet ondan yana!

Ceyhun Atuf Kansu

layangil, Koz'u dönüştü de gaze-
tecilere «Bu bir asayiş emeslesi
Çalışma Bakanlığını ilgilendirmez»
cevabını veriyordu!

BARDAGI TASIRAN DAMLA: PRIMLER

Halbuki işçiler gündür dert-
lerini anlayabilecek bir yetkili
bekliyorlardı. Nitekim dökülen
kana rağmen, Enerji ve Tabii
Kaynaklar Bakanı ile Çalışma Ba-
kanının Kozlu'ya gelmesinden son-
ra işçiler kolaylık'a yatıştılar. İş-
çiler, liyakat primi dağıtılışındaki
adaletsizlikten şikâyetçiydiler.
Zonguldakta bir sarı zarf âdeti
vardı. İdare, münasip kişilere, sa-
rı zarf'ar içinde bazan 20 bin li-
rayı bulabilen liyakat primleri
Jağırtırdı. Dağıtım gizli cereyan
ettiği için, adaletsizlik göze bat-
mazdı. Toplu sözleşme dönemi-
le bu usul kalktı. 1963 ve 1964 de

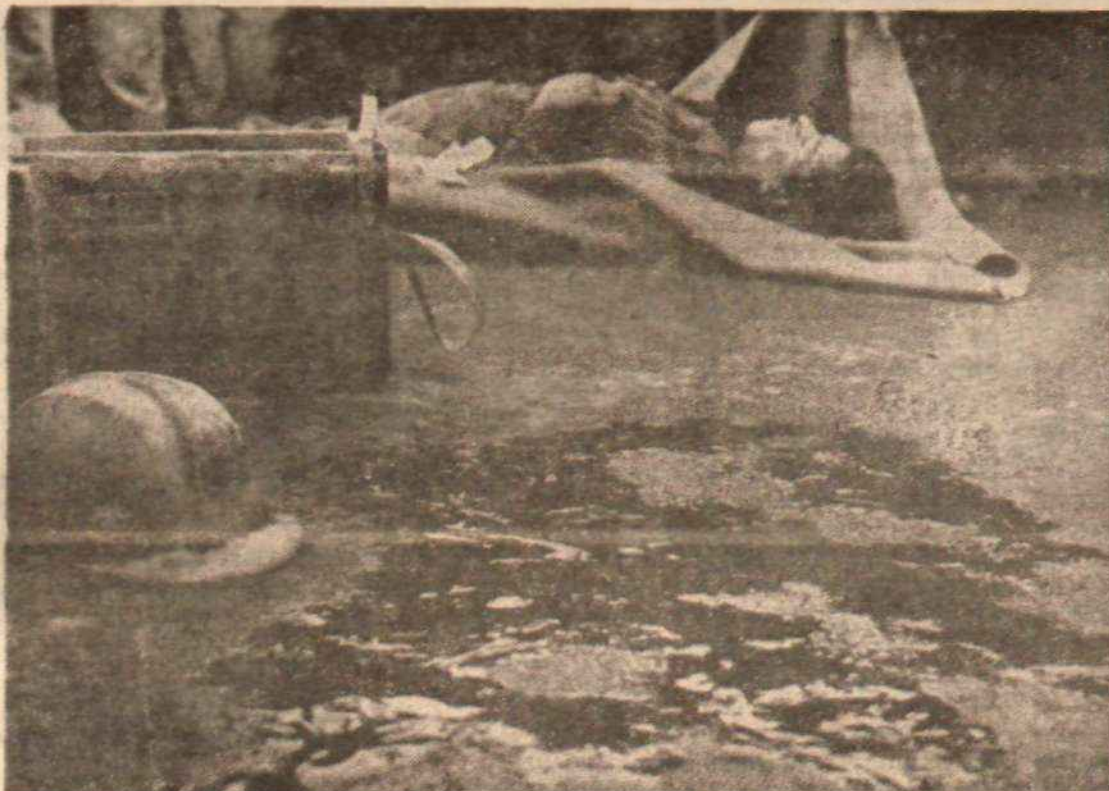
liyakat primi dağıtılmadı. İdare,
1965 te 6 milyon lira prim dağıtı-
lacağını açıkladı. Sendika ile de
bir protokol imzalandı. Protoko-
lû, sendika gizli tuttu. Bu durum-
da çeşitli söylentiler ortaya çıktı.
Özellikle Türk sendikacılığının bir
çnos Hoffa'sı durumuna gelen es-
ki sendika başkanı Mehmet Alp-
dündar, bu durumu rakipleri a-
leyhine kullanmasını bildi. Pri-
min sadece beş, altı yüz kişi ara-
sında paylaştırılacağı söylentileri
çıktı. Sadece mühendis, başça-
vuş ve nezaretçiler 6 milyon bö-
lüşecekti. Halbuki işçi uzun sene-
dir bu primi bekliyordu. Sendika
yöneticilerinin, durumu açıkça iş-
çiye anlatmaktan kaçınmaları da
söylentileri doğrular nitelikliydi.
Bu durumda işçi, sendika ve iş-
veren arasında gizli bir pazarlık-
tan şüpheleniyor, kendini satıl-

mış hissediyordu. Pek yakındaki
sendika kongresine hazır olan
Alpdündar, yayımladığı bildiri-
de «600 metre yer altında 11 lira-
ya 16 saat çalışan dururken, 30-
40 lira yevmiyeli kendi adamları-
nıza zam verirsiniz Havza başı-
nıza çöker» diyordu.

İşçiler bu hava içinde işbaşı
yapmayı reddetmiş'lerdi. Teşeh-
bûs yöneticileri, sendika ve vali,
aylardır süren bu beklemeden
sonra hayâl kırıklığına ve haksız-
lığa uğramanın psikolojisini iyi
değerlendirememişlerdi. Hükü-
met, Çarşamba günü başlayan
grev'e aldırış bile etmemişti.
Ancak üçüncü olaylardan sonra
Hükümet, bu haftanın başında,
liyakat primlerinin dağıtılışında
işçilerin görüşünün gözönünde
tutulacağını açıkladı. Ne var ki
Hükümetin kararı bu sefer de
sendikayı memnun etmedi. Sen-
dika Başkanı İpekçi, Enerji Ba-
kanına bir telgraf çekerek «Biz
toplu sözleşme hükümüne uygun
o'arak işverenle anlaştık. Pro-
tokol imzalandı. Protokolü, olay-
lar sırasında tazeledik» diyor ve
Hükümeti toplu sözleşme düze-
nine müdahaleye suçluyordu. Bu
durumda, liyakat primi meselesi
daha uzayacağı benzemektedir.

SENDIKA KAVGASI

Esasen olaylarda, mahallî sen-
dikacılar arasındaki anlaşmazlık-
lar önemli rol oynamıştır. Başa-
rılı sayılan toplu sözleşmeyi es-
ki sendika başkanı Alpdündar
yürütmüş ve imzalamıştır. Alp-
dündar cüsseli, atak ve heyecanlı
bir sendikacıdır. Yer altında ça-
lışmış bir madenci olması da o-
nun prestijini arttırmaktadır. Ne
var ki Alpdündar, sendika fon-
larını serbestçe kullanmıştır.
Türk-İş tarafından girilen bir
tahkikat, birçok yolsuzluk iddia-
sını ortaya koymuştur. Bu du-
rumda Alpdündar, Valinin ça-
başıyla işbaşından uzaklaştırmış,
sendika kongreye gitmiş ve kon-
grede yeni yöneticiler seçilmiştir.
Fakat Alpdündar mücadeleyi bı-
rakmamış, Mart sonuna doğru ya-
pılacak kongreye hazırlanmıştır.

Olayların kurbanlarından biri: Mehmet Çavdar.

Türk-İş Genel Sekreteri H. Tunc Zonguldak olaylarını anlatıyor:

Her şeyden önce, maden işçilerinin sosyal ve ekonomik durumunu iyi bilmek gerekir. Bir mühendisin yevmiesi 120 ilâ 300 liradır. Halbuki yer altında her an ölümle kurtuluşa kavuşmak için 11 ilâ 16 lira alır. İstihsal normları yüksek tutulmuştur. İşçi, 11 liralık hak edebilmek için 11-12 saat çalışmak zorunda kalmaktadır. Yer altı maden işçilerinin büyük çoğunluğu münavebelidir. 30 gün madende çalışır, 30 gün de köyüne gider. Maden işçisi bu 30 gün boyunca hafta tatilinden dahi yoksundur. Bu işçilere hafta tatili tanınması için hazırlanan kararın, hükümet değişikliğinden sonra Resmi Gazetede yayınlanmasının ötelenmesi ileri sürülmektedir. Bu olay dahi, maden işçilerinin durumu hakkında bir fikir vermeye yeter.

Her zaman Batıdan söz ederiz. İsterseniz Milletlerarası Çalışma Bürosu istatistiklerine bir göz atalım ve maden işçilerinin ücretlerini karşılaştıralım: Fransa'da maden işçisinin günde 74 lirasıdır. Batı Almanya'da 65 lira. Hollanda'da 74 lira. Belçika'da 74 lira. Türkiye'de 11 lira.

Kömür işletmesi, her zaman işçi ücretlerinde artış dolayısıyla maliyetlerin yükseldiğini ileri sürer. Halbuki kömür maliyetinde işçi ücretlerinin payı, Almanya'da yüzde 61, Fransa'da yüzde 71, İngiltere'de yüzde 64'dür. Türkiye'de ise yüzde 30!

Madenlerde çalışma emniyeti sağlanmamıştır. Zonguldak kömür madenlerinde her yıl 70-80 iş şehit vermektedir. Yaralıları ise binlerce. İşçiler arasında verem ve kömür tozunun yarattığı meslek hastalıkları yaygındır. Meslek insanı genç yaşında ihtiyar eder.

İsterseniz gene Batı ülkeleriyle karşılaştıralım: Türkiye'de 1962 yılında madende çalışan her bin işçiden 3,5'u iş kazası sonucu ölmüştür. Bu oran 1963'de 3,1'dir. Aynı oran İngiltere'de 0,64, Fransa'da 0,60, Hollanda'da 0,36, Pakistan'da 0,78 ve İsveç'te 0,66'dır. Demek ki öteki ülkelere nazaran madenlerimizde ölüm oranı 5 ilâ 10 kat fazladır.

İşte bu ekonomik ve sosyal şartlar altında liyakat primlerinin dağıtılmasında haksızlık yapılmıştır. Kömür işletmesinde eskidenberi bir sarı zarf u-

sülü vardır. İşletme uygun bulduğu personele, tabii ki daha çok yüksek kademedekilere, sarı zarf içinde önemli primler verir. Toplu sözleşmeden sonra bu gibi prim tevziatı, açığa çıkmıştır. İşçilerin önemli bir kısmı primden faydalanmamıştır. Bu da hakkı tepkilere sebebiyet vermiştir. Bu tepkilerin anlayışla karşılanması gerekir. Ne yazık ki işçilerimiz, anlayış görmemişlerdir. 30 gün aralıksız çalıştırılan işçilere hafta tatili tanınmasına hükümet rıza gösterdiği halde hâlâ muhalefet eden bir işletmenin zihniyeti ortadadır. İşçiler, işletmeden anlayış görmemişlerdir. Oteki yetkililerin tutumu da hatırlıdır. Olayların yatıştırılmasında şefkat yerine şiddet kullanılmıştır. Şiddete kesinlikle karşıyız. Nitekim bu şiddet Türk işçi hareketinde ilk defa iki arkadaşımızın şehit olmasına sebebiyet vermiştir.

Kanunsuz grevleri tasvip edecek değiliz. Ama kanunsuz grevlerde görevli makam savcıdır. İşbaşı yapmayan işçilerin üzerine ateş açılmaz.

Hükümetin tutumu hatırlıdır. Hükümet gibi zamanında el koymadığı gibi, müdahale ettiği anda da yersiz bir telâş kapılarak hâdiseyi olduğundan fazla, mübalağalı göstermiştir. Olaylar 10 Mart Çarşamba günü başlamıştır. Hükümet, Cuma

günü meseleyle ilgilenmiştir. Türk-İş ile danışmak lüzumu dahi duyulmamıştır. Çalışma Bakanı, Cuma günü gazetelerin yazdığına göre, «Canım efendim, mesele pek önemli değil. Ehliyet ve liyakat zammı için 6 milyon lira ayrılmıştır. Amele kalkmış şimdi, bu para seyyanen dağıtılacak» demiş. Sözleriyane dağıtılacak kadar olayların dışında kalmıştır. İki şehit verildikten sonra da Çalışma Bakanı «Bu benim sahama giren bir hâdisedir. İşçi ile işveren anlaşmazlığı gibi Bakanlığa ilgilendiren bir husus yoktur. Zonguldak olayları bir âşâyîs konusudur» diyebilmektedir. İşçi davasını bir âşâyîs meselesi gören korkunç zihniyetin tehlikeleri açıktır. Davayı bir «âşâyîs meselesi» sayan yetkililer şefkat yerine şiddete başvurmak gibi yanlış bir yola sürüklenmişlerdir. Halbuki işçiler, olayların başındanberi anlayışla bir muhatap beklemişlerdir, konuşulacakları bir yetkili aramışlardır. Nitekim meseleyi, sadece bir «za-bı vak'ası» gibi gören İşçiler Bakanlığı işçileri, şunu söylemişlerdir: «Biz, bizimle ilgili Bakanlarla görüşmek istiyoruz. Davamızı yalnız onlara anlatırlarsa, bizimle ilgili görüşmelerimiz, sizinle neyi, nasıl görüşebiliriz?» Olayların izahı bu cevaptan yatkındır. İşçiler, bir muhatap aramışlardır. Bulunca işbaşı yapmışlardır.

Hükümet, iş işden geçtikten sonra, primlerin seyyanen tahsis edilmesini açıklamıştır. Bu mesele neye daha önce ele alınmamıştır?

Tahrir deniyor? Memleketimizde üçüncü bir olay olmaya gürsün. Aktieveller hemen işlerine gelen bir suçlu keşfederler. Bütün kabahtarlar artık o suçlunundur ve işin tuhafı suçlu hiç bir zaman değişmez. Tahriri u-zaklarda aramaya ne lüzum var? Tahrir, olayların kendisinde yeterli kadar mevcut. Marifet tahriri aramak yerine, tahrirle elverişli bir ortama yaratılmasını önmektir.

İlgililer şunu iyi bilmeliler ki, çalışanların insan gibi yaşayabilmeleri sağlanmaz, haksızlıklar ortadan kaldırılmaz ve işçinin haksızlık karşısındaki tepkileri şiddetle bastırılmaya çalışılırsa, bu kabili üçüncü olaylar önlenemez.

Nitekim Alpdündar, liyakat primlerinin dağıtılmasında haksızlığı fırsat bilerek yeni sendika yöneticilerine karşı, normal sendikal faaliyetler çerçevesinde kalmakla beraber, şiddetli bir misaleleyle girişmiş ve işçiyi yöneticiler aleyhine çevirmeyi başarmıştır. Olay sırasında dahi mücadelelerini yürüten Alpdündar şöyle demektedir: «Ben beyanname dağıttım. Her sendikacının normal faaliyetleri dâhilinde evdir bu... Vali bundan sekiz ay önce beşim'e başkan olan Alpdündarı işinden uzaklaştırdı ve aynı sendika ben kadimim getirdi. Şu anda ben kadimim sendika başkanım. Bu yüzden Vali aleyhine dava açtım... Adalet hepsinin hesabını soracaktır. Kozlu olaylarında vur emriyle Vali vermiştir. Türk işçisi iki tokata iki kurban verecek kadar ucuz değildir.»

Alpdündarın bu ateşli mücaddelesi işçiyi yeni sendika yöneticilerinden uzaklaştırmış, tabanlarını fazla zayıf hissederek yöneticiler işverene yakınlaşmışlardır. Bu durum, usulsüz grevin, işveren kadar, sendika yöneticilerine de dönmesine yol açmıştır. İşbaşındaki sendikacılar, bu havada dengeleri tamamen kaybetmiş ol-

Maden işçileri

mahlar ki, işçilerin üzerine kuvvet sevkini en atesli tarafları kesilmislerdir! Sendikacıları karşı çıkaran bu ters tutum, ma'a'sef, sendikacının bağlı olduğu üst teşekküllerin başkanları tarafından da desteklenmiştir! Yeni yöneticiler, bu ters tutumdan sonra işbaşında kafabilseler dahi, işçilerin işverene ve sevmeyişi insanlar olmaktan kurtulmuşlardır. Böylece, sendika işçinin bir buzur kaynağı değil, huzursuzluk kaynağı olacak ve sendika mücadeleleri kırsacaktır.

BASININ TUTUMU

Bir iki gazete ve namuslu yazar hariç, Zonguldak olaylarında basın kötürü imtihanı verildi. Döğülen kötürü imtihanı, en basit emeller uğruna sömürüldü. İlk gün basın, resmi makamların da havasına kapılarak, usulsüz grevi, büyük bir ayaklanma şeklinde verdi. Sadece Akşam, «İşçilere ateş açıldı» başlığını atarak, doğrusu haber veriyordu. Dünyanın başlı başına tipikti: «Şehri dehşet içinde tutan kanlı ve üzücü olay... Jandarma ve bazı görevliler tartaklandı. Bir mühendis linç edildi, 3 kişi öldü.»

İkinci gün Hürriyet başlığı taşıyordu: «Komünist propagandası yapıldığı anlaşıldı». Son olaylarda aynı havadadır: «Kanlı olaylarda aynı solcuların tahrikleri olduğu ileri sürülüyor.»

Özellikle AP'li basın, kanlı olayları sosyalistlere karşı bir tavırda görmek için fırsat saydı. Son Havadis'in Pazartesi günlük başlığı şoydu: «Tahrir ve tertip

ler ortaya çıkarılıyor... Bir işçi, Türkiye İşçi Partisi Alpdündarın olayı tertiplediğine dair iddialarını buldu... TIP Başkanı yine sahnedeydi. Halbuki Alpdündar, İşçi Partisi'nin başkanı olan bir sendikacıydı. Eski DP'liydi. 27 Mayıs'tan önce de CHP'ye geçmişti. Yeni İstanbul ise, «So'cu faaliyetleri göz yumulmuş» yazdı. Başlıyattı. Büyük tirajlı Hürriyet daha ustaydı. İşçilere sıkılan kurşunları görmezlikten gelerek, komad, bulundukunu yazdı. Mühendis, bu gibi konuşturarak halkın hissiyatını işçiler aleyhine çevirmek istiyordu. Bu hayali mücadde, Yeni İstanbul'un Zonguldak'taki muhabiri Ergun Hıçılmaz'ı çok kızdırmış olacak ki, Hıçılmaz zaten gün gazetesi, «Bir gazetesini hayal mahsu'u konuşturduğu Mühendis Gültekin Yandımata dahi kendine gelebilmiş ve ilk defa sabahleyin benimle konuşmuştur» diyordu!

Gazetelerin yazarları da, arzu ettiklerini tam tersini verebilecek miyop bir sömürücülüğe gitmekte kusur etmediler. Bu konuda rekoru, Asiri sağın alafranga türü olan Bedi Fakı kırdı: «Hava bu bunaltıcı sol kıskırtmasıyla dolu kaldıkça, devamlı bir gri-zu stantınını her türlü tehlike, leziz bütününe sarılmış olacak ve nerede bir tahrir kibriti, nerede bir teşvik çakması par'arsa, orada muhakkak pek glümbürtülü ve tehlikeli bir patlama görülecektir». Sonuç: Ayılmah, uyanma'ı ve sol temyizlenmeliydi. Bedi Fakı, «Sindilik bekliyor ve umuyoruz» diyor. Asiri sağın bu alafranga türü, daha sonraki günlerde de huzun alamyarak, «ki Çalışma Bakanı Bülent Ecevit komünistlikle suçluyordu. Ecevit, Mil'iyet'teki yazısında işçileri savunma suçunu işlemişti. Dünyanın sahibi haykırıyordu: «Komünistlik işte bu. Kanunsuz davranışlarında, isyanlarında ve zorbalıklarında dahi işçiyi yüzde yüz haklı görerek, devleti altıtmak... Türk işçisi enesini durmaksızın velayan bu kıvı soluktan kendini kurtardığı ölçüde refaha erecektir!..»

Asiri sağın serbest atıcısı Neçir Fazıl ise, daha sempattir: «Zonguldak'ta öldürülen iki Türk işçisinin mutlaka intikamını almak lazım! Me'mun, alçak, erze, namussuz kaatiller!.. Zavallı işçilerin maddi ve mânevî dünyalarına kıyay zâlim çıkarılmalı!»

Merak etmeyin, komünist edebiyatçı girip ruhlu anlayışla bitireceğiz:

Zonguldak'ta öldürülen, ruhlarındaki nizamı altıst edilmiş iki Türk işçisinin kaatilleri, doğrudan doğruya, bu memleketteki ileri solculardır.»

Tahrirât-ı ar da basındakinden farklı bir hava içinde değillerdi. Adet üzere, olaylarda tahrir arınıyor. Alışıldık tahrir, komünistlerdi. Bakanlar, bu yö'da beyanlar vermekte kusur etmediler. Enerji Bakanı, «Büyük partilerimizden hiçbirinin dâhriki bahis konusunu değildir» diyerek, tahrirî küçük partiyi parmağının ucuyla işaret ediyordu. Zonguldak'ta iki ay kadar önce TIP'ın ancak 70-80 kişinin katıldığı bir kongresi olmuştu. Tahrir şimdi bu kongrede ve kongrede Aybar'ın yaptıkları konuşmada aranıyordu! İşçilerin kat'ımadığı, basının yazmadığı, savcılar o tarihte ilâlenmediği kongre, şimdi tahrir merkezi olmuştu. Zavallı TIP ise, bu metodları çok iyi bildiği için olacak ki, kanlı o'aylardan sonra dahi «Ah, subay kardeşlerimiz, işçi kardeşlerimiz çok üzgünüz, çok üzüldük» demekten öteye gitmeyen bir bildiri yayınlıyordu.

Ortada tahrir belgesi sayılabilecek sadece Alpdündar'ın beyanname'eri vardı. Bunlardan basında yayınlananlar ise, normal sendikacılık mücaddelesi hudutlarını aşmıyordu. Nitekim savcının Alpdündar'ın tevfiğiyle ilgili iki talebi mahkeme'erce reddedilmişti.

Bütün bunlar, her türlü olayda ortaya sürülen klasik edebiyattır. Fakat Türkiye artık eski Türkiye değildir. Toplumun bilinci çevreler, olay işin hükümlerini vermişlerdir. Sendika liderlerinin çoğu, usulsüz bir grev karşısında gösterilen sert tepki karşısında yusnamışlar, çeşitli bildiriyle yusnamışlar, olayları protesto etmişlerdir. Gençlik teşekkülleri işçilerin safında ger

almışlardır. Parlametoda sözlü soru'ar verilmiş, genosoru açılacağı belirtilmiştir. Orhan ve Burhan Apaydın, bir açılıma yaparak, olaylarda Hükümetin sorumluluğunu belirtmişlerdir. Apaydınlar, Hükümetin siyasi ve cezai sorumluluğunu olduğunu söylemişlerdir: «İşçilerin üzerine ateş açılması suçtur. Grevin, gayri kanunî olması halinde, görevli makam savcıdır. İşbaşı yapmayan işçilerin üzerine ateş açılmaz. Kanunsuz grev yapan işçilerin mârûz kalacağı müeyyide, yaşama hakkına son verilmesi deştir. Çalışmayan işçi, zorla işe sevk edilemez. Anayasamız 14. maddesine göre, kimseye eziyet yapılamaz ve herkes yaşama hakkına sahiptir. İşçi topluluğuna çalışmaları için zorla müdahale hareketi ve ateş açılarak iki işçinin ölümüne sebebiyet verilmesi, Hükümetin ayrıca sorumluluğu durumunu yaratmaktadır.»

SENATO'DA

Zonguldak olayları hafta içinde Cumhuriyet Meydanı bahis konusuna oldu. Mesele hakkında «Bu bir âşâyîs meselesi, benim Bakanlığımı ilgilendirmez» diye Çalışma Bakanı Çağlayangil, bu defa da tıpkı bir âşâyîs Bakanı gibi bir takım tahrirlerden ve bildiri-lerden bahsetmekte fayda gördü...

Tabii Senatör Haydar Tunçkanat, konuşmasında «Olayların zamanında ilgilendirmeniz hükümeti silâhlı kuvvetlerle işçiyi karşı karşıya getirmek» ile suçladı.

Zonguldak olayları ve TIP

Son olaylarla ilgili olarak Başbakan'la görüşme yapmak üzere Ankara'ya gelen Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, Parti merkezinde bir basın toplantısı yaparak şunları söylemiştir:

1 Zonguldak'ta işverence işçiler arasında çıkan anlaşmazlığın grev şeklini alması üzerine iki işçi kardeşimizin öldürülmüş olmasından ve ordu mensubu er ve subay kardeşlerimiz işçi kardeşlerimiz arasında yaralanmalar bulunmasından dolayı derin üzüntülerimizi belirtiriz. Ölen işçi kardeşlerimizin aile ve yakınlarının kaderini ve yaralarının acısını bütün kalbimizle paylaşıyoruz.

2 Zonguldak olaylarının ilk bakışta görünen sebepleri ne olursa olsun, aslında bu olayın anayasamızın bugüne kadar temel ilkeleri ve demokratik ruhu ile eksiksiz, tasmamam uygulanmaması olma sı ile derin bağları bulunmaktadır.

dan şüphe edilemez. Zira, anayasamızın ilkeleri ve demokratik ruhu göre uygulanması halinde, toplum kuvvetlerinin demokratik bir ortam içinde ve normal şartlarda gelişeceği şüphesizdir. Anayasamızın 47. nci maddesinde tamına grev ve toplu sözleşme haklarına, anayasadaki sınırları daraltılarak kanunlaştırılması olması; işçilerin anayasamızın öngördüğü gibi, ekonomik ve sosyal durumlarını korumak ve iyileştirmek maksadıyla grivecekleri hareketlerin normal şekilde sonuçlanmasını mümkün kılan bir kanun ortamının yaratılmaması olması, Zonguldak olaylarının patlak vermesinde ve kanlı bir şekli almasında derinde yatan asıl sebep olarak düşünülmelidir.

3 Bütün kanunsuz hareketlerin kesinlikle karşısında bulunan Türkiye İşçi Partisi, olayları ve bu olaylarda adı bir ölünün bulunmadığını, yalnız demokratik de-ğil insanlık da gereği sayar.

Son Zonguldak olayları bakımında bilgilere sahip bulunmakla beraber, son derece ağır olan yaşama şartlarının biraz olsun iyileştirilmesini isteyen ma-

POLİTİKA VE ÖTESİ

«BİTMEYEN KAVGA»

Olaylar için için işliyen bir yara gibi kapamaya yüz tutarken, yapılan yorumları serinkanlılıkla gözden geçirelim. Türk sekreteri Halil Tunç'a göre, «Zonguldak olayları aslında çok cephelidir.» C.H.P. Genel Başkanı İsmet Paşa'ya göre «Zonguldak hâdisesinin birdenbire vebameti almasının sebepleri olacaktır.» Çalışma Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'e göre ise «Ehliyet ve ihyaket zammı için 6 milyon lira ayrılmıştır, bunun için de bir protokol imzalanmıştır. Amele kalkmış, bunu seyyanen dağıtmı demiş.» Çok baskılı tröst gazetesine göre ise, «Komünist propagandası yapıldığı» anlaşılmış.

Askerlerle işçilerin karşı karşıya getirildiği, ölen ve yaralananların bulunduğu, kanunlu veya kanunsuz tartışmalarının yapıldığı bir grevden sonra Türkiye'de sorum yüklenmişlerin yorumlarının özeti budur.

Ortada 6 milyon lira var; işçiler bunun eşitçe pay edilmesini istiyor. İstiyebilir mi, istiyemez mi, isterse nasıl ister, bunların tartışması ayrı. Bu para devletin parasıdır. İşçiler üç gün grev yapmışlardır, bu grev sonucunda devletin zararının 20 milyon lira olduğu bildiriliyor. Bir yanda anlaşmazlık çıkarılan rakam 6 milyon lira, bir yanda devletin girdiği zarar 20 milyon lira. Türkiye'yi yönetmek iddiasında bulunan insanların zihniyetini gösterme bakımından bu 20 milyon rakamı üzerinde önemle durulmalıdır.

Zonguldak grevleri başlamış ve devam ederken, Ankara'da hükümet yetkilileri «özel sektör» temsilcileri ile toplantılar düzenlemekte idiler. Hükümetin nâzinen özel sektörden yana olduğunu belirtmesi, ana ilkesi özel sektör olan karma ekonomiyi sürdüreceğini söylemesi için hükümet sorumlularının böyle bir gösteri düzenlemesi şartı vardı. Bu şart yerine getirilirken, Zonguldak olayları başlamış ve Çalışma Bakanı, Zonguldak'a gitme yerine bu toplantıda bulunmayı seçmiştir. Çalışma Bakanının, bırakın hükümeti, kimden yana olduğunu anlıyor musunuz? «6 milyon lira ayrılmış, ame le kalkmış bunu seyyanen dağıtmı demiş...» cümlesinin altında yatan taraf tutmanın anlamı nedir?..

6 milyon liranın çarçur edilmemesi için büyük bir duyarlalık gösteren sorumluların, 20 milyon iki günde zarar hanesine geçirilmesi karşısında ne düşündüğünü bilmek isteriz. Nâzinin özel sektör ile sarmış dolaş toplantıları düzenleyen hükümet, acaba iki günde devletin zarara sokulduğu 20 milyon, özel sektörden ayda vergi olarak alabiliyor mu? Bir ayda vergi olarak alamadığını, iki günde zarar olarak nasıl benimsiyebiliyor? Türkiye'yi daha iyi yöneteceğiz

diye işbaşına gelenlerin tutumunu göstermesi bakımından bu gösteriyi, rakamları, demecileri unutmamacasına kafalarımıza yerleştirelim.

Bu hükümet kimden yanadır? Ana ilkesi özel sektör olan karma ekonomi derken kimden yana olduğunu belirtmiştir. Zonguldak çevresindeki 60 bin işçi —Çalışma Bakanına göre ame le— 6 milyon liranın eşitçe pay edilmesi için boşuna çırpınadursun, hükümet bununla meşgul değildir ve özel sektörle sarmış dolaş toplantıları düzenlemektedir. 6 milyon lira yüzünden, 20 milyon lira zarara girilmiş olması kimseyi ilgilendirmemektedir.

Özel sektör sarmış dolaşçıları, siz maden işçiliğinin ne demek olduğunu bilir misiniz? Siz her sabah ölüm demek olan kuyuya inip, her akşam çok şükür bugün de sağım... Sözlerinin ne demek olduğunu bilir misiniz?

Askerin silâhı madenciye karşı kullanılmıştır. Her gün ölümle göğuze gelen insanlara silâhın tesir etmeyeceğini bilir misiniz? Silâhla çatışmada ölen ve yaralananların sayısı, her yıl madende ölen ve yaralananların onda biri bile değildir, bunu bilir misiniz?

Tetiğe dokunma komutunu verdiren ağız hâtâ etmiştir. Tarih bilmediğini, sosyoloji bilmediğini, işçi hareketlerini bilmediğini ispatlamıştır. Silâhla maden işçilerinin karşı karşıya gelmesinin, sorumlulara nelere mal olduğunu batıdaki grevler tarihini açta da bir okuyan, dudaklarınız uçuklar, gözleriniz satırlar arasında yanar.

1965 Türkiye'sini, çağımızdaki fikir dalgalanmalarını, çağımızın insanı olmayı bilmiyenler, devlet yöneteceğim diye ortaya çıkmamalıdır. Grev yerindekilerin bilgiden yoksun hazin demeclerine bakın... Ardından toplu, tüfekli tertipler alırsanız yanışığı görün... Gerçek sebebin dışındaki sebep arayışları izleyin...

Demir parmaklıklar ardında, saçları kesilmiş 14 sanık kardeşim, senin gözlerindeki ekme k istiyen kavgah gürlüğü beni korkuturken, öteki seni oraya sokmanın rahatlığı ile Zonguldaktan dönüyor ve bu işi bitti sanıyor.

İşçi madene dönmüştür.

Her şey bitmiştir.

Oysa, asıl sebebe inilmediği sürece, bitmiştir sanılan yerden, yeniden başlanacaktır. Kimsenin suçu yok bunda, tarihin akışı bu!.. Ona karşı gelme çırpınmaları içindediriz!..

Mehmed Kemal

nak, emekçi halkımızın hizmetinde tarihi vazifesini mutlaka yerine getirecektir.

Zonguldak olayları ve gençlik

Zonguldak olayları üzerine T. M.T.F., basına şu bildiride bulunmuştur:

«Zonguldak Kömür Madenlerinde toplu sözleşmenin uygulan-

masındaki bir anlaşmazlıktan doğan olayların başındaki akisleri bizde, kömür işletmelerinin işvereni durumunda olan resmi makamların sorumluluk payının büyük olduğu kanısını uyandırmıştır.

Türk Yüksek Öğrenim Gençliği olarak Türk işçilerinin karşıma, yöneticilerin yanlış tutumunu sonucu silâhli kuvvetlerimizin çıkarılmasını asla tasvip etmiyoruz. Aynı şekilde «Türk işçisi-

İşleri Bakanı ve diğer görevliler olay yerinde.

Başbakan Yardımcısı Demirel ile Türk - İş Genel Sekreteri Tunç.

nin refah ve saadeti için hiçbir gayret esirgenmeyecektir» sözünün samimiyet derecesini takdir edemiyoruz. Türk Yüksek Öğrenim Gençliği o'arak işçilerimize silâhla karşı çıkarken, hepimizce kutsal olan Kıbrıs davamızın istismar edilmesini de hoş karşılamıyoruz.

Ayrıca, patronlara özgü bir hayat felsefesinin hükümetçe benimsenmesinden de hoşnutsuzluk duymaktayız. Çalışma Bakanının, mem'eketin en önemli üretim bölgesinde bkalence işçi toplu grev hareketlerine girişirken, devlet sektörü —özel sektör toplantısına koşması— bize bu hayat felsefesinin hükümetçe benimsenmiş olduğunu müsbet delildir.

TRT. Konusunun 17. maddesinin kötüye kulanılarak Zonguldak olaylarının radyodan verilmesinin yasaklanmasını Anayasanın garanti altına aldığı haberleşme özgürlüğünün çiğnenmesi o'arak görüyoruz.

Bütün bunların yanı sıra İşçileri Bakanının verdiği sorumsuz beyanlardan çıkan sonuç şudur ki, Hükümet ve iş çevreleri işçi hareketlerinin nedenlerini kasıtlı olarak yanlış yorumlamaktadırlar.

Zonguldak olaylarının su yüzüne çıkarttığı bir başka gerçek de bazı sendika liderlerinin tutumlarının Türk Sendikacılığı için utanç verici olduğudur.

Bu yanlış davranışlar sonucu, demokratik düzen içinde oluşmamış arzu'adığınız işçi hareketi kana bulanmıştır.

Türk Yüksek Öğrenim Gençliği olarak, Türk işçilerinin sosyal ve ekonomik haklarına karşı çıkan düşüncenin karşısında olduğumuzu kesinlikle açıklarken, Türk işçisine şiddet kulanılmasını bütün gücümüzle protesto eder. Hükümetin tutumu karşısında duyduğumuz acıyı Türk kamu oyuna iletmeğe isteriz.

Topkar'ın demeci

Türk-İş Birinci Bölge Temsilcisi İsmail Topkar ise, Zonguldak olayları hakkında şunları söylemiştir

«Olaylarda bir tahrik aranıyor, sa, başlıca tahrik işverenin tutumunda ve idarenin davranışındadır. Kömür işçileri şteden beri gayri insani şartlar altında ve utanç verici düşük ücretlerle çalışmaktadırlar. Mecburi çalışma (mükellefiyet) devrinden kalan jandarma baskısının izleri işçilerin kafasından henüz silinmemiştir. Mühendis ve çavuşların işçilere muamelesi ise bilinmektedir. Diğer taraftan, istihsalin sülen artışını sağlayan işçilere, prim verilmemektedir. Sürekli gayretlere rağmen, giderilemeyen bu adaletsizlik karşısında, serbest emek satıcısı o'ak işçilerin zorla kuyuya indirilmesine teşebbüs olunması hatâ olmuştur. Üzüntü verici sonuçlar, bu iki sebepten doğmuştur. Bu bakımdan çözüm bekleyen iki önemli mesele vardır: Birincisi, işçi ile işveren arasındaki beşerî münasebetlerin insanlık haysiyetine yaraşır bir şekilde geliştirilmesidir. Diğer mesele de hakka saygı prensibinin benimsenerek adaletsizliklere son verilmesidir.»

Toplatılan Kitaplar

Yargıç Ali Falk Cihan'ın «Sosyalist Türkiye» adlı kitabıyla Plehanov'un «Marksist Düşüncenin Temel Meseleleri» yargıç kararıyla toplandı.

İhan Selçuk, bu konuda şöyle diyor:

«Bir berber bir bebere demiş ki gel bre berber seni berberliyyim. Bir yargıç bir yargıca demiş ki gel bre yargıç seni yargıçlıyyım.»

Toplantıların yanı sıra dağıtılan kitaplar da var. Ünlü Başkan Ziya Şehiş, kursu bitiren kaymakamlara, kapitalistlerin hazırladığı kitaplar verdi. Kitaplardan birinin adı, «Bir Sovyet Sefaretinin İçyüzü» Kitabı hazırlayan: J. B. Lippincott Company, Philadelphia. Şirket, kitabın üzerine ismini de itharına basmış...

Özel Sektör ile bakanların toplantısı

Zonguldak'ta işçiler sehit edilirken yapılan özel sektör - Bakanlar toplantısı, Zonguldak'ta gitmek yerine özel sektör toplantısında hazır bulunmayı tercih eden Çalışma Bakanının sözleriyle daima hatırlanacak. Çağlayangil, «Canım efendim, mesele pek önemli değil... Ehliyet ve lilyakat zammı için 6 milyon lira ayrılmıştır, bunun için de bir protokol imzalanmıştır. Amele kalkmış şimdi, bu para seyyanen dağıtılmış demiş...» buyuruyordu.

Kanlı bir günde başlayan toplantı Başbakan Örgüplü'nün sözleriyle açıldı. Örgüplü, yeni Hükümetin özel sektöre karşı olan tutumunun eski hükümetten farklı olduğunu belirterek, «toplantının devam ettikçe bunu siz de anlayacaksınız» diyordu. Demirel, «asli unsuru özel sektör olan karma ekonomiden yanayız» diyerek Başbakanı tamamlıyordu.

Odalar Birliği Başkanı, bu uygun atmosfer içinde, özel teşebbüsün bilinen bir sürü iddialarını tekrarladı: «Dış ticaretin devletleştirilmesi, fayda yerine zarar getirecektir. Hükümetimizin, Ortak Pazar prensipleriyle bağdaştırılması mümkün olmayan ve Türkiye'yi batılı hür memleketler topluluğundan ayıracak olan böyle bir sisteme itibar göstermeyeceğine samimiyetle inanıyoruz... Karma ekonomi düzeni içinde kamu sektörü ile özel sektör faaliyetleri arasındaki hudut sarılı şekilde belirlenmelidir... Toprak reformuna karşı değiliz. Ancak bu reformun, Anayasayı, mülkiyet prensibini, ekonomik düzeni zedelemeyen gerçekleştirilmesini istemekteyiz. Hükümetin, Vergi Reform Komisyonunun ibyası (Bu komisyon, özel sektör vergilerinde büyük indirimler tavsiye etmişti) hususundaki gayani takdir kararını şükranla karşılıyoruz.»

Toplantıda özel sektör taleplerinin hemen hepsine evet denildi. Sadece büyük döviz kaçakçılığına yol açan ihracatı bir dereceye kadar düzen altına alma amacı güden, ihracatçı Birlikleri tasarısı ve fındıkta ihracat lisansına gidilmesi meseleleri biraz mukavemetle karşılandı. Bu konularda da Bakanlar, «tasarıların gözden geçirileceğini» söylüyor ve Sanayi Bakanı, ihracatçıları Birliği tasarısında «Odalar Birliği görüşüne uygun bir anlayış içinde bulunduklarını» açıklıyordu.

Yeni Bakanlar, tarım makine ve aletleri ithalat ve yapımının yüzde 60'ının Ziraat Donatım Kurumu eliyle yapılmasını öngören kanun teklifi hakkında, «karma ekonomi prensibine aykırı» gerekçesiyle, derhal özel sektör görüşünü benimzediler. Devlet teşebbüslerinin özel işverenlerin sendikasına katılması fikrini uygun karşılayarak inceleyeceklerini belirttiler. Montaj Sanayi Talimatnamesinin tadrilini kabulendiler. Dış ticarette serbestinin esas olduğunu teyit ettiler. Eski Tarım Bakanı Turan Şahin'in tarım ihtiyaçları dolayısıyla özel sektöre asla verilemeyeceğini söylediği Mucur Çiftliği sahasında «sondaflara müsaade edileceğini» belirttiler.

Özel sektör, toplantıdan memnun ayrıldı. Artık herşeyi isteyebilir ve isteklerini kabul ettirebilir. Esasen özel sektör temsilcileri, gökteki ayı bile isteyebileceklerini iddia eden bir aşırı talepler listesini bastırışlar ve bakanlara dağıtmışlardı. Özel sektörün aşırı talepleri hakkında bir fikir vermek için broşürdeki bazı istekleri sıralıyoruz:

1 — Devlet daire ve müesseselerinin bütümünü kırtasiye ihtiyaçlarını Devlet Malzeme Ofisinden sağlamalarını öngören 15 Mart 1962 sayılı tamim iptal edilmelidir.

2 — Devlet müesseseleriyle iktisadî devlet teşekkülleri bizzat ithalata gitmekten vazgeçmelidir.

3 — Özel sektör sanayinin ikti-

sadi devlet teşekküllerinden ve işletmelerinden almakta olduğu ham madde, iptidai ve yardımcı malzemeler özel sektöre ihraç fiyatları üzerinden verilmelidir (saç platinalar, pik, kütük, bakır gibi).

4 — Tütün Satış Kooperatifleri ile Türkiye Tütün Ekicileri kanun tasarısı araçları ortadan kaldırmaktadır. Kooperatifler, tek alıcı ve tek ihracatçı olmaktadır. Bu yapırsa «Tütünçülüğümüzün kaderi acemi ellere terk edilmiş» olacak ve etelâfisi gayri kabil zararlara uğranacaktır. Kooperatifler istihsal saf hasında kalmalıdır.

5 — Fiskobirlik, bu yıl yaptığı tarıda müdahale alımlarından vazgeçmelidir. Bunun yerine müstahsile verilen krediyi artırmalı, kooperatif alım fiyatları daha düşük tutulmalı ve fındıkçılığın serbest piyasa düzeni içinde geliştirilmelidir.

6 — Gelir Vergisi oranları indirilmelidir.

7 — Devlet Planlama Teşkilatı yetersizdir. Teşkilât cesaslı bir reforma tâbi tutulmalıdır.

8 — Yatırım sahiplerine emniyet vermek için, Anayasanın 39. maddesindeki devletleştirme hükmünün uygulanmayacağını temin ve ilanı gereklidir.

9 — Yabancı sermaye kârlarının transferi kolaylaştırılmalıdır.

10 — İşçi Sigortalarına olan borçlar taksitli bağlanmalı ve biriken cezalar ve faizler affedilmelidir.

11 — Konsorsiyum ve milletlerarası kredi müesseseleriyle yapılan anlaşmalarda özel sektör yatırımlarının finansmanına öncelik tanımalıdır.

12 — Devlet hiç olmazsa 15 yıllık müddetle yatırım yapmaya çağrı alanları «detaylı ve kategorik olarak» tesbit ve ilan etmelidir. v.s. v.s...

Basın ve dış etkiler

Haftanın başında Salı günü TM TF'nin Eminönü Öğrenci Lokalesinde düzenlenen «Türk basını ve dış etkiler» konulu açık oturum, gençlerin büyük ilgisini topladı. İki bine yakın dinleyicinin merakla izlediği oturuma Çetin Altan, İhan Selçuk, Orhan Birgit, Sabahattin Selek ve Metin Toker konuştular. Oturumu Akşam'ın Genel Yayın Müdürü Doğan Özgüden yönetti.

Konuşmalar, Zonguldak'ta maden işçileri için bir saygı duruşu yapılmasından sonra başladı. İlk konuşucu Basın İlan Kurumu Genel Müdürü Sabahattin Selek, bizzat kendisi bir etki aracı olan basının, dış etkiler altında kalmasının muhtemel olduğunu belirtti ve bu baskının ilân ve reklâmlar yoluyla iliyebileceğini söyledi.

Konuşması yer yer tezahüratla karşılanan Çetin Altan, oturumun en ilgi çekici simasıydı. Çetin Altan, meselevi yalnız basın açısından değil, Türkiye'nin bütünüyle dış etkiler altında bulunup bulunmadığı şeklinde ele aldı. Çıkartları dolayısıyla, basının siyasi iktidarlara kafa tutabildiği halde iktisadî iktidar karşısında boynu bükük kaldığını ve bu hali ile faaliyetinin «kamu yararına» olmadığını belirtti. «Rotatiflerin kamu yararı aleyhinde kullanılması Anayasaya aykırıdır» diyen Çetin Altan, fikir hürriyetini kısıtlayan 141 ve 142. maddelerin kaldırılması ve parlamentoda sosyalist görüşlerin de ifade edilmesi imkânının sağlanması üzerinde durdu.

Metin Toker'in en yüksek tirajlı bir gazetenin kâr hesaplarını getirip okuması ve bu gazeteyi savunması, dinleyicilerin protestolarına yol açtı.

İhan Selçuk ise, basına ilân yoluyla yapılan baskılardan somut örnekler verdi ve gazetelere büyük ölçüde ilân veren köklü dışarıda büyük tröstlerin bu yolla basını kontrol altında tutma arzularının açık olduğunu söyledi. İhan Selçuk, bu arada Ereğli Demir Çelik'in ilân kesme tehdidi ile Cumhuriyet gazetesini sahiplerine yapmak istediği başkına Sayın Doğan Nadi'nin gösterdiği sert tepkiyi de nakletti.

Orhan Birgit, basının kamu oyununa etkilemesine karşılık, toplumun uyanık çevrelerinin, özellikle genç-

Mason Locası Demirel'i Suçlu buldu

Kim dergisi, AP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel'in, AP Büyük Kongresinde sahte bir belgeye dayanarak Mason olduğunu inkâr ettiğini de- illeriyle açıkladı. Demirel, Kim'in yayını üzerine, «O hesaplar çoktan kapandı» demekle yetindi. Aslında Büyük Kongreyi geçtikten sonra mesele kapanmamış, Masonlar arasında da bir Demirel meselesi patlak vermiştir.

Meselenin, Kim dergisinde yer almayan perde arkası şudur: AP Genel Başkanı adayının kongrede Mason olduğunu saklaması, Masonları kızdırmıştır. Masonların Türkiye'deki en büyük listesi Maşık-ı Azam, eski Sağlık Bakanlığı Müsteşarı Doktor Ekrem Tok, Mason Locasında genel sekreterliğe te- kabül eden Büyük Kâtiplik makamındaki Avukat Nafiz Ekemen, Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki Masonların da baskısıyla, kendilerini mülkiyet durumunda bırakan Süleyman Demirel'in AP kongresine sunduğu yazısı nasıl elde ettiğini araştırmak lüzumunu hissetmişlerdir.

İstanbul'daki Genel Merkezle Ankara ve İzmir'deki Mason Loca- larından birer kişi, bu işi tahkikle görevlendirilmişlerdir. İstanbul'dan Yüksek Mühendis bir Mason, İzmir'den yüksek dereceli bir Ma- son olan Avukat Hulûsi Selek An- karaya gelmişler ve Ankara'da, Türkiye'deki Masonların en büyü- kü olan Ekrem Tok'un vekili olup, Maşık-ı Azam Kaymakamı, Mobil Şirketi yöneticilerinden Necdet Egeran'ın başkanlığında araştı- rıma başlamışlardır.

Masonlar, Türkiye'de Atatürk devrinde localarının kapatılma- sından bir süre sonra yeniden Ce- miyetler Kanunu hükümlerine gö- re teşkilâtlandıklarında «Türk Yükseltme Cemiyeti» adını aldık- larından, cemiyetin Kurulayda, Ga- zi Mustafa Kemal Bulvarı 3 num- radaki şube merkezindeki kayıtlar-

ına bu müfettişlerce elkonulmuş- tur. İnceleme sonunda görülmüş- tür ki, Süleyman Demirel'in AP Kongresi Başkanlık Divanına ver- diği «Mason olmadığımı» yolundaki yazının bir sureti bu kayıtlar ve dosyalar içinde yoktur. Derneğin Ankara Şubesi Başkanı Beden Ter- biyesi Genel Müdür Yardımcısı Rauf Meleksoy ve yardımcısı da böyle bir belgenin verildiğinden haberdar değillerdir.

Mason Locası müfettişleri bu- nun üzerine, Demirel'in AP Kon- gresine okuduğu vesikânın fotoko- pisini incelemişler, 14.11.1964 tarih- li «Türk Yükseltme Cemiyeti An- kara Şubesi - G.M. Kemal Bulvarı No. 3 - Kızılay - Ankara» antetini taşıyan belgeye, cemiyetlerinin «Türk Yükseltme Cemiyeti - Tür- kiye Büyük Locası - Ankara Şube- si» mühürünün basılmış olduğunu, ancak «İkinci Başkan» imzasının yerinde ikinci başkanlıkla ilgili olmayan gayri mesul bir «bira- der» in imzasının bulunduğunu görmüşlerdir. Bu locada mührü ve antetli kâğıdı kimin ele geçire- bileceği ve imzanın kime ait ola- bileceği araştırılmış, sonunda bu işi, Devlet Su İşlerinin Demirel- den önceki Genel Müdürü ve eski bir Mason olup, Demirel'i de lo- caya kaydettiren Yüksek Mühen- dis Hikmet Turat'ın yaptığı orta- ya çıkmıştır. Demirel'in pek yakın bir arkadaşı olan ve DSI Genel Müdürlüğünden ayrıldıktan son- ra taahhüt işlerine girmiş buhu- nan Hikmet Turat çağırılıp din- lenmiş, o da bu işi sırf Demirel'in seçim şansı kırılmasını diye yaptı- ğını itiraf etmiştir.

Mason Locası Müfettiş heyeti i- şin burasında Demirel'in gerçek- ten Mason Locasına kaydedilip o-

dulmediğini de tetkik etmiş ve 1956 yılında Demirel'in Ankara Bilgi lo- casına «Sıra No. 43 - MAT., 48» nu- marasıyla kaydedildiğini de tesbit etmişlerdir.

Tahkikat tamamlandıktan son- ra müfettişler İstanbul'a dönüp, Maşık-ı Azam'a ve Büyük Kâtime durumu bildirmişlerdir. Bu arada, Demirel'in yakın arkadaşı o- lan Maşık-ı Azam kaymakamı ve tahkik heyeti başkanı Mobil'ci Nec- det Egeran, Demirel'in AP Genel Başkanlığına seçilmiş olduğunu, yarının Başbakanı sayılabileceğini, bu bakımdan olayın üstüne gi- dilmemesi ve tahkikatın kapatıl- ması fikrini savunmuştur. Maşık-ı Azam Doktor Ekrem Tok da bu görüşü uygun bulmuştur. Za- ten her şeylerinin gizli kalması prensibi ile hareket eden ve Ma- sonluk meselesinin Demirel dola- yısıyla gün yüzüne çıkmasından da tedirgin olan Türkiye Büyük Locası, müfettişlerinden yazılı bir rapor vermemelerini istemiş ve o- layı, sadece Ankara'da yetkiz ve sahte belge hazırlayan Hikmet Turat'ın cezalandırılmasıyla ka- patılmıştır.

Bu olaydan kısa bir süre sonra, Maşık-ı Azam ile konuşmak üze- re, Türk Yükseltme Cemiyetinin İstanbul'daki Genel Merkezine gi- ttiler. Genel Merkez, Galatasar- ayda, eski bir biraderin adını ta- sıyan Nuri Ziya sokağındadır. Bu- rada 23 numaralı kapı çalınınca, 25 numaralı kapı açılmaktadır. Genel Merkez 4 katlı mükellef bir binaya yerleşmiştir. Beni, Ge- nel Merkezde Maşık-ı Azam o- dasında kabul eden Dr. Ekrem Tok, Demirel'in kongrede okudu- ğu belgenin, bir müfettişler heye- tince tahkik ettirilmiş olduğunu so- rusuna, «Müfettiş biraderlerim- den yazılı bir rapor isteneme- mek karardayız» cevabını ver- di. S. Demirel'in Mason olup ol- madığı sorusu üzerine de Maşık-ı Azam bana sunları söyledi: «Hiçbir Mason, bir başkası için Masondur demez. Her Mason an- cak gerekirse kendisinin Mason olduğunu açıklayabilir. Aynı oda- da bu soruyu cevaplandıran Bü- yük Kâtip Nafiz Ekemen ise, «Biz- den olmadığımız söyleyen, bizden değildir» dedi.

İlhami Soysal

İlgin, basın üzerinde bir cins mura- kabe kurarak onu kontrolü altında tutabileceği görüşünü savundu. Oturumun dağılırken gençler, Çetin Altan'ı omuzları üzerine ala- rak taşıdılar.

S. K. D. söyleşileri

Sosyalist Kültür Derneği Genel Merkezinin Ankara'da Cumartesi günleri düzenlediği söyleşilerin sonucunu, Dernek Genel Sek- reteri, gazeteci İlhami Soysal.

Açık oturumunda konuşucular

lâmı Türkiye'nin beş altı gazete- sine hangi ölçüler içinde dağıt- tıklarını detayla inen rakamlarla verdi. Meslek hayatının zengile- şirdiği misallerle, kapitalizmin etkisi ile belli başlı gazetelerde bir türlü yazılmayan bazı olay- ları anlattı, örnekler verdi. Soy- sa' sözlerini, «Basın artık bir sanayidir. Üç beş yüz bin liralar- la, hatta bir iki milyon liralara gazete çıkarmaya kalkışmak, in- tihardan başka birşey değildir. Bugünkü büyük gazetelerin de- ğerleri on milyonlar, yirmi mi- lyonlarla ölçülmektedir. Basına bu ölçüde para yatırımları ise halkın yararından çok kendi yararlarını düşünmekte, gazetelerini vasat- mak için ister istemez büyük rek- lâm müesseselerinin, büyük is- damlarının istediklerini yazmak- tadırlar. Arada, doğruyu söyle- yip yazanlar da elbette vardır a- ma, bunlar açık bahasına, işle- rinden olmak bahasına doğru- ru yazabilmekte, çok kere de ka- lemlemlerini ucuna kadar gelen ger- çekleri görmemezlikten gelmek durumunda kalmaktadırlar. Bu- nun Türk basınında yüzlerce a- tıklı örneği vardır. İmkânları kâ- namuslu opinyon gazetelerinin de- şında Türk basınında parayı ve- renin düdüğü önmektedir, bu bö- lece bilinmeli, gazete değerleri okunurken buna göre değerlendir-ilmelidir.» diyerek bitirdi.

Sosyalist Kültür Derneğinin, gelecek akşamın 20 Mart 1965 günü saat 19'da, Cebeci Hukuk Fakültesi karşısı Seyhan Dürüm salonunda, İktisat Doktoru Melih Tümer, «Üçüncü Dünya, Dış Ti- caret ve sosyâlizme dair» konu- sunda yapacaktır.

Niyazi Berkes, Türk aydınlarını anlatıyor

«Hürriyet»e kavuşma

1908'e kadar Abdülhamit İdaresinin mahpesi içinde aydınların idealindeki kavram «devrim» değil, «hürriyet»ti. 1908 olayına «devrim» ya da «inkılâp» denmesi olaydan sonradır. O zamana kadar toplumsal devrim (içtimai inkılâp) kavramı da yoktu.

Aydınlar arasında «toplum» a dönme peykçi batıcılığın şartları altında şekillenmiş olan batıcılık fikirlerinin, Türk toplumunun dağılması işaret eden yönere dönmeye karşı bir tepki olarak, 1908 e doğru d. «mağa» başladı. 1908'den sonra gelen hürriyet rejimi, Namık Kemal'den kalan hürriyet ideolojisini yalanlayınca, «devrim» (inkılâp) kavramı kuvvetlenmeye, «toplum» a doğru döndürülmeye eğilimi de şiddetlenmeye başladı. O zamandan itibaren, eski «içtimai» insanıya, «camia-i beşeriye» gibi komik terimlerin yerine düpedüz «toplum» (cemiyet) terimi de serbest serbest kullanılmaya başlandı.

İhtilâl veya inkılâp

Bugün olduğu gibi, o zaman dilimizdeki «devrim» kelimesi belirli bir anlam taşıyordu. Hatta o zaman şimdiki tek kelime yerine üstelik iki kelime vardı: biri «ihtilâl», diğeri «inkılâp». Birincisi ile daha ziyade bir darbeye yapılan hükümet değişikliği; ikincisi ile daha ziyade toplumsal hayatta meydana getirilen değişiklikler anlaşıyordu. Fakat her iki kavramda da değişme, toplumun bir sınıf veya sınıflarının veya halk yığınlarının yapacağı şey olarak anlaşılmaz. Birincisi, ya ordu ya da ordu ile birleşmiş siyaset adamları tarafından yapılan hükümet darbesidir. Bu yolda yapılan ilk deneme evvelce sözünü ettiğimiz Kuleli Vak'asında başarısızlıkla sonuçlanmış, fakat daha sonra Abdülaziz'in düşürülmesinde başarı ile sonuçlanmıştı. Abdülhamidin en çok korktuğu bu idi. Onun asıl korktuğu kuvvet halk değildi; halkın kendine sadık olduğunda emin idi; Tanzimatın yıkım batıcılığından perişan hale gelen halk, halifesine dört elle sarılmıştı. Abdülhamidin asıl korktuğu sivil aydınlar değil, subaylarla siyaset adamları idi. Çeşitli usûllerle bunları 1908'e kadar kontrol altında tuttukta sonra korktuğunun başına geleceğini görünce, Abdülaziz'den daha usta davranıp Anayasayı iade edeceğini ilân edince halk ve aydınlar bayram ettiler ve mesele kalmadı sandılar.

İkinci terime yani «inkılâp» kelimesine gelince: bu çeşit değişiklikler yapmada akla ancak iki yol gelebilir. 1) Kanunlar yaparak değişiklikler sağlama; 2) alıştırma yolu ile yani eğitim, propaganda, telkin usulleri ile yeni kuşakların yeni fikirlere göre yetiştirilmesini ya da eski kuşakların yeni fikirlere inandırılmasını sağlamak suretiyle değişiklikler yapma.

Devlet ve Devrim

Fakat gerçekte bunların ikisi de tek bir yola çıkar: ikisi de iktidarda bulunan bir önder ya da bir hükümet ve onun organları tarafından yapılacak bir iştir. Eğer önder, meselâ Atatürk gibi, toplum ölçüsünde prestij kazanmış bir kişi ise onun devrimci hareketleri ve prestij kazanır; hattâ halk onları an'ama veya istemese bile kabul eder, zamanla alışır.

Fakat hükümetler böyle önderlerin elinde değil de değişiklikleri istemiyenlerin elinde ise, ya da bugün olduğu gibi yarım ağızla istiyenlerle hiç istemiyenlerin karması kimseler içinde ise o zaman hiç bir devrimsel adım atılamaz.

Türkiye'de bunlardan başka devrim şokilleri görülmüştür. Demek ki, devrim kavramı batıda kullanıldığı anlamdan farklı anlamlarda kullanılır. Türkiye'de batı anlamında, yani ister anımsın ister sürekli olarak toplumsal sınıfların itişisi ile ve onların isteğine göre, toplumun yeni baştan kurulması şeklinde devrim geleneği yoktur. Bizde bu anlamda yalnız gericilik geleneği vardır.

Aydın ve Devrim

Buna karşılık, Türkiye'de, toplumsal

NIYAZI BERKES

devrim meşalelerinde batıda fazla bir rolü olmayan bir grup vardır. Bütün geri kalmış toplumların değişme işlerinde bunun olumlu ya da olumsuz bir rolü olmuştur. Bu da okumuş aydın grubu. Abdülhamit devrinde olduğu gibi okumuş muhafaza a bir önderin veya hükümetin kulu haline gelirse orada devrim imkânları yok olur. Böyle olmadıkça zamanlarda b'zde aydın grup olarak ilerici ve devrimcidir. Özellikle Türkiye'de aydın, gericilikten ziyade ilerici, ileri tutulmuştur.

Bazı geri kalmış toplumlarda okumuşların çoğu toprak ağası sınıflarından geldiği için muhafazacıdır. Müstemleke veya peyk haline gelmiş memleketler batıda okutulmuş aydınları da gene olarak muhafazacıdır. Bizde, peykçilik sürelerimize rastlayan zamanlarda Avrupa'da veya Amerika'da okutulmuş aydınların çoğu bu eğilimdedir. Böyle sürelerde, batıda okumamış o' an aydınların bütün eksikliklerine rağmen, düşüş hayatımızda oynadığı devrimci rol daha üstün orandadır. Genel olarak diyebiliriz ki, Türk aydın, özellikle hükümet değişme istemiyen kişiler elinde o'duğu zamanlar eğilimi ilerici olmuş, okumuş kütlesi ile hükümet arasında daima bir gerginlik bulunmuştur.

Aydının Karşılaştığı Anomaliler

Fakat Türkiye'deki aydın külesinin, başka geri kalmış toplumlara kıyasla daha ilerici eğilimde olmasına karşılık, onun çok

önemli bir eksikliği vardır: okumuşlar kütlesi, istediği değişikliklerin yapılmasında kendini etkili yapacak bir kuvvetten yoksundur. Bugün bile birçok geri kalmış toplumların uğraşlarında aydınların gösterdiği örgütü uğraşı geleneğinden Türk aydınları şaşılacak ölçüde yoksundur. Meselâ, Hindistan'da silah ve kuvvet kullanma imkânsızlığından ötürü okumuşların çabaları ile büyük bir ulusal kurtuluş gerçekleştirilmiştir. Türk aydını, bu gibi çabalara ve başarılarla ya ilgisizlikle, ya da istihkârla bakar. Meselâ, son zamanlar müstesna, hiç bir Türk aydını Gandhi'yi ciddiye almamış, ona pısrık millî letere özgü gülünç bir uğraşı sembolü olarak bakmış, hatta onu kırk kırık, keçi sütü ile beslenme gibi muhafazacılık güdücüsü olarak anlamıştır. Gandhi'nin yarı çıplak kıyafetinden, yarı aç yaşama şekline kadar kendini tam bir halk sembolü haline koymasına bakarak onun devrimci yanına dikkat etmemişlerdir.

Gandhi halka tam anlamıyla, hiç katıksız girebilmiş milyonları sıkı kolları ile yeriden oynatabilmiştir. Bizim geleneğimizde bu, bir romantizm gibi gözükürse de aydının devrim davasında yapayalnız kaldığı zamanki durumu bundan daha da hazin bir romantizmdir. Türkiye'deki aydın ilericiliğinin, toplumculuktan uzak veya toplumculuğun sadece liskurdısı edilen bir doktrincilik olarak kalışı, ona özgü bir anomali olan bireyciliği bundandır. Aydın kendisi toplumsal bir kitle teşkil etmediği gibi, toplumun sınıfları da kendisiyle birlik değildir. Sonuçta aydının işi, sadece bir fikir yayma işi olarak kalıyor. Bu fikirler ne kadar yayılıyor, ne kadar etki yapıyor, bilinmez ve aranmaz, sadece okumuş arasında etki yaptığı muhakkak.

Aydın - Hükümet - Halk Üçgeni

Aydın toplumsal etkisizliğini aç'ayınca ister istemez umudunu gene hükümete bağlar, ve burada bizim topluma özgü ikinci bir anomali ile karşılaşır: Hükümet ne kadar toplum sınıflarından bağımsızlaşırsa devrim şansı o kadar artar; ne kadar sınıfları etkisi altında olursa bu şans o ölçüde azalır. Bunu, Meşrutiyet devri aydınının «hürriyet» ve bugünkü aydınının «demokrasi» idealine uygulayarak ifade edersek şöyle olur: Hükümet ne kadar aydının istediği bireyci hürriyeti vermiyen ya da halkın iradesine dayanmayan bir hükümet olursa devrimci olma şansları faz'adır; hükümetin hürriyetçi ve demokratik olduğu zamanlarda ise bu şanslar azalır!

Tanzimat Aydınları

İşte bu iki anomali, ilk defa olarak Meşrutiyet devrinde farkedilmeğe ve bunun sonucunda ilk defa olarak aydın, kendisi ve halk ile ilgili konusu üzerinde düşünmeğe başladı.

Gerçi Tanzimat döneminde de okumuşlar, hükümete karşı değişiklik uğruna savaşa başlayınca, istediklerini gerçekleştirme kudretinden yoksun olduklarını görmüşlerdi. Avrupa'da bulunan Yeni Osmanlılar, kendilerine para yardımıyla bulunan zengin Mısır paşası hükümetle uzlaşıp parayı kesince ne yapacaklarını şaşırıyorlardı. O zaman anladılar ki, kendileri devrimcilik şanslarından mahrumdurlar. Kimisi umudu iyi bir padişahın gelmesine, kimisi iyi bir sadrazamın tayin edilmesine bağlayıp birer birer memleketi dönmeğe başladılar. Hiçbirinin hatırına hak gelmiyordu. Çünkü reaya'ktan yeni çıkmış halkta siyasî bir rol görmedikleri gibi okumuşun istediği değişiklikleri (bu değişikliklerin İslâmîliğe tıpatıp uygun olduğuna inandıklarından) halkın da istediğine, ancak hükümetin istibdadı veya cehalet yüzünden bu isteklerini gösteremediklerine inanıyorlardı.

Namık Kemal, bunu ispat etmek için yazdığı piyesle ancak bir ityatro dolusu halkta vatanseverlik heyecanının yarattığı coşkunluğa bakarak bu sanısında ıleri gitti. Bu vak'a üzerine sürgüne gidişlerini anlatan bir sürgün arkadaşının tasviri cidden göz yaşartıcıdır: Kemal ve arkadaşları kendilerini götür

cek vapura bindirilmek üzere zaptiyeler arasında Sirkeci'ye getirilir. Gelen geçen, as dükkanlarından çıkan esnaf ve halk kaldırıdan seyreder;er; kimisi güler, kimisi «bu bun'ar ne yapmışlar?» diye sorar. Birkaç «galiba efendimize ubudiyette kusur etmeler» gibi birşeyler söyler; veya bunu anlatan öyle gelir. Fakat Kemal halktan emin; be ki de zaptiyelere hücum edip ellerinden askaklarına inanıyor. Arkadaşlarının manevresini kuvvetlendirecek sözler söylüyor. Vapur kalkar, sürgünler güvertede kendilerinden uzaklaşan karaya ve halka bakarlar; Kemal halâ sarı,manış; Marsıyeyi mirıldanıyor, gemi Sarayburnunu Jöner; Marmaraya olar; İstanbul sisler içinde belirsizlenmeye başlar, ve Kemal, o her zaman cesur, o her zaman iyimser adam bir çocuk gibi gözlerimendilikte gömmüş ağılıyor.

İstibdat Devri Aydınları

Abdülhamit dönemine gelince Namık Kemal o devrin okumuşlarına kıyasla gerçekten bir kahraman, bir dev gibidir. Bununla beraber o devride okumuş azalmış değiltersine çoğalmıştır. Türk okumuş'uguna asıl folluğu o devridir. O devriç okumuşlar verdiği vasıflar zamanımıza kadar kaybetmamıştır. Tanzimatın peykçilik döneminden sonra gelen Abdülhamidin sömürgeci rejimi dört çeşit okumuş kütlesi ve geleneği yarattı:

1) Kapıkulu okumuşlar 2) toplumdan kaçan bireyci, hayalci, sacatçı okumuşlar; 3) tüm köksüzleşmiş yabancı kuklası zıppede ya alafranga okumuş; 4) polisin devamı ilgisiz sayesinde hiç yet'emi'yen, göz açmayan ciddi aydınlar.

Meşrutiyet gelince çoğunluk halâ ilk gruptadır; fakat ilk defa olarak topluma diyebileceğimiz dördüncü grup ufak bir aydın külesinin ortaya çıkması imkânı doğdu. Bunlar ilk defa olarak halktan, toplumdan söz etmeye başladılar. Toplumculuk görüşü ilk defa olarak aydınlar arasında kendine belirteceğe başladı. Meşrutiyetin bu genç aydınları, halk kütelleri ile aydın arasında münasebet meselesinde, Yeni Osmanlı aydınları kadar saf ve iyimser değillerdi. İstedikleri değişikliklerin, uğrunda halkın da yaşayacağı değişiklikler olduğuna safdileceğine inanıyorlardı. Devrimlerin gerçek dayanağının halk olması gerektiğini düşünmekle beraber, bu devrimlerin yalnız hükümet değil, aynı zamanda halkın kendi müessesesi ve inamları olduğuna görüyorlardı. Halk ile okumuş arasındaki uçuruma ilâve olarak, bunun sezilmiş olması aydının durumunda bir anomalinin daha bulunduğunu gösteriyordu.

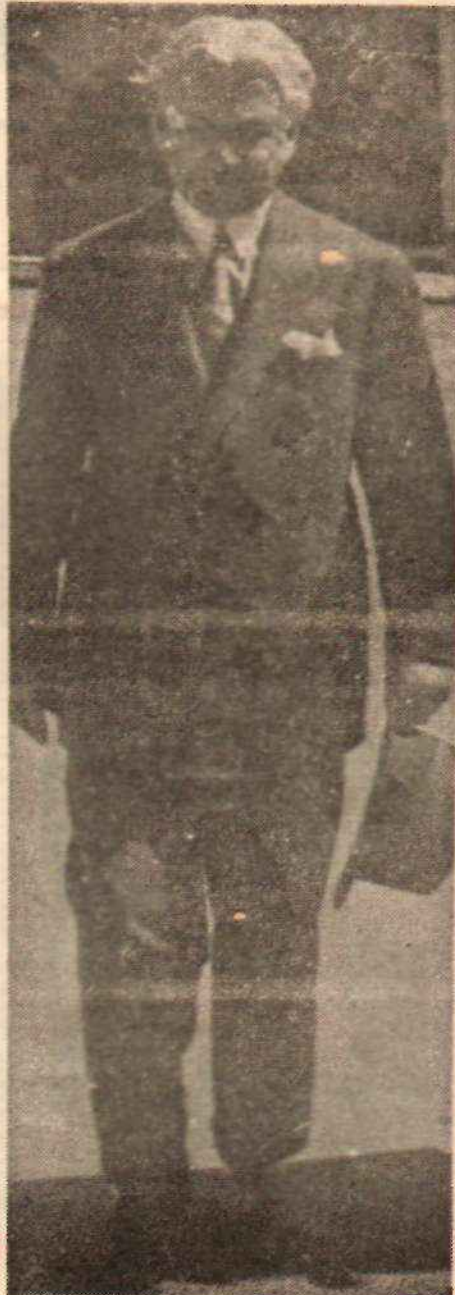
Demek ki, ilk defa olarak aydın toplumun önemini, onun yarattığı problemlerin yüküklüğünü sezmeğe başlıyordu. Artık, ise modernleşme davası, ister kimlik davası olsun birincinin birey kafası aydınlanmasını, ilim ve irfan ve hatta halk bireylerinin «sa'y-ü amel» davası o'madığı. İkincinin toplumsal örgüt kimliğinden yoksun Müslüman yığın olma davası olmadığı görülmeğe başlıyordu.

«Halka Doğru» Hareketi

Gene bu dönemde ilk defa olarak yeni bir şey daha görüyoruz: Aydınlar üzerine Avrupa fikri tesirinin yanı sıra şimdiki kadar tesiri olmamış olan başka bir kaynaktan gelen fikirlerin, dolaylı olarak da olsa, serpintileri gelmiş. Bu kaynak, Rusyadaki halkçılık hareketinin fikirleridir. Dolaylı da olsa hareketin serpintilerinin gelmesi tesadüf değildi. Çünkü gerek Rusya, gerek onun te ettigi diğer memleketler Türkiye gibi Batı ugarlığından olmayan, fakat ona girmek basında olan geri kalmış toplumlardı.

Rusyada 1870 yıllarında gelişmiş olan «narodnichestvo» yani halkçılık denen hareket, 1890 yıllarına kadar süren tarihinde sırtı safhalar geçirmiş bir hareket olmakla beraber Rusyadaki aydın ve halk münasebet meselelerinin çeşitli yanlarını yansıtır. Aydın halk gitmesi fikri ile başladı; öncelikle bu aydının halka gidip onu aydınlatması ilinde düşünülüyordu. Daha sonra aydın halkı aydınlatması değil, aydının kendisi halkı tanıması, halktan toplumun meselelerini öğrenmesi düşünülmesine gelindi. Nihayet Rus toplumunun gerçekte alması istenen ilimin temelinin geleneksel müesseseleri, özellikle köy komünü olacağı davası şekline geçti. Toplumsal devrim davasında aydın halk kütelleriyle birleşmesi davası halinden çıkıp basit bir muhafazacılık, bazan da Rus ulusunun tarihsel evriminin Batı ugarlığındaki toplumların evriminden tamamıyla ayrı nitelikte, Juğu şeklinde bir sonuca varması yüzünden 1890 lardan itibaren Marksist toplumcular tarafından reddedildi.

İşte, Rusyadaki bu halkçılık akımının dolaylı yo'dan Türk aydınları arasında serpintileri hissedildi. Bunların birincisi, halk ve özellikle Bulgar aydınlarıdır. Namık fikirleri bunlar arasında, özellikle yarı ve öğretmenler arasında, Meşrutiyetten

Mandullah Suhi: Numune.

çok yıllarda çok kuvvetlenmişti. İkinci, Rusyadan gelen Türkler oldu. Meselâ, Petersburg Üniversitesinde okuyan Hüseyinzade Ali, oradaki ihtilâlcî talebe komünlerini görmüş, hattâ Namık Kemal'in adını da ilk defa orada duymuştu. İstanbul'a gelip Tıp Fakültesine girince birkaç arkadaşı ile birlikte bu narodnik modeli üzerine ilk üniversiteli gizli talebe cemiyeti o'ân İttihat ve Terakki Cemiyetini kurmuştu. Türk aydınları ihmal ki ilk defa olarak, daha Abdülhamit zamanında, Hüseyinzade Ali gibi kimselerden Rusyadaki üniversite ve jimnazyum öğrencileri arasında çok salgın olan narodnik hareketi hakkında dolaylı olarak bilgi edinmişlerdi. Bu cemiyet kuranlardan biri olan Abdullah Cevdet, daha sonra İsviçrede yayınladığı İttihat dergisinde de bunun yankılarını görürüz. Meselâ, 1905 Rus ihtilâlinin sonu Kırmıda yeni bir dergi çıkarmaya başlayan Sabri Ayvazof, İttihat dergisine yolladığı mektupta «Rus İnkılab-ı Kebiri» dediği bu ihtilâl ile Jön Türklerin güttüğü amacı kıyaslayıp Osmanlı aydınlarını şiddetle kınayarak şöyle der: «Rus aydınları, istibdadı rahmet, yılarca çalıştılar, halkı aydınlatılar. Osmanlı aydınları ise sadece şıklık taslamasını bilirler; korkaktırlar. Çoğu kibar ailelerinde yetiştirilmiş beyzadelerdir. Siz Jön Türkler, beş on bin kurban vermedikçe elli yıl daha ehmallerin tepesinden bağırırsınız, Eyfel kulesinin tepesine çıksanız gene birşey yapamayacaksınız. Şimdiye kadar Abdülhamit'e uğraşacaklarına biraz da mem'ketlerini baldırı çıplakları için çalışsalar, amaçlarına çoktan varırlardı.»

Üçüncü dolaylı yol, Ermeni aydınlarının başlattığı ve nasyonalist Taşnak hareketinden ayrı olan sosyalist Hınçak hareketidir, çünkü bu ikinci narodnik fikirlerinin şiddetli etkisi altında doğmuştur. Mesrutîyetin fâatından sonra meşrû bir sosyalist parti olarak kurulmuş, Bulgar halkçıları gibi bunların da Meclis-i Meb'usanda temsilcileri vardı.

Bu üç dolaylı yoldan gelen etki serpintilerinin özellikle Omer Seyfettin, bir subay olarak Bulgar aydınlarının halkçılık hareketini yakından tanımıştı. «Ashab-ı Kehfimiz» adlı uzun hikâyesi de bir sosyalist Ermeni aydınının ağzından yazılmış, Osmanlı aydınlarına çevrilmiş bir hicivdir.

Halkçıların Devrim ve Batı Görüşü

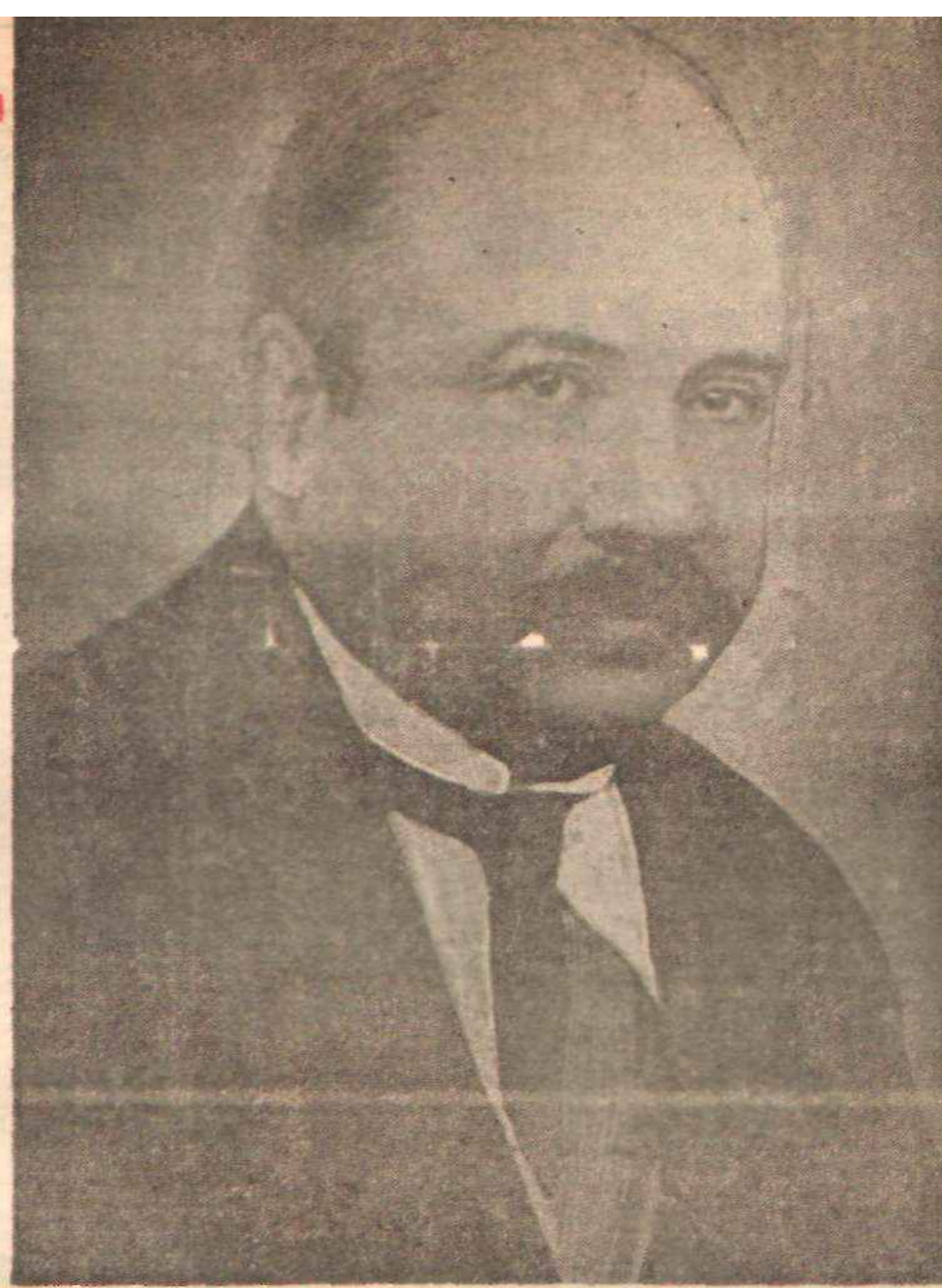
Meşrutîyetin gelmesiyle, hükümetlerin eski hükümetlerden farklı olmadığı görülürse, bir devrim dönemi açılması beklenirken bir hürriyet anarşisi başlayınca aydınlar arasında ha'ka dönme fikri daha çok ilgi kazanmaya başladı. Sivil ve subay okumuşlar bu durum karşısında Batıcılık, Osmanlılık, İslâmcılık fikirlerini bir yana bırakıp aydının ne yapması, ne düşümesi, nasıl bir yol bulması meselelerine döndüler.

Yazı'arından görüldüğüne göre, bunların Batı uygarlığını anlayışları Namık Kemal ve Edebiyat-ı Cedide anlayışından çok ileridedir. Batılılaşma artık «say'ül İrfan» meselesi olarak veya Batı peykçiliği şeklinde gözüküyor. Tersine, Batı uygarlığının kendine özgü toplumsal temelleri olduğunu anladıkları gibi, Batıya karşı objektif ve eleştirel davranışları var. İlk defa olarak Tanzimatçı ve Osmanlılar ve İslâmcı çeşitlen olmayan bir Batı anlayışı, Meşrutîyetle ortaya çıkan halkçı aydınlar arasında belirmiştir.

Sade Dil Dâvası

Bugün bizde hangi edebiyat kitabını açsanız orada Meşrutîyet'e birlikte bir milliyetçilik ve millî edebiyat akımı başladığı iddiasını görürsünüz. Halkçılık ve toplumculuk hareketlerinden hiç söz etmezler. Halbuki gerçek olan şudur: Millî edebiyat akımı ve milliyetçilik, halkçılık hareketinden sonra ve onun şimdi özelliyeceğimiz hücumlar karşısında aldığı şekil almıştır. Genç Kalem çevresi, hattâ Ziya Gökalp henüz daha Türkçü ve milliyetçi değillerdir. Milliyet kavramı üzerindeki yazı'arı karışık ve belirsizdir. Osmanlı İmparatorluğu şartları içinde bunlar henüz daha Osmanlıcılardır. Gerçekte, Ziya Gökalp bile, Ulusal Kurtuluşu kadar, gerçek anlamıyla milliyetçi değildi. Osmanlıcıdır. Milliyetçiliği, o dönemde, sadece bir «meffkûre» (ideal) olarak anlar ve bunu Türk aydınlarının halkçılık, yani Türk toplumunu, ka.kındırma dâvasında girişeceği siyasi ve kültürel çabalarda bir ölçü, bir yön-vertici olarak ileri sürer. Sade dil dâvasının kendisi de halkçılık hareketinin sadece bir parçası idi. Türkçülüğün, Birinci Dünya Savaşı sırasında Turancılık haline geldiği sıralarda, yazdığı yazılarda Gökalp bunu sık sık okuyucularına hatırlatır.

Ha'kçılık hareketi en çok yazarlar arasında ilgi uyandırdığı için, aydının halka gitmesi, halkı öğrenmesi, onun meselelerini yazarlarında tanıtmaya ödevi ile karşılığınca ya-

Ziya Gökalp, Kurtuluş Savaşı ve Kemalizm ile ömrünü tamamlamış, fakat Meşrutîyet sonrası düşün hayatında önemli bir rol oynamış bir düşünürdür. Türk toplumunun içinden çıkılmaz hale gelen meseleleri üzerinde onun kadar kafa yoran, onun kadar ciddi ve namuslu bir düşünür bulunmamıştır.

zar, karşısına çıkan ilk duvarın dil meselesi olduğunu görüyordu. Bu yüzden, halkçılar ilk iş olarak dil meselesi üzerinde durdular.

Halkçılara Çevrilen Hücumlar

Fakat daha ilk adımda halkçılar kendilerini Osmanlılığın yarattığı olan üç fikir geleneginden gelen yaygın ateşi ortasında buldular.

İlk hücum, İstanbulun a'franga Batıcılarından geldi. Bunların içinde, halkçılığın sonradan Türkçülük şekline sokulan akımının başına geçmek gibi bir marifet gösteren Hamdullah Suphi gibi alafrangalar vardı. Fecri Atıcler denen ve edebiyat-ı Cedide es tet'lerinin yeni döli olan sanatçıların toplumsal işten yoksun yapma dil ve edebiyat anlayışı halk dâvâsını sanata aykırı bir barbarlık sayıyordu. Dikkate değen nokta, bu alafranga estetlerin dil halkçıları derhal devrimci olmak suçu ile damga'amaları oldu.

Evvelce gördüğümüz gibi, Abdülhamit rejimi Osmanlıcılığı, İslâmcılığı ve Batıcılığı iyice dejenere ettiği halde ve şimdi bunların mensuplarının bepsi bir ağzıdan Abdülhamit'e söğdükleri halde bu rejim on'arı dünyada ve Türk toplumun halinden o kadar cahil, bir hale getirmişti ki Abdülhamit devrildiği halde onunla birlikte kendi fikirlerinin de iflâsını göremiyorlar, mesele ere hâlâ bu üç açıdan birine göre bakabiliyorlardı.

Alafranga Batıcıların çevirdiği projektör altında iyi bir hedef haline ge.en bu devrimcilik suçlusu halkçılara, arkadaşan Osmanlıcılarının saldırıları başladı. Bunlar da şöyle diyorlardı: «Halktan bahsediyorsunuz; sözünü ettiğiniz ha.k «Türk» dediğimiz cahil köylüdür. Bunları uyandırarak kendilerine bir milliyet şuru vermekle, asıl millet olan diğer anasırı huylandıracağız. Böylece siz Osmanlı devletine ihanet ediyorsunuz. Biz bu milletlerin milliyetçiliğini önüne geçmeye çalışıyoruz; siz ise onlara yardım ediyorsunuz. Üstüne başımıza bir de Türk milliyetçiliği çıkarıyorsunuz. Demek ki bunlar, ha'kçıların davranışının «milliyetçilik» demek olduğunu ileriye sürmeye başlamışlardır.

O zamanlar, bizim şimdiki «ulus» deyimimizin karşılığı olarak kullanılan «millet»

kelimesi bugün anladığımız anlama gelmiyordu. Müslüman ve Türkten gayri o.an, ve «millet» kelimesini kullanmamak için Osmanlıcıların «Anasırı» demeye başladığı din cemaatlarına denirdi. «Millet» ve onunla ilgili o.an «ümme», «kavmiyet» gibi, kayrakları ta Kur'ana kadar giden ve yirminci yüzy'a kadar çeşitli anlam değişimleri geçiren kelimeler, İslâmcıların, üzerinde pek hassas oldukları kavramlardı. Onlar, Türk ve Müslüman o.mayan cemaatlar için inadına «millet» terimini kullanırdı; Arapçada da kelimenin asıl anlamı bu idi. İslâmcıların nazlarında, Müslümanlık birliği, başa, bir «millet» değildi. Ancak gâvur cemaatları «millet» ti. İşte, halkçılara çevrilen hücumlara onlar da bu açıdan katıldılar: «Ne? Millet olmamızı mı istiyorlar bu zındıklar? Ne demek? Hiç Müslümandan millet olur mu? Hem bu Türk jakırdı da ne oluyor? Bu, İslâm ümmetini yıkacak bir şey. İslâmda milliyet dâvası yoktur, bu kavmiyet demektir» diye tuturdular. Demek ki bunlar da, halkçıların fikir'erin kavimcilik veya ırkçılık şeklinde yorumuyorlardı. Halbuki, halkçıların henüz daha ne milliyetçilikten, ne de ırkçıktan söz ettikleri yoktu.

Halkçılığın Türkçülük Haline Gelmesi

Peykçi Batıcılar, Osmanlıcılar, İslâmcılar yani bütün a'franga aydınlar halkçılara hakaret veya alay kasdıyla «Türkçü» adını taktiler Halkçılar yavaş yavaş Türkçülük - Milliyetçilik - Kavmiyetçilik olarak tanınmaya başladı. Halkçılar bu kavram arda pişmiş adam'ar değillerdi; çoğu ordudan ayrılmış pratik genç subaylardı. Daha kendilerine gelemeden, içleri'ne karışan başka bir unsur hem bunların halkçılığını bozmağa, hem ha'kçıların düşümanlarına hak verecek fikirleri sokusturmağa başladı. Bu unsur, halkçıların Osmanlı Türkesi ve Türk halkı ile ilgilensileri zıddına, Rusyadaki Müslümanların milliyet dâvâları ile ilgili olan Rusya muhaciri aydınları.

Bunların milliyet meselesindeki durumu, Türkiye'deki halkçıların durumunun tersi idi. Bunların durumu Rumi, Ermeni, Arçavut A-

rap milliyetçilerinin durumunun aynı olan bir durumdu. Çünkü onlar da bir imparatorlukta kurtulma savaşı içinde bulunan, millî burjuva'arının yardımı ile otonomi veya bağımsızlık isteginde bulunan kimselerdi. Rusyadaki narodnik hareketi, oradaki Müslümanlar arasında sosyalizme değil, nasyonalizme dönmüştü. Rus aydınları arasında da narodnik hareketi artık ölmüştü, çünkü bir taraftan arka arkaya gelen toprak reformları, bir taraftan kapitalist ekonominin köye kadar nüfuz edecek derecede ilerlemiş o.ması yüzünden halktan bahsetmek veya ideal toplumdun köy komününe dayanacağını iddia etmek Rus sosyalist düşüncesinde artık gerçelik olarak görülüyordu. Rusyadaki kapitalist gelişme Müslüman nüfus arasında da canlı bir burjuva sınıfı yaratmıştı. Gerçi, Rusyadaki Müslüman'ar arasındaki milliyetçilik fikirleri hâlâ İslâmcılık, Tatarcılık ve Türkçülük ihtilâllarından kurtulamamış idiyse de Türkiye'ye sığınan muhacir aydınlar arasında milliyetçilik Tatarcılık ile Türkçülük arasında gidip gelen bir ırkçılık şeklinde kendini gösterdiği gibi, Türkiye'deki halkçılardan farklı olarak bunlarda kuvvetli bir burjuvazi anlayışı vardı. Bunların belirli bir sınıf destekleri olması açısından Türkiye halkçılarına kıyasla bir üstünlükleri olmakla beraber, siyasi kuvvet ve destekten yoksun olma gibi bir eksiklikleri vardı.

Türkiye'deki halkçıların nasyonalizme dönmesi, Rusyadaki Müslüman aydınlarının istegine uyuyorsa da bunların an'adığı Türkçülük, halkçıların kendi dâvâlarına uymadığı gibi Osmanlı devletinin işine gelmiyen, İslâmcıların da asla kabul edemeyeceği bir şeydi. Demek ki durum şu: halkçılık halktan uzak o'malarına, toplumsal sınıfları temsil etmemelerine, Abdülhamit devrinden kalma akımın üçlâlin de hücumuna mâruz kalmalarına ilâve olarak şimdi bir de kendi aralarına sokulan ve yabancı bir devlet altındaki bir halkın burjuva milliyetçiliğinin fikir'erin benimsene durumuna düşüyorlardı. Bu, halkçılık hareketini gelişme imkânından mahrum ettikten başka, onu halkçılık dâvasından ayrılan bambaşka bir şekle, hattâ ırkçılık veya bir pan-hareketi haline sokma imkânlarını taşıyordu. Ha'kçılık hareketi, kendini bir alay mayın tarlaları içinde buldu.

Ziya Gökalp'in Önderliği

Halkçılık hareketini bu mayın tarlaları arasında doluştıra doluştıra yeden kuvvetli bir düşün ve terim ustası çıktı: Ziya Gökalp. Bir alay yeni terimlerle veya eski terimlere verdiği yeni anlamlarla bu mayınların birer birer füzelerini çıkara çıkara Gökalp, devrimci aydın bunların hiçbirine tamamiyle uymayan bir istikamete doğru çekmeğe muvaffak oldu. Bunu yaparken her birinden bazı şeyler aldı, bazı şeyleri bıraktı; bir yandan Osmanlıcılığı, Batıcılığı, İslâmcılığı gelecek yazıda inceliyeceğimiz iki kavram etrafında yeni baştan tertipledi; bir yandan da halkçılığı Marksist sosyalizmden ayırarak Durkheim'in sosyolojisine bulayıp ondan tam Osmanlı İmparatorluğunun batacağı sıralarda «tesanütçülük» dediği solidarizm ve meslek temsilciliği ideolojisine u'astırdı (Gökalp, daha sonra yani Kurtuluş Savaşından sonra bu noktadan başlayıp Devletçiliğe geçmek üzere öldü).

Ziya Gökalp, Kurtuluş Savaşı ve Kemalizm ile ömrünü tamamlamış, fakat Meşrutîyet sonrası düşün hayatında önemli bir rol oynamış bir düşünürdür. Türk toplumunun içinden çıkılmaz hale gelen mese'eleri üzerinde onun kadar kafa yoran, onun kadar ciddi ve namuslu bir düşünür bulunmamıştır. O da Namık Kemal gibi, sonradan gelenlerin onların zamanındaki şartların ve meselelerin niteliği hakkındaki cehaletlerinden ötürü keyiflerine göre tahrif ettikleri, putlaştırdıkları bir düşünürdür. Değil bizim zamanımızda, daha Atatürk zamanında bile ödevi b'tmiş o.an bu düşünürü bizim ne putlaştırmamız, ne de put yıkmaya iddiası ile ona saldırmamız gerekir. Bize düşen ödev, ödevini elinden geldiğince, fazla yapan bu adamı anlamağa çalışmak, uğraştığı meselelerin ne olduğunu kavramak, içinde bulunduğ tarihsel şartlar yüzünden gücünün nelerinde bittiğini, nerelerde bugünüme yaramadığını, uymadığını anlamaktır.

Bugün Türk toplumu onun zamanında olduğundan çok ötelere geçmiştir. Bizim artık ondan medet ummamız, onu papağan gibi tekrarlarmamız, üstelik bir de tahrif etmemiz ancak utandırılacak bir şey olur. Ziya Gökalp'ı göz göre göre tahrif edip hâlâ istismar eden şarlatanlara bu imkânı vermemek için onu doğru ve yerinde tanımak ödevimizdir. Biz, bunun ancak konumuz açısından olanını yapmağa çalışacağız.

GİZLİ RAPOR

Sümerbank, Erdemir'de yolsuzluklar tesbit etti

Ereğli Çelik dosyası, ne kadar gayret edilirse edilsin, kapatılamıyacak ve zamanı gelince mutlaka açılacaktır

Yeni Hükümet, 25 Mart'ta Ankara'da toplanacak Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları A. Ş. Genel Kurul toplantısında önemli bir imtihan geçirecektir. Zira, Genel Kurul toplantısı, yöneticilerin ustaca mizanpajı ile yolsuzlukların bir illüzyonist maharetiyle gözlerden silinmesine yarayacak bir sahne olmak istidadındadır. Düşürülen Hükümet, bu hovarda şirketin durumuyla ilgilenmiş ve elindeki mahdut murakabe imkânlarını sonuna kadar zorlayarak ifraf ve yolsuzlukları önleme yoluna girmişti. Hükümet değişikliğini fırsat bilen Ereğli Çelik yöneticileri yeni oyunlarla durumlarını kurtarmaya çalışmaktadırlar.

(Bakınız: YON'un bu sayısındaki başyazı.)

12 Martta yapılacak ilân edilen olağanüstü toplantıda vazgeçilmesi ve 19 maddelik bir tahkikat konuları listesinin mevcudiyetine rağmen Murakıplar raporunda «şarhı ibrâ» tavsiye edilmesi, meselenin örtbas edilmesi yoluna gidileceğini haklı olarak düşündürmektedir. Fakat, bugün bir başarı gösterilse dahi, Ereğli Çelik dosyasının bir gün mutlaka açılacağı unutulmamalıdır.

YON, Ereğli Çelik yolsuzlukları ile ilgili Sümerbank Raporu ile Murakıplar Raporunu yayınlamakla görevini yaptığı inancındadır:

SÜMERBANK RAPORU

20 Şubat 1965

GENEL MÜDÜRLÜK

YÜKSEK MAKAMINA

Özet: Ereğli Demir ve Çelik

Fabrikaları T.A.Ş. Hk.

İştiraklerimizden Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş. kireç taşı işinde yolsuzluk olduğu iddiasıyla İstanbul'da Nispetiye Veli Konağı caddesi No: 102/5 de mukim Salih Muzaffer Kuyas firması umumî vekili Orhan Madencil imzasıyla Bankamıza ihbar yapılmıştır. Söz konusu ihbarı bütün teferruatıyla yapılacak muamele hakkındaki düşüncelerimi 27 Ekim 1964 günü 76 sayılı müzakeremizle yönetim kurulundan görüşülmesi ve gerekli kararın alınması ricaısıyla Yüksek Makamlarına arz edilmiş yönetim kurulunuzun 27/10/1964 toplantısında ihbar konusu Ticaret Kanununun 356 nci maddesi gereğince şirket murakıplarına duyurulması,

a) ihbar konularının varit olup olmadığı,

b) Varit ise mesullerinin kimler olduğunu, mesuliyet dereceleri ile birlikte tesbit ettirilmesi hususlarının tahkik ettirilmesi,

c) Tahkikat sonunda tanzim olunsak raporun bir nüshasının yönetim kurulunuzda tezekkür edilmek üzere bankaya tevdiğinin istenmesi,

d) Fevkâlâde genel kurul toplantısının yapıp yapılmaması hususunun murakıpların raporunun kurula intikal ettirilmesinden sonra karara bağlanması, 1188 ile karar altına alınmıştır.

Bankamız Personel Müdürü Ayhan Aksungur ve Karabük Demir ve Çelik İşletmeleri Müşaviri Hasim Gür'dan müteakik murakıplar heyeti 14/11/1964 de talebimiz üzerine gerek şirket merkezinde gerekse Bartın, Ereğli'de bir ay süre tetkikat yapmak neticesinde 12/12/1964 günlü raporlarını 16/12/1964 de şirket idare meclisine tevdi edilmiştir.

Avrâca söz konusu raporun bir nüshası 10/11/1964 de Sanayi Bakanlığına gönderildi. Keza Yönetim kurulu kararı ile 12 şahıslık raporun özeti mahiyetinde bir notice ve temenniler kısmı 27/1965 gün Yönetim kurulunun önüne sunulmak üzere yüksek makamlarına arz olundu.

Ereğli fabrikası hakkında bu ihbarı müteakik 31 Aralık 1964 günü yapılan C.M.P. görüş

toplantısında Zonguldak Milletvekili Mehmet Ali Pestilci şirkette çeşitli yolsuzluklar olduğu yolunda iddialarda bulunmuş ve 22 Aralık 1964 den bu yana Ankara ve İstanbul matbuatında adigeçen gurupla söylenenler tekrarlanmak la beraber yeni bazı iddialarda ileri sürülmüştür.

Basında yer alan onguldak milletvekili Mehmet Ali Pestilci tarafından ileri sürülen iddialar günü gününe takip olunmuştur. İddia sekiz maddede halinde şudur:

1 — Ereğli fabrikasında 450 milliyon sulistimal vardır. Bu sebeple tesisler dünyadaki kurulan tesislere nazaran 3-4 misli pahalıya mal olmuştur.

2 — Şirkette Süleyman Demirel temsilcisi bulunduğu Morrison firmasına hakem kararıyla nakden 10,5 milyon lira ödemıştır.

3 — Morrison davasında hakem olan üç kişiye 1.600.000 lira ödenmiştir.

4 — Morrison davası dolayısıyla bir kısım şirket personeline 200.000.000 lira dağıtılmıştır.

5 — 48 lojman içinde zarar ettikleri gerekçesiyle Süleyman Demirel firmasına 3.000.000 lira yardımına konulmuş ve 52 lojman inşaatı terehhan bu firmaya verilmiştir.

6 — Şirket başında bulunanlara baş bayilik verilmiştir.

7 — Fevzi Akkaya firmasına liman inşaatı dolayısıyla proje tadilatı yapıldı diye 10 milyon lira daha ödenmiştir.

8 — Kireç taşı ihalesinde yolsuzluk yapılmıştır.

Sonuncu iddia yukarıda arz edildiği üzere evvelce Ayhan Aksungur ve Hasim Gür'dan müteakik murakıplar heyetine incelenerek bir rapor verilmiştir. Bu raporun tetkikinden kireç taşı işinin şirkete yürütülmesi sırasında aşağıda kaydedilen çeşitli ihmal ve usulsüzlüklerin yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

1) Şirketin esaslı bir inceleme yapmaksızın 1962 yılında 1963 ilk yarısına kadar Armutçuk ocağı üzerinde oyalanarak zaman kaybetmeleri ve emin bir kaynak temin olunmaksızın ihale cihetine

gitmeleri tenkide değer görülmüştür. (Rapor sahife 32 ve şirketin basirethar hareket etmediği (rapor sahife 39) kanaati doğmuştur.

2) İhalede 37,75 TL. ton fiyat veren Ortadoğu şirketinin denizden nakliye teklifinin sayıları kabul görülmemesi fiyatının, keşif fiyatının dununda olmaması sebebiyle ihale dışı bırakılmasında isabet yoktur. Bu suretle ihalenin seyri başka bir yöne tevcih edilmiştir. (rapor sahife 40)

3 — Sezal Türkiye Fevzi Akkaya firmasıyla mukavele yapılmışken evvelden bildirildiği halde:

a. Müteahhidin ocağın ilk planda liman inşaatına taş vermek mecburiyetinin,

b. Ocak ruhsatının Bayındırlık Bakanlığına ait olduğu,

c. Müteahhidin elindeki makinaların büyük kısmının Bayındırlık Bakanlığına ait olduğu,

d. Müteahhidin yeni ocaklar temin edemediği, müracaat ettiği ocakların ihtilafı olduğu,

e. Bartın'da şirketin elindeki dolomit ocağının bol miktarda kireç taşı rezervi ihtiva ettiği,

f. Yüksek fırının yakında işletmeye açılması mukarrer olduğundan işin daha fazla gecikmeye tahammülü bulunmadığı,

g. Şirketin Bartın'daki ocağının bu işe tahsis edilmesiyle ihale şartlarının tamamen değiştiği, öteden beri kireç taşı ile ilgilenen firmaların hak ve hukukunun korunması bakımından bu yeni durumun onlara da bildirilmesi gerektiği, ancak diğer firmalara da eşit şans tanıdıktan sonra tercih hakkının kullanılması icab edeceği hususlarının, idare meclisine şarih olarak bildirilmesi ve meselelerin bu şartlarla tezekküründen sonra karar ittihaz edilmesi gerekirken bu yola tevessül edilmiştir. (rapor sahife 40)

4) Müteahhidle 20/5/1964 günü idare meclisinin tasvibi alınmaksızın imzalanan protokol mukavelesinin tadili mahiyetinde görülmüştür. (rapor sahife 41) Bunlardan başka raporun tetkikinden şu hususlarda anlaşılmaktadır.

1 — Şirket, kurulduğu andan itibaren işletmenin başına ham

maddesini teşil eden kireç taşı için Ereğli'den bütün Zonguldak ilini içine alacak şekilde sistematiğe ve gittikçe genişleyen bir şekilde ciddi araştırmalar yapılmıştır.

2 — Şirket bugüne kadar yedi adet ruhsat temin ettiğini ifade etmekte ise de, bunların yalnız Bartın ocağı hariç diğerleri hiç bir işe yararamamıştır. Bu da araştırmaların gayi ciddi yapıldığını gösterir.

3 — Hazineye, ehasa ait ocakların mülkiyetinin veya işletme haklarının hususi şahıslardan evvel şirkete satın alınması veya bunların istismlakleri için kendi kanunundan değişiklik yapılmasını derpış eden 335 sayılı kanunun 7 nci maddesi gereğince harekete geçilmesi icap ederken şirket kooperse kireç taşının müteahhitlerce temininin tavsiye olunduğunu bildirmekle, bu mevzudaki ataletine mazaret bulma çabası içinde görülmektedir.

4 — Şirket ruhsatını aldığı ocakların evsafı üzerinde de zamanında ve ciddi olarak durmamıştır. Misal olarak: Armutçuk Ocağının ruhsatı 13/10/1961 de alındığı halde evsafının uygunduğunda, bu ihale arifesinde ve ancak 1/1/1963 de verdiği raporla anlaşılmıştır.

Şirket uzun müddet bu ocağa bel bağlamakla zaman kaybetmiştir.

Bartın'daki dolomit ocağının ruhsatı 22/11/1961 de alındığı halde de bu ocağın kireç taşı rezervini ihtiva ettiği, ancak Sezal Türkiye Fevzi Akkaya firmasının istifadesine tahsis edilmek istendiği 11/5/1964'de mevzu bahis edilmiştir.

5 — Degirmenagazi ocağı 22/10/1963 de ihaseye konulduğu halde Türkiye Kömür İşletmelerinin ocak sahasındaki su tesislerinin işletmeden karar göreceği anlaşılmış ve bilâhare işletme yeri kaydırılmak suretiyle ihale 23/11/1964 de bırakılmıştır. Şirket ihaleden evvel T.K.İ. ye müracaat ederek ocak işletme müsaadesini temin etmediği için üç aylık bir zaman kaybedilmiştir.

6 — Noksan yapılan etütler ve yanlış atılan adımlar sebebiyle ihaleler sık sık tehil edilmekle bugün için telâfi edilemediği görülen zaman kayıplarına sebebiyet vermiştir.

Misal: İlk ihale 8/4/1963 de iken 3/6/1963 e

ikinci ihale 30/9/1963 de iken 7/10/1963 e

Bilâhare 7/10/1963 den 22/10/1963 e

Daha sonra 22/10/1963 den 23/1/1964 e tehil olunmuştur.

7 — 23 Ocak 1964 de celb edilen teklif mektuplarının neticesi (bunlar arasında Salih Muzaffer Kuyas ve Sezal Türkiye Fevzi Akkaya firmalarının teklifleri de vardır) idare meclisine 4/2/1964 de intikal ettirildiği halde, idare meclisi gereken sürati göstermemiş ve konuyu biraz daha vuzuha kavuşturmak gerekçesi ile talik etmiştir. Bunun üzerine Genel Müdürlük 2/3/1964 de yazı ile meşeyi bir kere daha idare meclisine götürmek zorunda kalmış ve mevzuu 3/3/1964 deki toplantı

da müzakere edilmiştir. Bu suretle bir aylık bir zaman daha kaybedilmiştir.

8 — Degirmenagazi ocağında yapılan ihalede bu ocak yerine keşif ocaklarından teklif veren Salih Muzaffer Kuyas ile Sezal Türkiye Fevzi Akkaya firmalarının nazarı itibare alınmamasının uygun olmadığına yukarıda da kaydedildiği üzere murakıplar temâsı etmişlerdir. Sezal Türkiye Fevzi Akkaya firmasının Bartın'dan verdiği teklifi o ana kadar temin edilen fiyatların en ucuzu olması üzerine durulmaya değer bir husustur.

9 — Ancak 29/30 Ocak 1964 tarihlerinde teklifleri inceleyen İcra komitesi bu hususu nazarı dikâte alarak firma ile on aylık bir mukavele yapılması hususunun idare meclisine arzını kararlaştırmıştır. Mevzu idare meclisinin 4/2/1964 de gündeme alındığı halde görüşülmemiş, müteakip toplantıya talik olunmuştur. İdare meclisinin 3/3/1964 tarihli toplantısında ise makul bir zaman zarfında yeterli ocaklar bulmak ve ruhsatlarını şirkete tevdi etmek gibi diğer bazı şartlarla firmaya mukavele akdedilmesi için İcra komitesine selâhiyet verilmeyle, mesele yine pamuk ipliğine bağlanmıştır. Zira, makul bir zaman kesin olarak tayin edilemediğinden bu kararın alındığı 3/3/1964 ile mukavelelerin akdedildiği 26/5/1964 tarihi arasında iki ay 23 günlük bir zaman boşuna kaybedilmiştir.

Bu tasarruf 9/6/1964 de idare meclisinin tasvibinden geçirilmiş, ise de bu tasvip artık emrivaki şeklinde olmuştur.

10 — İcra komitesince; Erdemir'in Bartın'daki ocağının idare meclisinden 3/3/1964 günü kararla aldığı yetki hilâfına 12/5/1964 de Sezal Türkiye Fevzi Akkaya firmasının istifadesine bedelsiz olarak tahsis kararlaştırılmış ve firmaya 26/5/1964 de mukavele yapılmıştır. Mukavele tarihi ile İcra komitesi karar tarihi arasında 14 günlük zaman vardır. Bu zaman içinde ötedenberi kireç taşı ile ilgilenen ve adedi en son 7-8 civarında olan ve ard arda tehil edilen bir çok ihalelere iştirak etmek suretiyle kendileri yönünden konunun aktualitesini muhafaza ettiği ve hepsinin de hatırlıklı bulunduğu şirkette bilinmekte olmasına rağmen Erdemir'in Bartın ocağı için bu firmalardan da teklif istemek suretiyle işin yeni bir ihale konusu yapılması ve bu suretle rekabet tesisi düşünülmüştür.

11 — İcra meclisinin 3.3.1964 toplantısında: Müteahhidin makul bir zaman zarfında mevcut ocağın ilâveten yeni ocaklar kurup ruhsatlarını alınması ve tevdi edilmesi, bu ruhsatnameler dahilinde mukavele müddetine (10) yıl fabrikasının ihtiyacına yetecek miktarda ve evsafta kireç taşının mevcudiyetine kanaat getirilmek kaydı ile Sezal Türkiye Fevzi Akkaya firmasıyla mukavele yapılması için İcra komitesine yetki verildiği halde müteahhid bu makul süre içinde (2 ay 10 gün) şirkete yeni her hangi bir ruhsat tevdi edemediği gibi kendisinin sahip olduğu ruhsatı bildirdiği ocağın da taş çıkartması imkânını kaybetmiştir. Hal böyle iken İcra komitesinin hangi haklı sebeplerle müteahhidin mukavele süresince ihtiyacına yetecek evsaf ve miktarda kireç taşı temin edememiştir. Bu vaziyet karşılarında İcra komitesi vicdanî kanaati olmadığı halde firmaya işi vermekle, idare meclisinin verdiği selâhiyete bu yönden de aykırı hareket etmiştir.

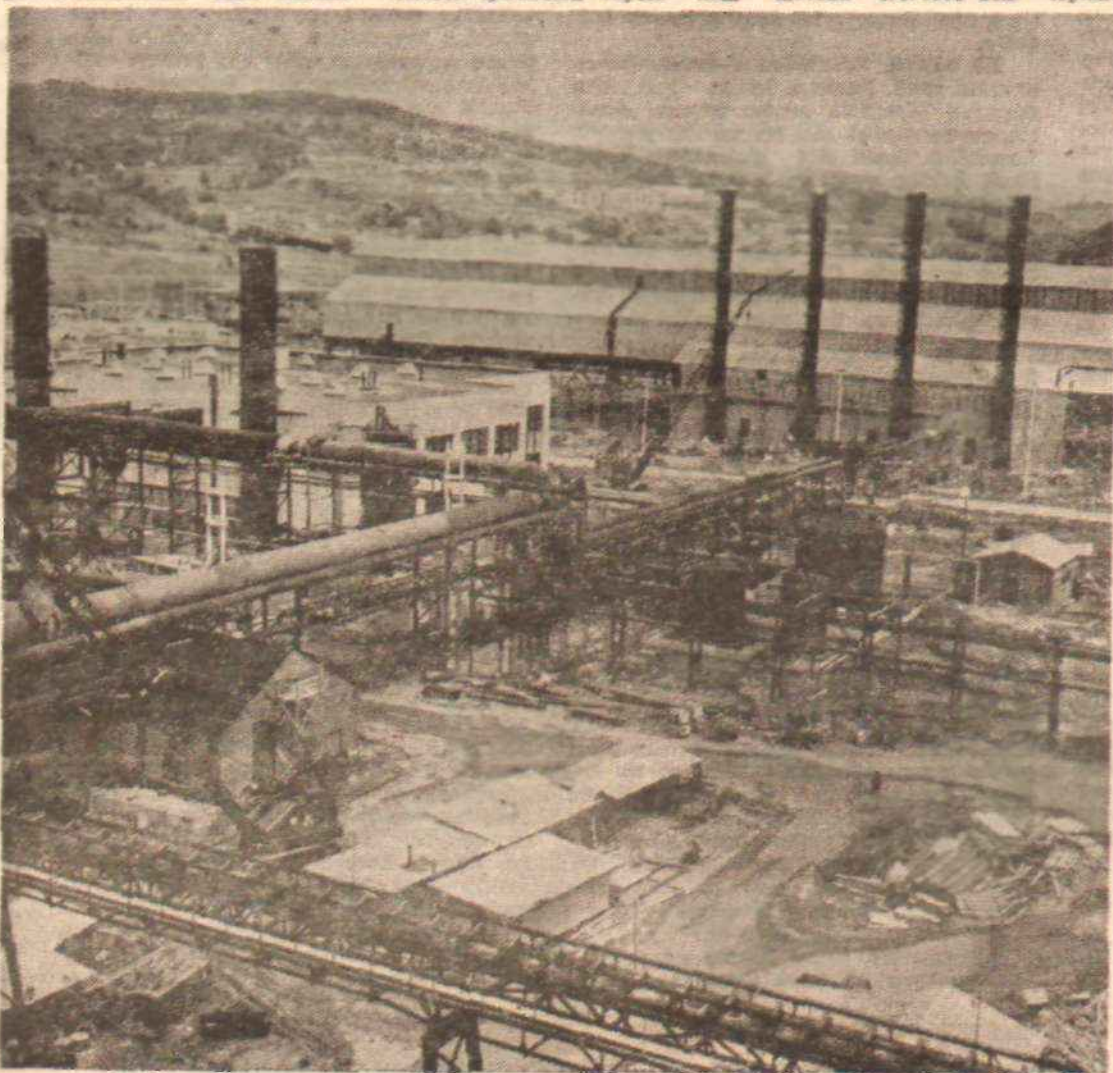
Yukarıdaki izahattan da anlaşılaçağı üzere kireç taşı Şirketin her kademesinde zamanında ve lâyik olduğu önemle ele alınmamış ve peşpeşe yapılan ihale teklifleri, İcra komitesi idare meclisi Genel Müdürlük arasında lüzumsuz ve fuzuli paslaşmalarla zaman kaybedilmiş ve bütün bu süre içinde bu konuyu mahsus olmak üzere idare meclisi bir kerre olsun olağanüstü olarak toplanmak zahmetini duymamış ve hattâ meselelerin normal toplantı günlerine alınması ahvâlide dahi, bu kanunun 28. maddesi fütursüz olarak daha sonraki toplantılara talik etmiştir.

İdare Meclisinin meseleye müallim olmaması sebebiyle üzerine emilmediğini düşünmek ise mümkün değildir. Zira İdare Meclisi Başkanı ile diğer iki üyesi aynı zamanda İcra komitesi azası sıfatlarıyla hadisenin daima içinde bulunmuşlardır. Kaydedilen hususların bir mantık alâsından geçirilmesi üzerine ister istemez kireç taşı işinin muayyen firmaya verilmesi için çaba gösterdiği ve zaman darlığının sunj olarak yaratıldığı kanısını yaratmakta, mevzuu böyle arzı edilmeyen bir şekilde sokulmasında birinci derecede ihmali görülen organ idare meclisi müteakiben Genel Müdürlük olması gerekir.

İcra Komitesinin de ihmali ve sorumluluğu mevcut ise de bu organ idare meclisine karşı mesul olup onun tarafından müntehap bir heyettir.

Genel Müdür komitenin tabii azasıdır. Diğer üç üye idare meclisine mensuptur. Bunlardan birisi idare meclisi reisi Danış Koper diğer ikisi Kopers'in temsilcisi İ. A. Hagan ve Zafer Pamir'dir. Bu teşkil tarzı, statüye aykırı olmamakla beraber işin icabına uygun değildir.

Kanatlımızca, İcra Komitesinin bir azası Kopers'in ve iki azasının da Sümerbank ve Karabük'ü temsil eden üyelerden seçilmesi gerekir. Böylece İcraya taallük eden konu-

Zonguldak olayından alınacak dersler

Zonguldak olayları etrafında bir «kanunsuz grev» havası yaratılmış ve Maden İşçileri Sendikası ve Federasyonu yetkilileri de maalesef aynı şekilde düştüklerini ortaya koymuşlardır.

Sendika ve Federasyon yöneticilerinin haklarını arayan işçilerin grevi karşısındaki yanlış tutumlarından önce ortada «kanunsuz grev» bulunup bulunmadığını araştırmak yerinde olur.

Tiplu Sözleşme Grev ve Lokavt hakkındaki kanun hazırlanırken gerek hükümet, gerek sendika çevreleri grev kararı verme yetkisinin sendikalara ait olmasını istemişlerdir. Bunda her iki tarafın çıkarları bulunduğu açıktır. Grev kararı verme yetkisinin sendikalarda olması grevlerin daha az ve daha kontrol edilebilir bir şekilde cereyanını sağlayacak, diğer yandan işçi sendikalarında sendikaların rolü artacaktır.

Bu yüzden Anayasanın getirdiği grev hakkını düzenleyen 275 sayılı kanun grev kararı verme yetkisini sendikalara tanımıştır. Bu kanunun 19. maddesine göre grev kararı verme yetkisi sendikalara iki halde tanınmıştır. Bunlardan birincisi işveren toplu sözleşme imzalamaya, ikincisi de sözleşmeyi uygulamaya ya da bozan işvereni sözleşmeye saygı göstermeye zorlamak.

Her iki halde de bir sendika grev kararı verebilmek için aradaki uyumsuzluğu bir takım uzlaştırma safhalarından geçirmek ve bazı sürelerle uymak zorundadır. 275 sayılı kanunun 17. maddesine göre bu formalitelere ve sürelerle uymadan bir sendikaya karar altına alınan «kanunsuz grev» dir.

Burada dikkat edilecek nokta grev kararı verme yetkisinin sendikaya tanınmış olmanın dolayısıyla «kanunsuz grev» bu de sendika tarafından kanundaki şartlara uyulmaması halinde meydana gelecektir.

Zonguldak olaylarında grev kararı veren sendika olmayıp işçiler kendi aralarında anlaşarak topluca iş bırakmışlardır. Bu duruma göre işçilerin hareketi sendika için tesbit edilmiş olan şekillere uymamaktadır.

Şimdi üzerinde durulması gereken husus grev kararı verme yetkisinin sendikalara tanınmış olmasının işçilerin grev yapma hakkını ortadan kaldırıp kaldırmadığıdır. Gerçekten Anayasaya göre grev sendikalara değil, fakat işçilere tanınmış bir haktır. Nitekim 275 sayılı kanunun 17. maddesinde grev şu şekilde tanımlanmıştır: «İşçilerin topluca çalışmamak suretiyle bir iş kolunda veya bir iş yerinde faaliyeti durdurmak veya işin niteliğine göre önemli ölçüde aksatmak amacı ile aralarında anlaşarak veya başka bir teşekkülün aynı amaçla topluca çalışmaları için verdiği bir karara uyarak iş bırakmalarına grev denir.»

Görüldüğü gibi işçilerin kendiliklerinden iş bırakmaları da grev sayılmaktadır. Ancak 275 sayılı kanun, «kanunsuz grev» i tanımlarken sadece grev kararı ver-

me yetkisini halz bir teşekkül tarafından verilen karar üzerine yapılan grevde kanundaki şekillere ve sürelerle uyulmaması dikkate alınmış, işçilerin bir teşekkülün kararı olmaksızın kendiliklerinden girişecekleri grevi «kanunsuz grev» tanımlasa içine almamıştır.

Nitekim 275 sayılı kanunun cezaları ilgili bölümünde kanun dışı grevin cezaları gösterilen sendika yöneticileri tarafından kanun hükümlerine aykırı olarak grev kararı vermesi halinde 1 aydan 3 aya kadar hapisle cezalandırılacakları ve böyle bir karara uyanların da 500 lira para cezasına çarptırılacakları öngörülmüştür. Başka bir deyişle, işçilerin bir sendika kararı olmadan kendiliklerinden girişecekleri bir grev 275 sayılı kanunda suç sayılmamış ve tabiiyle cezası da gösterilememiştir. Herhalde tevkil işteği ile sulh ceza yargısı karşısına çıkarılan işçiler hakkında yargı tutukluluk kararı vermemesinin sebebi bu olsa gerektir.

İşçileri greve zorlayan sebepler hakkında ileri sürülen tahrik iddialarının adli merciler tarafından ortaya çıkarılacağı yolundaki beyanlar ise gerçekleri gizlemekten başka bir işe yaramamaktadır. Zonguldak olaylarında tahrik olması meselesinin hukuki niteliğini değiştirmeyeceği gibi, işçilerin primlerden yoksun bırakıldıkları, 11 saat çalıştırılıp 8 saatlik ücret aldıkları kötü muamele gördükleri ve 1 lira saat ücreti ile çalıştırıldıkları gerçeğini gizleyemez.

Bu gerçekleri bilen ve işçinin karşısında duranları sarsılan Zonguldak Maden İşçileri Sendikası Başkanı Osman İpek ile Federasyon Başkanı Kemal Özer işçilerin grev başlamaları üzerine kurtuluş çaresini zabıta kuvvetlerine sığınmakta bulmuşlar böylece çok kötü bir sendikacilik örneği vermişlerdir. Gerçekten işçilerin hakk istekleri karşısında sendikacıları düşen ödev grevçileri ya'nuz bırakıp karşılarına zabıta kuvvetleri çıkarmak değil, derhal onların yanında yer almak olmalıdır.

Sendikacılar ancak bu şekilde olayların kanlı bir sekte bulünmesin önleyebilirler. Şimdi sendikacıların işçilere karşı bir tutum takınmaları işçilerin sendikaya karşı olan güvenlerini fazlasıyla sarsmıştır. Üstelik grev sonunda işçiler hakkı görürlerken primleri derhal ödenmiş ve hakk isteklerinin hükümetçe dikkate alınacağına dair kendilerine söz verilmiştir.

Böylece işçiler sendika olmadan da haklarını koruyabilecekleri sanısına kapılabilirler ve bundan sonra sendikalaşmada yeni yeni güçlükler çıkar. Sendika yöneticileri işçinin önderi olarak her meselede işçilerden daha ileri, daha mücadeleci ve daha azimli olmadık-

ça arkalarında kendilerini izleyecek işçi bulmakta güçlük çekeceklerdir.

Bugün yalnız Zonguldakta değil, birçok yerlerde maalesef durum odur ki, sendikacı yöneticilerinin bir kısmı işçi meseleleri başta olmak üzere bütün sosyal meselelerin anlayışında mücadele azminde isten ileri değil, geriledirler.

İşçinin geçim şartlarının çok üstünde bir hayat süren ve işçinin çalışma şartlarından çok rahat bir çalışmada içinde bulunan bir kısım sendika yöneticileri işçilerin isteklerini yumuşatmakla, onlara sabır tavsiyelerinde bulunmakta günlerini geçirmekte, çözüm yollarını göstermek konusunda işçilerin ilerisinde yer alamamaktadırlar.

Başı memleketlerde sendikaların kararına rağmen işçiler greve gittikleri zaman sendika yöneticileri işçilere karşı polisi sığınmak şöyle dursun, derhal işçilerin yanında yer almak ihtiyacını duymakta ve grevi desteklemektedirler. Eksen bir Fransız hukukçusunun da dediği gibi, meselâ Fransa'da 1864 yılındanberi «kanunsuz grev» den artık söz edilemez ve kanunsuz grev terimini mahkeme lügatlerinden çıkarmak lazımdır.

Gerçekten İngilterede sendikaların kararı ile yapılan grevleri «resmî» işçilerin kendiliklerinden yaptıkları grevlere «gayri resmî» grevler adı verilmekte, fakat bu sonuncu grevler de hiçbir şekilde kanunsuz sayılmamaktadır. Bunun sebebi grevin yasak olmaktan çıkması karşısında artık ceza alanından çıkıp özel hukuk alanına, daha doğrusu iş hukukuna, ilgilendiren bir konu haline gelmesidir. Grevin bazı şartlara uygun olup olmaması işçilerle işverenleri ilgilendiren, toplu sözleşmelere konu teşkil eden, iş akitlerinin tesir eden bir mesele haline gelmiştir.

Zonguldak olaylarında asıl önemli olan nokta grev kanunsuz olsa bile işçilerin kuyulara zorla indirilmek istenmeleridir. İşçilerin grevi sayet kanunsuz ise ve kanun da bu gibi halter için bir ceza göstermişse, yapılabilecek iş bu işçileri adalete teslim etmekten ibaret olmaz, yoksa onları zorla kuyulara indirmek gibi başka bir kanunsuzluğa başvurmamalıdır. Gerçekten işverenler lokavt yaptıkları zaman hiçbir makam işverenleri işçileri çalıştırmaya zorlamayı düşünmemekte ve işçileri adalete başvurarak haklarını almalarını tavsiye etmez.

Maden işçileri grev yapınca haklarında kanun yollarına başvurulmayıp, zorla kuyulara indirilmeye teşebbüs edilmektedir. Bu, sendika yöneticileri için üzerinde durulması gereken çok önemli bir noktadır.

Zonguldak olayları can kaybına sebebiyet verdiği için son derece üzücüdür. Fakat işçilerle, sendika yöneticileri ve işverenlere bazı gerçekleri öğretilmiş ve maden işçilerinin ne gibi şartlar altında çalıştıklarını kamu oyuna duyurduğu için aynı zamanda öğretici de olmuştur.

Adil Asıcıoğlu

Yönetim Kurulu Başkanı Danış Koper

larda hiç değilse iera komitesinden % 51 hisseye sahip olan kamu sektöründe üstünlüğü sağlanmış olur. 31.12.1964 de C.H.P. Grup toplanışında Zonguldak Millet Vekili Mehmet Ali Pestilci ve yapılan konuşma 22.12.1964 gününden bu yana matbuatta yer alan yukarıda 8 maddede olarak sıralanan iddialar en kısa zamanda tetkik edilerek neticenin bir raporla Bankamıza bildirilmesi talebi ile 15.1.1965 günü yazılarımızla Erdemir İdare Meclisinde Bankamız temsil eden Kemal Oral ve Danış Koper ve 16.1.1965 de Şirket Müdürü Gür. Ayhan Akşin gur'a intikal ettirilmiş olup alınmış raporlarla ayrıca arz olunacaktır.

Bunlardan başka yine Salih Muzaffer Kuyas tarafından hazırlanan Ereğli Demir Çelik T.A. Şirketi (Erdemir) dekl yolsuz olaylar ve kireç taşı ihalesinin iş yüzü başlığını taşıyan 7 sahifelik not bir broşür, bir kısım parlamento idarelerine, ilgililere ve Bankamıza da gönderilmiş bulunmaktadır.

Broşürde yer alan kısımlar konusudur.

1 - Teslislerin genel inşaatını (nakliye bedeli ödendiği)

2 - Balast işi ihale edildiği,

3 - Nakliye bedeli ödenmediği (Erdemirce)

4 - Liman inşaatı için Cemal Okçuoğlu en uygun fiyat vermiş olduğu halde onbir milyon fazla teklifte bulunan Sezal Türkiye, Fevzi Akkaya firmasına verilmiştir.

5 - Fabrika haddeshane mevzuu ve 4 ay zaman kaybı işi karar olmuştur.

6 - Demir cevheri temini işi 17.18 dolar mukabili T.L. olduğu ifade edildiği,

7 - 500.000.- dış ödeme olduğu halde Amerikan firması olan (Union Carbide) den 3-4 misli fazla bedel ödendiği,

(İdare Meclisi Reisi Danış Koper'in bu olayı başka bir yolsuzluğun tahakkuku için nasıl dahiyane bir şekilde kullandığını biraz aşağıda arz edeceğiz.)

Netice ve Tetkik:

1 - Şirket İdare Meclisinden Bankamız temsil eden şahısların değişikliği değiştirilmedi.

2 - Bugüne kadar vaki olan ihbarların tetkik ve tahkiki idare meclisindeki temsilcilerimiz ve şirket murakiplerine intikal ettirilmesi tamimkar görülmüştür. Takdirde T.T.K. 348. 366 mce maddelerinin bize tanınmış hakka istinaden ortaklar umumi heyetinin toplantıya çağırılmasını talep ederek konuların genel kuruldan seçilecek özel murakipleri ile tetkik ve tahkik ettirilmesi,

3 - Kireç taşı tahkikası ile ilgili raporlar hakkındaki 5.1.1965 gün ve 2 sayılı teklifimizin işbu yazımızla birleştirilerek suretleri görüldüğü hususlarını yüksek tasvirlerimize sunar, gerekli kararın alınması için yazımızın Yönetim Kuruluna havale edilmesini arz ederim.

MURAKIP RAPORU

«... Şirket hakkında TBMM. ve Sanayi Bakanlığına, basın ve bazı ortaklarımıza ve bu arada taraflarımıza intikal eden 19 maddeden müteşekkil ve ekli listede özleri yazılı iddiaların — ki bunlardan sadece kireç taşı ihalesine müteallik husus hakkında eski murakip lar tarafından yapılan tahkikat raporu mevcuttur — tetkik ve tahkiki için tarafımızdan gerekli işleme başlanmış ise de, bu göreve çok kısa bir zaman önce Türk Ticaret Kanununun 351. maddesi gereğince seçilmiş bulunmamız sebebiyle, tetkik ve tahkikatın ikmalinde yüksek heyetiniz bu iddialar hakkında bir rapor vermemiz mümkün olamamıştır.

Keyfiyeti bilgilerinize sunar, 1964 yılı bilanço raporunun tasdik ile İdare Meclisi ve Murakiplerinin ekli listede tadat olunan hususlar haricinde ibra olunmalarını tensiplerinize arz ederiz.

Murakipler

Talat Eren Adnan Erol Ereğli Demir ve Çelik Fabrika ları T.A.Ş. nin TBMM. ve Sanayi Bakanlığına ve basına intikal eden mevzuatı:

1 - Morrison — Knudsen firmasının işi iki ay gecikmeyle yaptığı ve buna rağmen ihzarat makina noksanlarını sebep göstererek 70 milyon T.L. tazminat istediği ve 10,5 milyon tazminat aldığı,

2 - Morrison davası sebebiyle hakemlere fahiş ücret ödendiği (1.600.000 lira),

3 - Morrison davası sebebiyle bir şirket personeline 200.000 T.L. ödendiği iddiası,

4 - Morrison şirketinin kullandığı makinaların şirket idarecilerinin ortak olduğu firmadan kiralandığı,

5 - Baraj inşaatının ihalesiz olarak 20.000.000 T.L. na bir firmaya verildiği,

6 - 48 lojman inşaatında zarar ettirici gerekçesi ile Süleyman Demirel'e 3 milyon T.L. yardım edildiği ve 52 lojman inşaatının da zararını telafi için aynı firmaya verildiği,

7 - Liman inşaatının en az fiyat veren firmalara verildiği ve Sezal Türkiye — Fevzi Akkaya firmasına verildiği ve inşaat bitiminde projede tadilat yapıldığı iddiası ile 10 milyon T.L. daha tazminat verildiği,

8 - Şirketin başında bulunana ra İzmir ve Ankara başkanlıkları verildiği,

9 - İlk keşif fiyatlarına nazaran 450 milyon T.L.lık karşılıksız masraf yapıldığı ve kurulan tesisin dünyadaki emsaline nazaran 3-4 misli pahalıya mal olduğu,

10 - Çalışanlara fahiş ücret ödendiği ve kayırmalar olduğu,

11 - İnşaatla kullanılan taşlar yakın ocaklardan alınmayıp uzakta alınmak suretiyle fazla nakliye bedeli ödendiği,

12 - Fabrika demiryollarında evsafa uygun olmayan balast taşı kullanıldığı ve fabrikanın eski bir mensubunu himaye için, halen dev-

let müessesesinde memur bir zatın karısına, elinde hiç bir imkân olmadığı halde ihale edildiği,

13 - Döviz sağlamak amacıyla fabrikanın bir kısım ünitelerini, nin çalıştırılması için yarı mamul madde ithalinde, en ucuz fiyat veren firmaların değil, diğer bir firmanın tercih edildiği ve ithalatta pahalı ve 4 aylık zaman kaybına sebebiyet verildiği

14 - Demir cevheri alınmasında C.F. Ereğli-ortalama 17-18 dolar mukabili 153-62 T.L. olduğu ve fabrikanın emniyetle çalışmasına

yeterli bulunmadığı, ithal mecburiyetinde kalınacağı,

15 - Şahıslara ait demir cevheri imtiyazlarının veya ocaklarının fahiş fiyatlarla satın alınması için teşebbüslerde bulunulduğu ve karar defterlerine geçirildiği,

16 - Calculation teaisleri için Alman ve İngiliz menşeli firmaların teklifleri 500 bin dolar civarında olduğu halde, Union — Carbide'den 3-4 misli bedelle alındığı ve tesis zamanında gelmediği için fabrikanın istihsale geçemediği

17 - Mamullerin mahiyet ve satış bedellerinin emsali dünya fiyatlarına göre çok pahalı olduğu,

18 - Otomatik malzeme konveyör bantlarını tahrik eden elektrik sistemi Dust Proof (tozdan müteessir olmayacak şekilde) yapılmadığından, yaz aylarında işleyeceğinin şüpheli olduğu ve bunların ileride Dust Proof hale getirmesinde zaruret bulunduğu,

19 - Kireç taşı temin ve ihalesinde yolsuzluklar bulunduğu ve bir firmanın kayırıldığı.

TOPLUM YAYINEVİ'nin YENİ KİTAPLARI

DÜŞÜN GEÇESİ

Bertolt Brecht'in oyunu. Türkçesi: H. Kaya Özalp. 2 lira

BİR BEYAZ ADAM

Alpagut Erenuluğun oyunu. 2,5 lira

BAGIMSIZLIK GÜLÜ

Ceyhan Atuf Kanun'un son şiirleri. 3 lira

TEMMUZ BİLDİRİSİ

Hasan Hüseyin'in son şiirleri. 3 lira

KADINLAR DA SAVAŞI YITİRDİ

C. Malaparte'nin oyunu. Türkçesi: T. Sarac — T. Açar. 3 lira

TOPLUM YAYINEVİ P.K. 176, ANKARA

(YON — 031)

Petrol Fiatı Meselesi

Mehmet Erdemir

(Yüksek Mühendis)

PETROLÜ memleketimizde, dünya fiyatlarının yüzde 35 üstünde satan yabancı şirketler, son zamanlarda rıza gösterdikleri yüzde 10 bir indirimle yetinmek hususunda direnmektedirler. İnönü Hükümeti ise yüzde 10 indirimi yeterli bulmamış, daha büyük oranda bir indirim sağlamak için petrol şirketlerini zorlamıştır. Türk teknisyenleri, yabancı şirketler dirense de, petrol fiyatlarını indirmeye yetkili olduğumuz hususunda görüş birliğine varmışlardır. Şimdi yeni Hükümetin meseleyi olumlu bir sonuca bağlaması gerekmektedir.

Aşağıdaki yazıda Yüksek Mühendis Mehmet Erdemir, dünyadaki petrol fiyatları mücadelesini incelemektedir:

Dünya petrol şirketleri kadar sır saklayan başka bir grup yok gibidir. Kimse petrol şirketlerin ham petrol maliyetini kesin olarak bilemez. Bilinen, daha doğrusu tahmin edilen istihsal maliyeti, devlet hak ve hisselerinin ödenmesine esas olan hesaplardan çıkarılan neticelere dayanmaktadır. Buna göre en ucuz istihsal maliyeti ton başına 3-3.5 dolar ile Orta Doğuda, en pahalısı da ton başına 6-7 dolar ile A.B.D.'dir.

Petrol şirketlerinin kartel halinde çalışmalarının en önemli delillerinden biri, ham petrol satış fiyatlarıdır. Petrol şirketlerinin «Posted Price - afişe fiyat» dedikleri bir ilan edilmiş fiyatları vardır. Bu afişe fiyat, istihsal merkezlerinde ve bilhassa Basra körfezindeki teslim fiyatını ifade eder. Petrolün gravite derecesine göre bir miktar değişen bu fiyat meselâ Kuveyt petrolleri için uzun zamandan beri sabit olup varil başına 1.59 dolardır. Yaklaşık olarak 7.3 varil 1 ton olduğundan ham petrolün şirketlerce ilan edilen ton satış fiyatı takriben 11.5 dolar civarındadır.

Afişe fiyatın senelerden beri değişmemiş olmasına rağmen, petrol şirketlerinin bazı memleketlere, bu fiyatın altında petrol satmaya mecbur kaldıkları da bir vaki'dir. Şimdi bunun sebeplerini araştıralım. Bu konuyu, «Öl regiert die Welt» ve «Öl-maechte im Wettstreit» adlı kitapların müellifi bulunan Alman petrol mühendisi Joachim Joesten, 1963 yılında yayınlanan son kitabında şu beş sebebe bağlamaktadır:

1 — Dünyada, Süveyş krizinden beri gittikçe artan bir petrol üretimi fazlası vardır. 1960 senesi için bu fazlalığın günde 7 milyon varil olduğu anlaşılmıştır.

Bu istihsal fazlalığı sebebiyle ham petrol üretimi kısımlanmaktadır. Yeni bulunan petrol yatakları şimdilik işletilmemekte, mevcutlardan verimsiz görülenler vaktinden önce terk edilmektedir.

Buna rağmen üretim artmaktadır. Çünkü şimdiye kadar petrol müstahsil olunan memleketler de petrol çıkarmaya başlamışlardır. Joesten'in yukarıda bahsettiğimiz kitabında bu konuda aynen şöyle denilmektedir:

«... Bugün dünyada hiç mübalağasız büyük bir petrol bolluğu vardır ve bu durum daha yıllarca süreceğe benzemektedir. Bu gidis ancak büyük bir harp çıkması veya Süveyş krizine benzer uluslararası ağır bir olayın meydana gelmesi halinde değişebilir.»

2 — Sovyet Rusya'nın petrol üretimi ve bu dünyaya petrol ihracı da artmaktadır. 7-8 sene önce yapılan hesaplara göre Rusya'nın bu dünyaya yapacağı petrol ihracının 1965 yılında 25 milyon ton olacağı tahmin edilmekte idi. Halbuki Rusya'nın batıya yaptığı petrol ihracatı, daha 1961 de bu mertebe bulmuş olup 1965 de 50 milyon tona yükseleceği tahmin edilmektedir. Öte yandan Rusya'da petrole paralel olarak tabii gaz üretimi de arttırdıktan Sovyetlerin ihracat imkânı da gittikçe artma temayülü gösterecektir.

3 — Libya ve Büyük Sahra'da bulunan petrol, Avrupa piyasasında yavaş yavaş Orta Doğu petrolünün yerini alması başlamıştır.

4 — Uluslararası petrol şirketleri ile Rusya'nın yanında «üçüncü kuvvet» olarak ENİ ortaya çıkmış ve kartel dışı müstakil bir politika takibine başlamıştır.

5 — Japonya'nın Basra körfezinde petrol bulması ve Rusya'dan petrol ithaline başlaması petrol kartelini düşündürdiren diğer önemli bir husustur.

Bütün bu sebepler, dünya petrol fiyatlarına menfi yönde tesir eden faktörlerdir. Tabii durumlarının sarsıldığını gören tekelleri petrol şirketleri, fiyatları düşürmemek için ellerinden geleni yapmaktadır. Ancak kartel dışı diğer küçük şirketler, 1960 yılından beri afişe fiyatın altında bazı müşterilerine satış yapmaya başlamışlardır. İtalyan devlet şirketi ENİ, 1960 dan beri Ruslardan Karadeniz limanlarında teslim edilmekte olan ham petrolün varilini 1 dolara almakta, üstelik mukabilinde de Rusya'ya makine ve malzeme satmaktadır. Aynı yıl Rusya Hindistana da ucuz fiatla petrol satmayı ve bedelinin de Hindistan parası ile ödenmesini kabul etmişti. Bunun üzerine batılı kartele dahil şirketler Hindistana yaptıkları satışlarda fiyatı % 12.5 indirmişlerdir. Sovyetlerin bu tutumu neticesi, 1960 Ağustosunda, tekelci şirketler, Pakistan ve Seylânda da fiyatlarını % 7 indirmişlerdir. Fakat her üç Hükümet de bu indirimleri az bulduklarını bildirmişlerdir.

Bu durum karşısında kartel şirketleri, Avrupadaki bazı müşterilerine, (Bilhassa Almanya, İsviçre ve İtalya'da) afişe fiyatların altında satış yapmaya mecbur kalmışlardır. Joachim Joesten, yukarıda bahsettiğimiz kitabında, bu konu ile ilgili olarak kartel şirketlerinin varil başına 15-30 cent indirim yaptıklarını yazmaktadır. Afişe fiyat, varil başına 159 cent olduğuna göre, bu tenzilat, % 10-20 mertebesinde demektir. Öte yandan petrol sahibi memleketlerin, kârdan aldıkları hisse ham petrol afişe fiyatları üzerinden hesaplandığından bu memleketler, afişe fiyatların düşürülmesine şiddetle itiraz etmektedir. Bu itibarla petrol şirketlerinin yaptıkları indirim, kârın yarı yarıya bölüşmesini aleyhe hoşduğundan şirketler fiyat indirimine bütün güçleri ile karşı koymaya devam etmektedirler.

siyasi
notlar

Gizli eller

Türkiye'de sadece petrol aranması ve işletilmesi değil, petrolün yurt içinde satılması da başlı başına bir savaş konusudur. Bu gün Türkiye'de yol boylarına ve şehir içlerine dizilen bayilikler aracılığı ile satılan petrolün sadece yüzde otuzunu gerçek Türk petrolüdür ve bu işin organizasyonunu Petro, Ofisi Genel Müdürlüğü yapmaktadır.

Türkiye'de sadece petrol satışının yüzde otuzunu yapan Petro Ofisi nedense yıllardan beri İstanbul içinde yüzde ondan yukarı çıkarmamıştır. Bundan birkaç ay önce Petro Ofisi yetkilileri, İstanbul satış piyasasında da yer tutabilmek için yollar ararken İstanbul Belediyesi ile ortak bir petrol satış şirketi kurma formülünü bulmuşlardır. Formül iyice düşünüldükten sonra şöyle şekillendirilmiştir:

İstanbul Belediyesinin ek gelir, lere ihtiyacı vardır. Petro Ofisi ise petrolünü İstanbul'da da yurt dışındaki ölçüde satmak istemektedir. Belediye ile Ofisi, Belediye ve Petro kelimelerinin ilk heceleyle, «Bel-Pet» adında bir petrol satış şirketi kurmuşlardır. Belediye bu şirkete satış istasyonları kurmak için arsa ve bina temin edecek, kârın yüzde doksanını alarak ek gelir elde edecek, Ofisi ise İstanbul'da petrol satış oranını yükselecek ve kârın yüzde onunu alacaktır.

İki kamu kuruluşunun işbirliği kısa zamanda semeresini vermiş, gerçekten modern anlamda ve iyi satış yapan yeni bir takım petrol satış istasyonları İstanbulun çeşitli yerlerinde kurulmuştur. Sonuçta Belediye de memnundur, Petro Ofisi Genel Müdürlüğü de. Üstelik iki taraf da işe büyük ölçüde sermaye yatırmamışlar. İstasyonları ve istasyonlar için gerekli pompa ve diğer kendin imkânları ile sağlamışlardır.

Ne var ki, Bel-Pet satış istasyonları, köklü dışardaki bir takım yabancı petrol satış istasyonlarına bu arada BP Shell, Mobil gibi dev petrol şirketlerinin varlikleri rahatlatmaya başlamıştır. Biraz gar'ın bir tesadüfdir ama bu rahatlığın ortaya çıkmasından hemen sonra, Menderes devrinin istiklalzedeleri olup da İstanbul Belediyesinden alacakları bulunan bir takım vatandaşların bu şirketlere de yakından ilgili avukatları, mahkemeye baş vurarak, Belediyenin yüzde 90 hisse ile ortak olduğu Bel-Pet şirketine haciz konmasını, şirketin tasfiye edilmesini ve istiklal borçlarının buradan ödenmesini istemişlerdir. Şimdi şirketin tasfiyesi beklenmektedir.

Petrol Dairesi

«Türkiye'de Petrol kaynakları Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.»

«Bu Kanunun maksadı, Türkiye Cumhuriyeti petrol kaynaklarının hususi teşebbüs eli ve yatırımlarıyla süratle, fasıksız ve verimli bir şekilde geliştirilip kıymetlen-dirmesini ve bu maksada uygun olduğu nispette Türkiye dahilinde yabancı menşeli petrol ile yapılan petrol amelîyatının aynı surette inkişafını sağlamaktır.»

Su iki paragraf meşhur ve maruf Petrol Kanununun «Mülkiyet ve maksat» başlığını taşıyan ilk iki maddesidir.

Gene bu meşhur Petrol Kanunu gereğince, bu kanun hükümlerini tatbik etmek üzere, doğrudan doğruya Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanının şahsına bağlı bir de Petrol Dairesi Reisliği ku-

rulmuştur. Bu dairenin ve Reisliğin kanun hükümleri içinde yapmakla görevli oldukları işler şunlardır: «Bilcümle müsaade, arama ruhsatnamesi, işletme ruhsatnamesi ve belgeleri vermek, bu kanunla göre yapılması gereken tebliğ, ilan tesellî işlerini yapmak ruhsat verilmiş şirketlerin faaliyetlerini izlemek, fiyatlarını kontrol etmek, bu şirketlerin arama ve işletme için getirecekleri malzeme ve parayı transfer etmek, bunların kayıtlarını tutmak, gereğinde belgelerini iptal etmek v.s....»

Kısacası Türkiye'de petrolün petrol işlerini yürütmek görevi, A'dan Z'ye kadar herşeyi ile bu daireye bağlıdır. 1954 yılında Petro Dairesi Reisliği kurulduğunda, bütçesi 900 bin lira civarında olarak tesbit edilmiştir. Reisliğin kuruluş kadrosu 31 kişidir. 1954 den bu yana, Türkiye'nin petrol zenginliklerinin başlıca kontrol merkezi olan bu 31 kişilik kadro çıka çıka 31 den 57 ye yükseltilmiştir. Ama bugün gidip bakarsanız bu reislikte çalışanların sayısının sadece 32 olduğunu görürsünüz. Bu 32 kişinin de sadece sekizi teknik elemandır. Bütçe ise, 1954 den bu yana arta arta 1 milyon 600 bin lira civarına yükselmiştir. Bunun 1.2 milyonu personel masraflarına, artı bir kira, ısıtma ve kırtasiye masraflarına gider. Reislikte fiili sayıları 32 yi bulan ve Türkiye petrollerinin devlet adına kontrolünü yapan, arayıcılara arama müsaadesi, işletme ruhsatı veren, yabancı şirketlerin girdisi çıktısı ile uğraşan bu Reisliğin arama ve işletme bölgelerinde yapacağı kontroller ve denetlemeler için ayrılmış harcaharları yekûnu ise yüzde 19 bin liradır.

Devletin Petrol politikasının tayininde başlıca sorumlu olan bu daire, Ankara'da Yenışehir, de bir sokak içinde, evden bozma dört katlı bir binada çalışmaktadır. Dairenin çeşitli bölümlerinin arasında, bina sahibinin evi de bulunmaktadır ve ev sahibi hanım bu dairede tıpkı bir memurmuş gibi rahatça oda oda dolaşabilmektedir! Gözle belgelerin, haritaların ve devletin petrol surlarını saklı olması gereken bu dairede, eldeki «salla başını al maasını» kadrosu ile Petro gibi hayatî bir konuda nasıl bir sonuç alınabileceği ise gerçekten merak konusudur. Daha bir ay önce bu reisliğin başına getirilmiş olan Devlet Planlama Teşkilatının ilk daire başkanlarından Ayhan Çilingiroğlu, geride bıraktığımız haftanın sonunda, daha birinci ayını bile doldurmadan görevinden istifa etti. Çilingiroğluna göre, bu dar imkânlarla, bu zor işi görmek imkânsızdır. Üstelik de, kendisi reisliğe, eski Hükümetin son gün-

lerinde ancak imzalanabilmiş bir kararname ile tayin edilmiştir. Bu kadar kritik bir mevkide, belki de yeni iktidarın kendine göre bir petrol politikası tesbit edeceği bir devrede yük olarak oturmak doğru değildir. Yeni iktidarın Enerji Bakanı, daha işin başında, işin sorumluluğunu üstüne alarak kendi ta- kip edeceği politikaya uygun bir elemanı bu reisliğe getirmekte imkân sahibi olmalıdır.

Tutuklu Dört

Öğretmenin Duruşması

İsparta Er Eğitim Tugayında eğitim gördükleri sırada, komünislikte tutuklu olarak yargılanan Mustafa Köse, Mehmet Demirtaş, Gazi Varol ve Niyazi Özkaya'nın duruşmasına 1 Numaralı Askeri Mahkemede devam edildi.

Prof. Muammer Aksoy, C. Resit Eyüboğlu ve Adnan Aral'ın savundukları tutuklu öğretmenler, aleyhlerinde tamkilk eden şahısların aslında kendilerine bu itibarı hazırlayan kişiler olduğunu, gerçek suçluların da onlar olduğunu ifade ettiler.

Adnan Aral Anayasa'dan maddeler okuduktan sonra sözlerini şöyle bitirdi: «Bu devlet 27 Mayıs'tan önceki devlet değildir. Elimize yepyeni bir Anayasa vardır. Yüksek mahkemeden istiham ediyorum, tutuklulardan önce Anayasayı kurtaralım.»

Aral'dan sonra söz alan Muammer Aksoy, konuşmasını şöyle bitirdi:

«Komünizm yenidir. İftira, Adem ile Havva'dan bu yana vardır. Gerek bir komünizm propagandası yapılmışsa birlikte meydana çıkaralım. Cezasını çeksinler. Yoksa bu masum insanları burada tutmak elem vericidir.»

Sayın Reis Bey, iki türlü komünist vardır; Ya inanmıştır, ya da demekten çekinmez. Casusluk edileceğini bilse «ben komünistim demekten çekinmez. Casusluk edeni de malumdur. Mazisi vardır, satılmıştır. Bu öğretmenler bu söylemlerimizin hangisine girmektedir? Tahliyelerini talep ediyorum. Kefalet verelim. Bunlar bir yere kaçamazlar. Bunlar İsviçre bankalarında milyonları olan kişiler değil.»

Cemal Resit Eyüboğlu ise özetle, «Böylesine mühim bir davada tutuklu suçluların tanıkların olmaları hatırlanıyor, aklında kalmadı, şöyle söylemiş, böyle işittim gibi sözleri samimiyet, ciddiyet ve doğrulukla bağdaştırılmaz. Tutukluları tahliyesini talep ediyorum» dedi.

İfadesi alınmayan tanıkların dinlenilmesi için mahkeme 27 Mart 1965 Cumartesi günü saat 9.30'a ertelendi ve tahliye istekleri kabul edilmemiştir.

REKLAMINIZI
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN

**BASIN
İLAN KURUMU**

YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLAMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.

Genel Müdürlük:

Cağaloğlu, Türkocacı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon: 27 66 00 - 27 66 01

Telegraf adresi: BASINKURUMU

TUNUS

Ekonomik ve sosyal yapı

20 Mart 1956 da bağımsızlığına kavuşan Tunus Cumhuriyeti'nin Sayın Başkanı Habib Burgiba'nın yurdumuzu ziyaretli dolayısıyla Tunusun ekonomik ve sosyal durumunu ile karşılaştığı meseleler hakkında kısaca bilgi vermeyi yararlı buluyoruz.

İktidarda, Habib Burgiba'nın Yeni Düstur Partisi bulunmaktadır. Hükümet, plânli bir ekonomik politikası gütmekte ve üç yıllık plânı uygulamaktadır. Olumlu hareketlere girişilmiş, olumlu işler başarılmıştır.

Sanayi alanında, bir çok şeker fabrikası, selüloz, tekstil fabrikası projeleri gerçekleştirilmiş; demir çelik ve montaj projeleri de inceleme safhasına girmiştir. Yapılan işlerin esası, Millî Yatırım Şirketi aracılığıyla ve Devlet eliyle yapılmaktadır.

Ticaret alanında, bazı tüketim ürünlerinin ithalatını azaltıcı tedbirler alınmış, ticari ilişkiler belli bir ölçüde genişletilmiştir. Eskiden mahdut bir ithalatçı grubunun serbestçe ithal ederek büyük kârlar sağladıkları çay, kahve ve şeker gibi bazı maddeler şimdi sadece Ticaret Ofisi tarafından ithal edilmektedir. Bu müdahale, sadece dış ticaretin kontrolü ile sınırlıdır.

En önemli tedbirler tarım alanında alınmıştır. Kolonlara ait toprakların millileştirilmesi, sömürgecilğe karşı önemli büyük olan bir harekettir. Böylece en verimli topraklar tekrar ele geçirilmiş ve tarım reformuna başlamak imkânı dahiline girmiştir.

Sağlık, halk eğitimi, kadroların yetiştirilmesi, sosyal meskenler konularında da olumlu çabalar gösterilmiştir. Sonuç olarak, toplam nüfusun resmi ağzıyla göre, yüzde 12, gerçekte ise yüzde 3 ilâ 3,5 arttığını belirtmek gerekir.

Bütün bu yapılara rağmen, memleketin gelişmesinin halkın, ilericiler aydınların ve üniversitelerin özleyişlerine neden cevap vermediği, Tunusun bugünkü gerçek ve objektif imkânları içinde özlenen bir ülkenin neden kurulamadığı halen Tunuslu aydınların tartışma konusudur.

İDARE

Göze ilk çarpan şey, yatırımlar da öncelik ilkesine uyulmamış olmasıdır. Altyapı yatırımları hâlâ sınırlı yatırımlardan feridir. Turistik yatırımlar normal bir gelişmenin çok üzerindedir. Mesken yatırımları da öyle.

Oteyandan üretime yönelmiş masrafların zararına lüks için harcamalar, har vurup harman savurma alıp yürümüşler. Bunlar üzerinde ciddi bir kontrol yoktur.

Devlet idaresi ise bürokratik ve ve otoriterdir, her türlü kontrol dan uzaktır. Bunun en tipik örneği üretim birliklerinde görülür, ortada inisiyatif diye bir şey bırakılmamakta, köylüler kooperatifçi olmaktan çıkarıp, tarım işçisi durumuna düşmektedir.

Bunların dışında, iki yıllık plân uygulamaları, gerçek bir gelişmenin karşısına dikilen daha güçlü sebepler olduğunu ortaya çıkarırmıştır. Plân, kabulde sayan hedefler öngörmekte fakat bu hedeflere varmak için gerekli araçlara başvurmayı reddetmektedir.

KÖKLÜ REFORMLAR REDDEDİLİYOR

Köklü reformlar yapılmamaktadır. Önce toprak reformu. Şüphesiz üretim birlikleri, köylülerin kendi isteklerine göre bu birliklere girmeleri imkânını tanısa ve onları demokratik bir yönetim içinde birleştirebilse, gerçek bir toprak reformunun unsurları olabirdi. Sömürgecilerden kalan topraklar da bu reform için kullanılabilir. Ama bunlar bir toprak reformunun başlangıcı olmaktan uzaktır. Önce, bu üretim birlikleri hakkında söylenecek çok şey vardır. Toprak, kooperatif üyelerine veya tarım işçilerine satılır, deniyor; ama bunlar toprağı satın alacak parayı nereden bulacaklar? Kooperatifin kârının dağıtım şekli de eşitsizliklere ve kooperatif içinde farklılaşmalara, bir

kısım üyelerin zararına bir kısım üyelerin zenginleşmesine yol açmaktadır. Çünkü kârlar, üyelerin koydukları hisseye göre dağıtılmaktadır, bu hisseler de aynı değildir. Bunların dışında, üretim birlikleri bütün köylülere kapsama mamakta, her alleden yalnız bir kişiyi almaktadır. Bütün bunlar, üretimin birliklerinin eski duruma oranla prensip itibarıyla daha ileri bir safha olmasına rağmen halen bir toprak reformunun başlangıcı sayılamayacağını göstermektedir.

Gerçek bir toprak reformunun, topraksız ya da yeteri kadar toprağı olmayan köylülerin toprağı kavuşturulması olduğu aşikardır. Az gelişmişlikten kurtulmak, işsizliğe son vermek, gizli işsizlikle savaşmak, iç pazarı genişletmek ve sanayileşmeyi hazırlamak için toprak reformu şarttır. Ama Tunus hükümetinin bu konuda kesin bir fikri yoktur. Bazen gerçek bir toprak reformundan söz edilmekte, bazen bunun tam karşısı söylenmektedir.

Köklü reformlara karşı olmak yalnız toprak alanında değildir. Madenleri, bankaları, sigorta şirketlerini millileştirmeye de karşı çıkılıyor. Dış ticarete sadece kontrol ve tahditte yetiniliyor, dış ticaretin ve toptan ticaretin millileştirilmesi reddediliyor.

DİŞ YARDIM

Hâlâ dış yardımla ve en başta Amerikan yardımıyla az gelişmişlikten kurtulmak hayali besleniyor. Bağılantısızlık politikasının resmen kabulünden sonra dış politikada bazı tasahhür yapılmıştır. Mısır ile uzlaşma, Cezayir ile olan ilişkilerin sıklaştırılması Tunus'u eski tek başına kalmışlıktan oldukça kurtarmıştır. Sosyalist ülkelerle anlaşmalar yapılmıştır. Barajlar ve Teknik Enstitü gibi bazı projeler de Rus yardımıyla yapılmaktadır. Fakat esas temayül Batı ve Amerikan taraftarlığıdır.

Başkan Burgiba, daha geçenlerde, Amerikalı iş adamlarına «Biz burada Amerikayı seviyoruz, bağımsızlıktan çok önce Amerikan kartına oynadık» demiştir.

Üç aylık plânın dış finansmanının esas kısmını Amerikan yardımı sağlıyor. Ama batı yardımı, devlet ve kooperatif sektörünün gelişmesine karşıdır; ekonomi üzerinde kabulü mümkün olmayan bir kontrol kurmaktadır, statükodan ve burjuvaziden yana bir düzen istemektedir.

SOSYAL POLITIKA

Bağımsızlıktanberi ücretler dondurulmuş durumdadır. Oysa yalnız 1961 - 1963 arasında hayat pahalılığı yüzde 4,9 artmıştır. İşçilerin, memurların kazançlarının yüzde 40'ı kiraya ve hizmet giderlerine gitmektedir. Kilitlenen gelen her harekete karşı çıkmaktadır.

DEMOKRASİ YOKLUĞU

Tunus'ta yalnız Yeni Düstur Partisi vardır. Yeni Düsturcular, anarşiden kurtulmak, zorunlu disiplini kurmak, sağcıların sosyalist politikaya muhalefetine önlemek için tek partiyi savunmaktadır. Oysa ilericiler, disiplinin bağımsız teşkilatları, tartışmaları, hürriyeti ortadan kaldırarak gerçekleştiremeyeceğini, sağcılarının zaten Yeni Düstur'un ve kontrol ettiği teşkilatların içinde olduğunu söylemektedirler.

GELİŞMEYİ ÖNLEYEN

TEMEL FAKTOR

Bütün çabalara rağmen gelişmenin istenilen şekilde olmaması, önce, Tunus'un sınıf muhtevasıyla açıklanabilir. Bu devlet, halkın tümünün yaptığı bir mücadele sonunda kurulmuş millî bir devlettir, ama muhtevası bugün millî burjuvazi tarafından tayin edilmiştir; köydeki ve şehirdeki sosyal temelin de küçük burjuvazi meydana getirir. Burjuvazinin bir kısmı protektora zamanında zengin olmuştur. Bir kısmı bağımsızlıktan sonra, devlet eliyle zenginleştirilmiştir. Bunlar daha çok küçük burjuvaziden gelmekte ve onlara dayanmaktadır. Bunlara bir de bürokratik bir tabakayı eklemek gerekir.

Bu sınıf yapısı, halkın tümünün fedakârlığı ile kurulan bir devletin, başarısızlıklarına rağmen niçin kapitalist yolda direndiğini gösterir. Gece bu sınıf yapısı sınıflı teşebbüslerin yüzde 93'ünün, yatırımların yüzde 40'ının niçin ö-

zel sektörde olduğunu, sözüm ona sosyalist bir politikadan söz edilirken niçin 400 özel teşebbüse yardım edildiğini, niçin artık iddia ve ihtiras sahibi olma durumuna geçen bir orta burjuvaziyi meydana getirip güçlendirdiğini açıklar.

Gene bu sınıf yapısı, tarım milliyetini sınırlamaya niçin cesaret edilemediğini, dış ticaretin ve toptancılığın niçin millileştirilemediğini de açıklar.

Bununla birlikte gelişmek için zorunlu olan işlerle devletin sosyal temeli arasındaki gelişmeler günden güne daha aydınlık bir şekilde ortaya çıkıyor. Yeni Düstur Partisinin küçük burjuva karakteri, kitlelerin tazyiki karşısında, klasik kapitalist yolu bırakarak reformculuğu seçmesini zorunlu kılmıştır. Bu, gelişmelerin ilk işaretidir. Bundan sonra, plânli kalkınma, devlet müdahalesi, bir devlet ve kooperatif sektörünün kurulması gelir. Yeni Düstur Partisindeki sağcılar bunlara karşı bir muhalefet geliştirmektedirler.

Bununla birlikte gelişmeye engel olan faktörler için yalnız sosyal açıdan yapılan bir açıklama yetmez. Bir de ideolojik sebep vardır. Az gelişmiş ülkelerde burjuvazi ne doğru dürüst teşekkül etmiştir, ne de memleketi kalkındırabilecek kabiliyettedir. Bazen halkın tazyikinin farkında olan küçük burjuvazi birçok noktada büyük burjuvazi ile çelişme halindedir. Bu bakımdan, başlangıçta yönetici kadronun rolü çok önemlidir. Çünkü bunlar bağımsızlık savaşının prestijinden yararlanırlar. Bunlar genellikle, küçük burjuva aydınlarıdır, sömürgecilğe karşı savaş içinde yetişmişlerdir. Bunun için millî ekonominin gelişmesi ve halkın isteklerinin gerçekleştirilmesi kaygısındadırlar. Ama davranışları, gelişme yolunun ilerlemesi ya da geri kalması olmasına bakıldığında Burada ideolojik faktörün önemi ortaya çıkar. Bu fikirler ve görüşler, ileri bir gelişme yolunu seçmelerine de, tam tersine bu seçmeye engel olmaya da hizmet edebilir. Tunus'ta bu ideolojik faktör, bugüne kadar, frenleyici bir rol oynamıştır. Çünkü Tunuslu liderler burjuva ideolojisiyle hareket etmişlerdir. Onlar tam bir burjuva milliyetçiliği esprisini içinde yetiştirilmiş, sınıfları ve sınıf çekişmelerini reddederler, ekonomik ve sosyal meseleleri ya bilmezler, ya küçümserler; yalnız Batı modeli bir gelişmeye inanırlar, bir de Amerikanın sözüm ona sömürgeci düşmanlığına...

Milliyetçilikleri, sömürgecilğe karşı olmakla birlikte, artık klasik ve eskidir. Ekonomik plânda liberal, politik plânda batıcı, sosyal plânda burjuva olan bu milliyetçilik, bağımsızlıktan bu yana Tunus'un izlediği yolu geniş ölçüde açıklar.

Ama yeryüzündeki gelişmeler Tunus'a da tesir etmiş ve Yeni Düstur Partisi 1964 sonbaharındaki kongresinde temel yapı reformlarına girişmeyi kabul etmiştir. Artık «Düsturcu bir sosyalizm» den söz edilmektedir. Ama bu sosyalizmin muhtevasında da bir kırışıklık görülmektedir. Herkes bu sosyalizmi kendine göre tarif etmektedir.

Yeni Düstur elbette bir kitle partisidir, ama kitlelerin kendine düşen rolü oynamasına engel olmaktadır. Bu, daha çok, politik hayatı tekelle tutan bir partidir, herkesi saflarında topladığını iddia eder: Sağ, sol, reformcu akımlar, gericiler, plânli kalkınmaya karşı olanlar, devlet müdahalesini ve kooperatifleşmeyi istemiyenler, hepsi bu partidedir. Parti içinde demokrasinin yokluğu, bu grupların fikir tartışmalarını yapmalarını imkânsız kılar. Ve sosyalist bir esprî ile yetişmemiş kadroların elinde sosyalizm yapmak isteyen bir parti...

Sosyal ve ideolojik durumun yukarıda yapılan tahlili, memleketin gelişmesinin en büyük engellerinin devletin sosyal temeli ile yöneticilerinin ideolojisi olduğunu ortaya koymaktadır. Ve yöneticileri kitleleri memnun edemezken mülk sahiplerini ürkütmektedirler.

Tunus eski bir sosyal temel ve eski görüşlerle yeni bir sosyal temel ve yeni görüşler arasında kesin bir sönme yapmak durumundadır.

Vietnam Harbi

Bertrand Russell

(15 Şubat 1965 günü London School of Economics'te verilen konferansta)

Güney Vietnamdaki savaş hakkında şüphesiz birçok şey biliyoruz; ben burada bu savaşın niteliği ve gelişimi hakkında kısa bir özet yapmayı gene de faydalı görüyorum. Güney Vietnam Fransız Çin-Hind'in bir parçasıydı; ancak, uzun bir iç savaş sonunda Fransızlar tüm bölgeden çıkmak zorunda kalmışlardı. 1954 yılında Cenevre'de bir konferans toplanmış öngörüldü. Bu konferansta varılan sonuçlar akla uygundu ve eğer uygulanmış olsaydı hiçbir mesele ortaya çıkmıyacaktı. Konferansta alınan kararlara göre Vietnam bağımsız ve tarafsız olacak ve bir genel seçimle kurulacak parlamenter bir hükümet tarafından yönetilecekti. Amerikalılar bu tertibi beğenmediler. Kendi başına bırakıldığı takdirde Vietnam'ın komünist bloka katılacağını - Kuzey Vietnam hükümetinin tarafsız olduğunu ve tarafsız kalacağını tekrar tekrar beyan etmesine rağmen - Kuzey Vietnam'ın komünist bloka katılmış olduğunu ve bu blok içinde kalacağını iddia ettiler.

Amerikalılar Güney Vietnam'a gözlemler gönderdiler. Bu gözlemler, memleketin genel seçimi konusunda son derece tedirgin durumda bulunduğunu karar verdi. Güney Vietnam'da üç siyasi parti vardı: Büyük çoğunluk teşkil eden Köylüler, Budistler; ve Fransızları destekleyen büyük bir azınlık olan Hristiyanlar. Amerikalılar bu küçük hizbi desteklemeye karar verdi. İlk kez teknik yardım, malzeme ve «Danışmanlar» göndererek bu desteği sağladılar. Çok geçmeden anlaşıldı ki, bu «Danışmanlar» Amerikalıların desteğindeki azınlıkla Budist ve Köylüler arasında çıkan savaşta pasif olmaktan çok uzak bir rol oynamaktadırlar. Savaş yıllardır sürüp gitmiş ve Amerikan desteğindeki yerli hükümet, ya da daha doğru bir deyimle Amerikalılar, tedrici olarak toprak kaybetmişlerdir. Bu savaş insanı hayret ederecek vahşiyane usullerle sürdürülmektedir. Öyle ki, bir sivil iktidarın duruma hakim olması olanaksız gibidir.

Sekiz milyon insan dikenli tellerle çevrili toplama kamplarında cehri çalışmaya uykuk tutulmaktadır. Tüm memleket - siviller, hayvanlar, tarım ürünleri, savaşonlar ve ormanlar - püskürtme usulüyle benzin ve zehirli kimyasal maddelerle bulandırılmıştır. Yalnız 1962 yılında elli bin köy yanmıştır. Dallas Morning News gazetesinin 1 Ocak 1963 tarihli nüshasında aşağıdaki yazı yayınlanmıştır: «Köylülerin tahkimindeki amacın Vietkong'un girişini önlemek olduğu söyleniyor. Oysa, dikenli teller hem giriş hem de çıkışı önlemektedir. Vietnam köylüleri silah tehdidi altında gerçekten birer toplama kampı olan bu yerlerde hapsedilmektedir. Köylünün evi, malları ve ürünü yanmaktadır. Kien-Tuong eyaletinde yedi köylü bir gün kasaba meydanına götürüldü. Karınları desildi, ciğerleri çıkarıldı ve bu halde teşhir edildiler. Bu kurbanların hepsi de kadın ve çocuktu. Başka bir köyde, gebe kadınlar hükümet kuvvetlerince kandırılarak köy meydanına götürüldü. Burada karınları yarılarak doğmamış bebekleri dışarı çıkarıldı.» Vietnam anti-komünist Demokratik Partisi Uluslararası Kontrol Komisyonuna bu olayı şöyle açıkladı: «Kafa kesmek, karın kesmek ve kesilmiş kadın ve çocukları teşhir etmek normal olaylardır.» 19 Ocak 1963 tarihli Millet gazetesinde ifade edildiği gibi bu, «kırıl, zalim bir savaş»tır ve Vietnam Demokratik Partisi liderleriyle, bu koşullar al-

ında, ancak bir noktada hemfikir olmak olanaklıdır. O da şudur: Sözü geçen lider C.B.S.'le yaptığı bir mülakatı (Vietnam Demokratik Parti Bülteni'nin Eylül 1963 nüshasında yayınlanmıştır), «köylü kitlelerini komünizmden korumaya çalışmak çok komik bir davranıştır.»

Genellikle kabul edildiğine göre, Amerikalıların bu savaşta kazanmaları olanaksızdır. Amerikalılar Güney Vietnamda açıkça yenilgiye uğrarlarken, şimdi bir de savaş Kuzey Vietnam'a götürme çabası içine girmişlerdir. Çinin böyle bir olayın vukuunda Vietnam'ı destekliyeceğini açıkça ilan etmesine ve Rusya'nın da bu dâvada onun arkasında bulunması ihtimaline rağmen Amerika böylesine plânlar içindedir. İngiliz İşçi Partisi, dünya savaşına müncer olma tehlikesi taşıyan böylesine bir politikaya iktidara gelinceyecek karşı koymaktaydı. Daily Worker gazetesi en son olarak 4 Haziran 1964 tarihli nüshasında, Bay Wilson'un Moskova görüşmeleri sonucunda, savaşın Kuzey Vietnam'a götürülmesine olduğu kadar Kuzey Vietnamlıların da Güneye karşı olan savaş hareketine karşı olduğunu belirttiğini yazıyordu. Ancak, hükümetin kurulmasından sonra İngiliz İşçi Partisi'nin, Amerikanın fütuhat savaşının sürdürülmesinde bu memleketi desteklemekte olduğunu görüyoruz. Guardian gazetesinin 10 Aralık 1964 tarihli nüshasında bildirildiğine göre, Bay Wilson, Cumhurbaşkanı Johnson'a Birleşik Devletlerin Güney Vietnam'da oynadığı meşru rolü Britanya'nın tüm desteklediğini bildirmiştir.

Güney Vietnam yerlilerinin büyük çoğunluğu böylesine bir Amerikan savaşına karşıdır, barış ve tarafsızlık istemektedir. Kuzey Vietnamlılar da aynı isteği defalarca belirtmişlerdir. Savaş, son derece bunharca yürütülmektedir. Amerikalıların, Güney Vietnam üstünde en küçük bir hakları olmadığı, tartışma kabul etmez bir gerçektir. İngiliz İşçi hükümeti, şimdi her zaman karşı olduğu böyle bir harbi destekleme durumundadır. Mesele bu kadarla da bitmemektedir. Amerikalılar, savaş Kuzey Vietnam'a götürme tehditlerini gerçekleştirirlerse, biz ve onlar, Çin ile sonuçları çok vahim olabilecek, muhtemelen topyekân - bir nükleer savaş sü-rüklenmiş olacaktır. İngiliz İşçi hükümeti de bütün bunların sorumluluğunu taşıyacaktır.

BAYKURT'un

Hikâyeleri

Samih EMRE

Edebiyatımızda köye ilkin, gününün akımlarına uzak kalmak istemiyen genç bir subay baktı (Nabizade Nazım-Karabibik, 1890), ülkesinin gerçeklerine göz yummak istemiyen uyanık bir vali baktı (Ebuöbekir Hazım Tepeyran - Küçük Paşa, 1909), sürgün İstanbul gazetecisi baktı (Refik Halit Karay - Memleket Hikâyeleri, 1919); Anadolu gerçekleri genel nitelikleriyle özetleyen bir halkçı şairin (Mehmet Emin Yurdakul) köy manzaralarını veterinerlik gözlemleriyle çizen gerçekçi bir nazımın (Mehmet Akif Ersoy) ardından Cumhuriyet kuşağının romantik ozanları baktılar (Faruk Nafiz Çamlıbel...) Savaş Anadolu'sundan küçük portreler getiren birkaç kişiden (Halide Edip Adıvar, Aka Gündüz), köye konuk olup geçen bir İstanbul kızından (R.N. Güntekin - Çalıkuşu, 1922) sonra asıl köye, içinde bir süre yaşamış gibi olarak ülkücü bir «Yabancı» baktı (Yakup Kadri Karaosmanoğlu). Sonra iyi bir saz şairiyle (Aşık Veysel), iki usta hikâyeciyi (M. S. Esendal ve Sabahattin Ali).

1950 ye kadar köyü bize getirenler, köyü dışardan görenler oldu. Köy uyanmadığı sürece bilinçli bir bakış için zorunlu bir yoldu bu. Sonunda köy, kendi konularının sözcüklerini yetiştirdiği zaman (Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın...) ortaya atılan yeni sorunlardan biri köylü yazar-şairli yazar ayrımı oldu. «Bizim Köy» le başlayan bir gözlem notları derlemesi türü, hikâye ve roman biçimine girdiği başlangıç noktasında, romanda gerçekçiliğin yeni bir tanımını ortaya koymak gereğini duydu. Birkaç yıl önce yaptığım bir açık oturumda Fakir Baykurt, «sırtla altı yaş aramada ki bilinçsiz birikiminin öneminden söz ediyordun. «Bes Romancı Tartışıyor» ken, Baykurt'un en çok üzerinde durduğu yan, köylü köylünün yazması idi; «Yaptığımız romanlar icabında otuz sene içinde politikacılar, isahiplerine, mesullerine sahiplerine faydalı olacak doküman durumunda. Bunun gerçeklerden kuvvet alması başka, gerçekleri görmeden, bilmeden, gerçek nizam diye tasarladığımız eserlerden kuvvet alması başka. (Düşün Yayınevi, 1960, sayfa 11).

Çilli (1955), Efendilik Savaşı (1959), Karın Ağrısı (1961) gibi kitaplarından sonra «Cüce Muhammed» başlığıyla topladığı önceki hikâyelerinde de F. Baykurt aynı gerçekçi ve faydacı tutumunda görünüyordu. (Çeviri Yayınevi, Ankara 1964, 176 sayfa 5 ila 11). En güvendiği güç köylü yakından bilmesi, içinde yaşamış, konuşma biçimlerini ve yerel ağız ayrıntılarıyla köy dilinin deyimler zenginliği rahatlıkla kullanma yeteneğidir. Çok zaman konuların ilginçliğinden başlayan bir merakla okunan bu hızlı anlatım, bir şeyler öğretmek, bir yerleri tanıtmak, bir düşünceyi ispatlamak amacını güdüyor. Benim dokunmak istediğim birkaç yan şu: Önce kitabın adını yadırgadım: «Cüce Muhammed». On beş hikâyeden birinde başlığı bu; yitirdiği bir mahlûğun ardında eriyip giden bir pişmanlık acısı. İyi anlatılmış bir hikâye, insanca bir bakış rastlantıyla kahramanın adı da Muhammed. Yazarın bu adı değiştirilmesinin haksız bir gerçekmiş gibi saklaması ya da bilerek takması, kitabımı soğuk bir izlenim yaratan bir başlıkla yayımlanmakta sakınca görmemesi, bu konuda bir kamu rahatsızlığı yaratılabileceğini düşünmemiş olması anlaşılmasız göründü bana. Söphesiz her ad bir kelimedir, kutsallığı yoktur. Bir Muhammed'den de sayısız Muhammed'ler, Mehmet'ler, Memet'ler çıkmıştır ama bazı sözcüklerin daima özel ad olarak kalan bir sıralıklı, zamanla yalnız kendilerini düşündürdiren bir vahimlikleri, hemen hemen kavramı/peşin bir teklikleri vardır. Örneğin başında ve sonunda hangi sıfat olursa olsun içinde Mustafa Kemal adını taşıyan bir kitap başlığı herkeşe ne hatırlatır? Fakir Baykurt'un bu noktayı düşünmemiş mi olduğunu yoksa pervasız bir davranışla bilerek mi kitabına ad yaptığını merak ederim. Kitabın ilk hikâyesi «Hayvanlar Yüzünden» de, tevirle bir ad taşıyor. Okuyanlar sora-bilir: Hangi hayvanlar?

İkincişi şu: Samim Kocagöz'ün o kadar yürekten desteklediği bu ilk hikâye, köye karşı yobazca bir inatta birleşen ve haksız işlemleriyle köylüyü ezen, köleştirilen bir memurlar zurnunun tutumuna yermektedir. Samim Kocagöz (Yeni Ufuklar 154, Mart 1965) hikâyesel bence yanlış yorumlanmış, «Karakurt olayların önceden haber veren» sözüyle, bu çeşit olaylar da hükümetin, mercurların, devlet anlayışının sorumluluk payını öne alması oluyor. Fakir Baykurt, «Yılanların Ocusu» nde ülkücü bir kaymakam yaratarak nasıl kolay bir çözüm getirmişse, «Hayvanlar Yüzünden» hikâyesinde de inatçı ve kindar bir veterinerin görevini kötüye kullanmasına bütün ilçe, il ve başkent sorumlularını da katarak gerçekçi bir dramı genişletmiş oluyor. Köye karşı olumsuz bir hareketle bu kadar toptan birleşme. Fakir Baykurt'da ve bazı arkadaşlarında göze parçan bir çeşit ortak düşüncedir. Bir aydınlar düşmanlığı diyemiyeceğim ama bir aydınlar umutsuzluğu, Bayaran bir ölümlü «Sakıy bittikleri» di-yordu onlara (Kocakent). Şehre böylesine soğuk ve uzak bakış, terk edilememiş bir köylü içgüdüsidir. İkkel ve yanlış.

Bir süre önce Milliyet gazetesi «Bir Memleket Gerçeği» konusunda bir yarışma düzenlenmişti. Fakir Baykurt'un kitabındaki gözlem sonuçları diyetim adından başlayan bir sunumla «memleket ölçüsünde bir gerçek», şartını taşıyan böyle bir yarışmada rahatlıkla başarı kazanabilecek röportaj örnekleri. Baykurt her sanatçının bildiği bir özelliği, bütün gerçekleri ancak hikâye yapıtı içinde ve hikâyeci açısıyla anlatılabildiği ölçüde bir sanat gücü taşıyabileceği gerçeğini kolayca unutuyor. Kısa bir formülle özetlemek gerekirse yazarının çoğunda gerçeklik var, gerçek yok. Köy yaşamının çeşitli yanları, köylü davranışları, köy sorunları olmuşluk ve olabirlik doğrulukları içinde söylemeye can attığı köy olayları. Ama bunların sahilikleri ne kadar güçlü birer örnek olarak görünüre görünsün, sanat eserinin yalnızca birikiminden ibaret ve etkileyici olmak imkânına kavuşmuyabılır. Fakir Baykurt'un dokümanlık tutumu, başka yazarlarına güç kazandırabilir ama hikâyelerine zararlı oluyor.

«AYAK - BACAK FABRİKASI»

Demir Özlü

Ankara Sanat Tiyatrosu (AST) da oynamaya başlayan Sermet Çagan'ın Ayak-Bacak Fabrikası adlı oyunu bir olay olmaya devam ediyor. Oyunu görmeye büyük bir kalabalık geliyor, koltuklarda yer kalmıyor, sıra aralarına sandalyeler konuluyor, ayakta seyretmeye razı olanlar da boş kalan yerleri dolduruyorlar. Oyuncular sahneye koyucu ya yazar, oyun bitince çok uzun bir süre a'kışlanıyor. Alışlar oyunu bir çok defa kesiyor da.

Bu olay düşündürücüdür. Sermet Çagan'ın oyunu içinde yaşadığımız gerçekler içinde oluşmuş, onlar üzerine sağlam bir bilinç getirmeye yönelmiş bir oyundur. İçinde bulunduğumuz yabancılaşmaları yüzeye çıkarıyor, böylesi bir ülkede kişinin ve toplumun durumuna acı bir mizahla bakıyor. Yabancılaşmanın bilincini getiriyor böylece de iyice ilerici bir kimliğe bürünüyor. Seyirci her an kendini çeviren şartların, içlerinde eriyip, benliğini yitirdiği şartların, kendisini boyun emmeye, korkaklığı, köylüğe götüren şartların ille getirilişini ve bunlara pürü-

pur bir bilinçle kahramanca karşı durulmuşu görmektedir bu oyunda. Böylece de üç saat boyunca kendini köleliğe süren şartlara, oyuna ve yazarla birlikte karşı durmaktadır.

Sermet Çagan uzun çalışmalar, düzenlemeler, düzeltmeler sonunda ortaya çıkarmıştır bu oyunu. Ama bunu açıkça bildireyim ki: Önce bir oyundur bu. Ülkemizde tiyatro ve telif oyun, şimdiki de epik tiyatro adına yapılan bilinçsiz dalaverçilik karşısında Sermet Çagan'ın yaptığı bilinçli iş ne kadar övülse azdır. O bu oyuna bütün halk sevgisiyle birlikte kendini de koydu, kendini yan'ı acı mizahını, fantezisi-i, kasıtlı yaratılmış şartların altında dövüle dövüle pişmiş keskinleşmiş umudunu.

Ayak - Bacak Fabrikası üzerine birkaç satır yazarak bir tiyatro eleştirisi yapmak istemiyorum. Ayrıca aylık bir dergiyse yazacağım bir yazıyla Sermet Çagan'ın oyununu oluşturan tiyatro verileri üzerinde duracağım. Şimdi bu kısa vaziyi yazmaktan amacım, Ayak Bacak Fabrikası'nın büyük önemini ilan etmektir.

SERMET ÇAGAN İLE KONUŞMA

— Tiyatroyla ilginiz ne zaman başladı, nasıl gelişti?

— 1949 yılı... Robert Kolejde ilk sahne çalışmalarını, bazı denemeler Miss Young adlı bir Amerikalı rejisörle şimdiki «Ankara Players»'in kuruluşu. Çok değerli hocam Muhsin Ertuğrul'un yardımıyla girdiğim Devlet Tiyatrosunda realizatör olarak çalıştım. Yıllar sonra tekrar yanyana geldiğim Güner Sümer'in yönetimindeki «Sahne Z» topluluğunda dekoratörlük ve sahneye koyuculuk. İstanbulda Arena Tiyatrosunda dekoratörlük. Küçük Sahne'de oyunculuk ve dekoratörlük... Sanırım hepsi bu!

— En çok hangi yazarlarla ilgilendiniz?

— Turgenev, Çekov, Brecht, Beckett ve tabii Shakespeare!.

— Bu oyunu size yazdıran nedenler?

— İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ruhsal ve toplumsal çöküntü. Savaşta katılan, katılmayan bütün toplumlarda gözle görülen, elle tutulan bir sarsaklık ve sonuç olarak chaos. Bu büyük sarsıntıyı köklü gelişimleri daha önce bütünlemiş ülkeler kolaylıkla atlattılar. Günümüzde geri kalmış ülkeler ya da Az Gelişmiş Ülkeler diye adlandırılan ülkelerde bu sıyrılmaya, bu kendini bulmaya kadar kolay olmadı. Yıllarca emperyalizmin baskısı altında kişiliğini yitirmiş bir organizma, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tüm gücüyle sikişip, bu baskıyı sıttından atınca, kendi iç düzen-sizliğiyle karşı karşıya geldi. Oy-sa ne bu baskı gerçek anlamda

kalmış, ne de bu güçlü sükunete o doymak bilmez ağırbaşlı atmaya yeter olmuştu. Çatik kash, koloniyel sapkalı emperyalizm gitmiş, yerine gülec, alı güllü gömlekli bu yeni emperyalizm oturmuştu.

Dünlün emperyalizmi kendi çıkarı için, kişinin dört bir yanına duvarlar örmüştü. Günlümüzün emperyalizmi bu duvarları sözümlü o-nay yıkmış, ama kişiyi, boynunu kırarak, istediği, dilediği yönde baktırma çabasına düşmüştür.

Yıllarca bu baskı altında özgür yargı güçlerini, değer ölçülerini yitirmiş insanlar, bireysel, gerçek anlamda bireysel merhalede geçemedikleri, geçmeye fırsat bulamamışları için bu yeni gülec emperyalizmin kucağına düştüler.

Yukardan gelen, tepeden inme sol ya da sağ çağrısı, vatandaşın, kişinin kulağında bir yankı olmak tan şeye gidemedi. Oysa bu tepeden inme sol, sağ çağrısı yerine, kişiyi öz çıkarına kavuşturacak bir uygulama getirmek gerekliyordu. Kolay değildi, ama imkânsız da değildi bu.

Doğruyu eğriyi, güzeli, çirkini, iyiyi, kötüyü özgür yargı düzeni içinde değerlendirecek, bu değerlendirmeden sonra toplumsal düzenine yön verecek metodu, uygulamayı seçecek kişinin, kişilerin varlığı gerekliydi.

Tabii çıkarıcı zümre en korktuğu bu oluşuma set çekecekti. Şimdi halâ bu zavallı gayretçilik içinde.

Sözü uzattık. Diyeceğim, Ayak-Bacak Fabrikası'nın verilme iste-nen özü, tema'sı budur. Kişinin öz çıkarı. Kişi bu bilinçle verdiği

zaman bile bile karatohum yemeyecek, «Yemek» divenleri karışa bağlamayacak, bağlayanları karşı-sına bütün gücüyle dikilecektir. Hem de vakit geçmeden. Öküz buğdaları yemeden.

— Ayak-Bacak Fabrikası yalnız yurdumuzu mu gözönünde tutuyor, yoksa herhangi bir az gelişmiş ülkeyi mi?

— Ayak-Bacak Fabrikası'nın hareket noktası yurdumuzdaki ilk gerçektir. Birincisi Anamur ilçesi'nin Karacukur, Karağa, Uluyaf, Sarıdana, köylerindeki insanların yokluktan ötürü verdikleri karatohumdan ötürü köşürüm olmaları. İkincisi hasta çocuğumu iki adım ötedeki hastane yerine yolları kendine sırna edilmiş bir batıl inancın itisiyle kutsal göle götürüp, kutsal balıklara dua edip şife uman kişinin zavallılığı.

Hareket noktası bu. Oyunun bütününde olanlara, olanlara karşı davranışlar, davranışlara karşı tedbirler, yukarda sözünü ettiğim bütün ülkelerin yaşadıkları gerçekler.

— Oyunun AST'daki sahneye konuluşu üzerine ne düşünüyorsunuz?

— Bu soru bana kocaman bir de fırsat veriyor. Bir teşekkür borcu. Ayak-Bacak Fabrikası de-ğeri arkadaşım Güner Sümer'in seçmesi ve gayretle çıktı sahneye. Onunla da kalmadı, Sümer gerek usta uygulama esprisi ve gerekse hevecarıyla çok sey katti o-yuna. Ankara Sanat Tiyatrosunun koltuklarını, sandalyelerini, hatıra taburelerini dolduran seyircilerin davranışları bunu çok iyi ispat-ıyor.

«PEMBE KADIN» OLAYI

Ayperî Akalan

Kent Oyuncuları, Dr. Hidayet Sayın'ın Pembe Kadın'ını oynamaya başladılar. Pembe Kadın bir tragedya kişisi. Oyunun başarısı memleketin, köyün sorunlarını gerçekçi, gözleyici, hatâ ruhbilimsel bir açıya oturtmuş olan bir tragedya öyküsü olmasında. Kent Oyuncuları dekori, sahneye konuluşu, müziği ile eksiksiz bir oyun sundular. Şükran Güngör hiçbir rolünde böyle güçlü, böyle dörtbaşı mürur olmamıştı. Sema Özcan iyi bir oyuncu olduğunu kanıtladı bu oyunla. Erol Günaydın, bu duygulu oyuncu, hatırlanacak oyunlarından birini daha verdi. Ve Yıldız Kenter hiç bir eleştiricinin, hiç bir noktada yadsıyamıyacağı bir yoğun, bir büyük kompozisyon çıkardı. Pembe Kadın — Yıldız Kenter kirdi geçirdi seyircisini. Tiyatroseverleri iyiden iyiye soluksuz bıraktı. Bu oyunla Yıldız Kenter'in aldığı haklı alkışın şimdiye dek İstanbul sahnelerinde hiç bir oyuncuya nasip olduğunu sanmıyorum. Bir ayrı sevindik. Yıldız Kenter sanatçı gücünü bizim yazarlarımızın iyi, olumlu oyunlarına araç ediyor, edecek kıvançını duyduk. Sanatçı insanlara bir deyinme, ortak sorunlar çözümüne öncelikle burununu dibinde ki kendi öz insanını, halkını anlatanlar için yerinde bir sonuçlama idi bu. Bu kadar büyük bir oyuncu, böyle uluslararası bir değer taşıyan bir sanatçı gök-

lerden yere inerse, toprağa ayak basarsa, Kent Oyuncuları gibi bir kurum sanat kaygılarına bir de yurtseverliği katarsa neler olmaz diye düşündük. Yıldız Kenter için bir başka türü oldu taştı yüreğimiz. Ak yürekli-ler çabuk sevinir. Oysa koşulların bir gecede alkış zoruyla değişimeceğini bilmeliydik. Uzun sözün kısası, sevincimiz kurtacağımızda kaldı. Bir sabah artık Cumhuriyet gazetesini gördük ki, Kent Oyuncularında bir telâş, bir çırpınma... (Cumhuriyet, 4 Mart 1965, sayı 14580). Haber uçuşmuş Bay Selim Andak'a. Ya da kendi koşup gelmiş «Reper-tuarımızın genellikle seçilişinde herhangi bir tutumu veya dünya görüşü olan eserlere mi öncelik veriyorsunuz?» diye sorunu açıyor... Biliriz Bay Andak tiyatrodan pek anlamaz. Gördüğü oyunları yorumlayama zorluğu içinde bunaltıp durur. İşin kolayını program der-gisindeki tanıtma yazılarını aktarıp, aralarına da suya sabuna dokunmaz diye değmez yuvarlak laflar serpiştirerek gargara yap-makta bulmuştur. Ama Kent Oyuncuları şimdiye dek ne oynamışlardır görüp bildiğine göre, gene de mi bir sonuç çıkaramaz ve böyle bir soruyu gereksinir? Bay Andak'ın amacı bu değil tabii. Aslında «Toplumeu, halkçı falan olmuşluğunuz var mı?» demeye getiriyor. Yıldız Kenter, «Bir oyunda insanlar varsa, insanlığa ait şeyler sunuluyorsa o oyun ödevini yapıyor demektir» diye alıyor sözü. Ben, içinde «insanlar» olmayan oyun bil-miyorum. Bilen varsa söylesin. «İnsanlığa ait» sözü ise ancak «insanlık» tan ne anlaşılacağı tanımlanırsa açıklayıcı olabilir. Antik çağdan bu yana insanlık üstüne edilmiş yüzlerce söz ve tanım var. Kenter'inki nasıl bir «insanlık» tır anlaşılmadığı için arkadaşan gelen «Tiyatronun doktrini budur» tuncesi, yani Yıldız Kenter'e göre tiyatrosun doktrininin ne olduğu da iyice gürültüye getirilmiş oluyor. Ama asıl can alıcı sözler Şükran Güngör'den geliyor. Ş. Güngör, «Ben şimdi oynadığımız piyesin bile bazı repliklerinin bizde moda olan yargılarla istismar bile edileceğini sanıyorum. Hafbuki piyeste hiç böyle iddialar yok» demekte. Anlayacağımız, bir istismar korkusudur almış Kent Oyuncularını. «Moda yargıları»ın istismarı, yani toplumeu, halkçı, yurtsever yargılar... Oysa daha geçenlerde bir Siyasal Bilgiler öğrencisi, bir gazete köşesinden tüm arkadaşları adına «Toplumeuyuz, halkçıyız biz. O-kuruz, ilgileniriz, idleriz olayları. Hem öyle sandığı gibi bir moda değildir bu» diye sesleniyordu. Gelin görün ki, Ş. Güngör'e göre bir «moda» dır alması yürü-müş bizim ülkede. (Beatle'ların kulağı çinlaya...). Oyunda «böyle iddialar yok» savına gelince... Elden ne gelir. Bay Güngör seyircisinin ne gözü, ne de kulağı olmadığını iyice koymuş aklına... Nasreddin Hoca'nın «Bana mı inanacaksın, eşeğe mi» tavrını alıyor. Üstelik yazarı da yalanlamaya girişiyor. Çünkü yazar, oyununu tanıtır-ken şöyle diyor açıkça: «Köyü sömüren hacı, hoca, bey ve ağa takımı eski, modası geçmiş bir derebeyi zihniyetiyle geçmekte, köylünün emeği ile zengin olmaktadır. Ben Pembe Kadın' da bunları oyunuma konu edildim.» Bu kereden öte, yargı, sağduyunun artık. Biz gelelim «moda yargılarının istismarı» konusuna. İş böyledir, söz konusu olan bir moda salgınıdır da bu telâş niye? Oysa tuhaf öyküler

ELLERİNİZE VE YALANA DAİR

Bütün taşlar gibi vakarlı;
Hapiste söylenen bütün türküler gibi kederli,
Bütün yük hayvanları gibi battal, ağır;
Ve aç çocukların dargın yüzlerine benzeyen elleriniz.

Arılar gibi hünerli, hafif,
Sütlü memeler gibi yüklü,
Tabiat gibi cessus,
Ve dost yumuşaklıklarını haşın derilerin altında gizleyen elleriniz.

Bu dünya öküzün boynuzunda değil,
Bu dünya ellerinizin üstünde duruyor.
Ve insanlar, ah, benim insanlarım,
Yalanla besliyorlar sizi,
Hafbuki açsınız
Ette, ekmekle beslenmeğe muhtaçsınız.
Ve beyaz bir sofrada bir kere bile yemek yemeden doyasya
Göçüp gidersiniz bu her dahı meyva dolu dünyadan.

İnsanlar, ah, benim insanlarım!
Hele Asyadakiler, Afrikadakiler,
Yakın Doğu, Orta Doğu, Pasifik adaları,
Ve benim memleketlilerim,
Yani bütün insanların yüzde yetmişinden çoğu,
Ellerinizi gibi ihtiyar ve dalgınsınız,
Ellerinizi gibi meraklı, hayran ve gençsiniz.

İnsanlar, ah, benim insanlarım!
Avrupalım, Amerikalım benim
Cessus, atak ve unutkanım ellerin gibi,
Ellerin gibi tez kandırılır,
kolay aldatılırsın...

İnsanlar, ah, benim insanlarım!
Antenler yalan söylüyorsa eğer,
Yalan söylüyorsa rotatifler,
Kitaplar eğer yalan söylüyorsa,
Duvar da afiş, sütunda ilân yalan söylüyorsa eğer,
Beyaz perdede yalan söylüyorsa çıplak baldırları kızların,
Rüya yalan söylüyorsa,
Ninni yalan söylüyorsa,
Meyhanede keman çalan yalan söylüyorsa eğer,
Yalan söylüyorsa umutsuz günlerin gecelerinde ay ışığı,
Eğer söz yalan söylüyorsa,
Eğer renk yalan söylüyorsa,
Eğer ses yalan söylüyorsa,
Ellerinizden geçinen

Ve ellerinizden başka her şey
Herkes yalan söylüyorsa eğer,
Ellerinizi balçık gibi itaatli
Ellerinizi karanlık gibi kör,
Ellerinizi çoban köpekleri gibi aptal olsun
Ellerinizi isyan etmesin diyesin.
Ve zaten bu kadar az misafir kaldığımız
Bu ölümlü, bu vasaşası dünyada,
Bu bezirgân saltanatı, bu zulüm
Bitmesin diyesin...

Nâzım Hikmet

NEZLE
VE BÜTÜN
AĞRILARA
KARŞI

GRİPİN
4 saat ara ile günde
3 adet alınabilir

dönüyor Türkiye'de, «moda yargıları» dan daha da tuhaf. Morrison var, Hükümetin düşürülmesi var... Çetin Altan'ı Millîyet'ten kıslayan ürkütücü baskılar? Kent Oyuncularını alır bir telâş da bizi almaz mı? Sorular peşpeşe geliyor akla: Kent Oyuncuları yeni bir tiyatro yap-sının sahibi olacaklar. Bankalar-dan kredi almış olmasınlar? Türkiye'de esen yeni rüzgâr-ları koklayıp Pembe Kadın'a yö-nelen alkış tufanlarından ürke-rek «Aman bizi toplumeu, halk-çı sanırlar, olanaklarımızı kısıt-layıyorlar, mali çevrelerin his-sine uğrarız» diye düşünmüş olmasınlar? Kişiyi böylesine aptal yerine koyan eciş bücüş tuncelerin ötesinde gerçekten önemli olaylar mı geliyor ülke-mizde? Gelişme, «Pembe Ka-dın'ı oynayan sanatçıların düş-ündükleri» oyundan, yazardan, oynanıştan önce bunlar mı o-lurdu? Müşfik Kenter söze karışıp şunları söylüyor Bay Andak'a: «Ben Şükran'ın bu sözün-de biraz fazla iyi niyet endişesi görüyorum. Bir toplumdaki bir konu şu nispette, şu yönde istismar edilirse, o toplumun bütünüyle o yana kayması söz ko-nusu olamaz». Yani Müşfik

Kenter de «Gönlümüzü ferah tutalım. It ürür, kervan yürür» demeye getiriyor.

Bay Andak, Kenter'leri bazı çevrelerce töhmet altında bırakacak böylesine tehlikeli bir durumdan kurtardıktan sonra eleştirisine geçmiş, «Sadece iyi oynanmış bir halk hikâyesi» diye bir başlık atmış. Anlaşılan bir konu, bir yapıt köye, köylüye deyin olunca «Halk hikâyesi» türüne giriyor Bay Andak'ça... Oysa tüm dünyada halk hikâyesi, halk masalı, halk şiiri, halk oyunu denince belli nice-likteki sözlü ya da yazılı gele-neklerin, eylemlerin anlaşıldığından kurtarmak amacı ile Dr. Hidayet Sayın'ın 11'er tutar yerini bırakmamış. Kent Oyuncula-rını «moda yargılarının istismarı»ndan kurtarmak amacı ile şun-ları da söylüyor: «Pembe Ka-dın'ın doktriner yanı olmamak-la beraber yine de bir ana - te-

ması var. Ve bu ana-tema her-halde Anadoludaki sağlık mües-sesesine karşı». Kendisini tiyat-ro eleştiricisi sayan biri, bir iyi oyunun saygıdeğer, olumlu ya-zarına karşı böylesine gülünç, anlaşılmasız, çirkin imalara, yer-melere girişebilir. Asıl anlaşıl-mıyan, şu bunalım günlerinde şerefli tutumundan övgü ve kı-vanç duyduğumuz Cumhuriyet gibi bir gazetede bu kadar garip ılgızarlıklara girişen bir kale-mın nasıl olup da yer bulduğu ve hangi çevreler adına hareket ettiğidir. Bir de olayın açıkça ortaya koyduğu, titizlikle yo-rumlanması gereken bir durum var. Sansürün kara pençesi Şe-hir Tiyatrolarına uzana dursun, en önemli özel tiyatro kurumla-rından biri mali çevrelerin bas-kısını şimdiden var sayarak kendikendini denetleme duru-muna geldi ve bu uğurda açık ve şaşırtıcı gelişmeleri bile gö-ze alıyor. Beklenen baskının ne denli zorlu olduğu bilinmese, aydını, yazarı, sendikası, üniver-siteleri ile zinde, güçlü kuvvet-lerin «moda yargıları» deyi-mi ile karşısına çıkabilmek kolay göze alınabilir bir davranış ola-mazdı...

Az gelişmiş bir ülke olan Türkiye'de son yılların üzerinde en çok tartışılan meselesi «sosyalizm» olduğu halde «yeni-sömürgecilik»ten hiç söz açılmaması gerçekten ilgi çekicidir. Çünkü kapitalist kalkınma yolunu seçmek zorunda bırakılan ve kalkınmasını «dış yardım» a bağlayan bir az gelişmiş ülkede sosyalizm üzerinde tartışırken yeni-sömürgecilik konusunda susmak, bir meseleyi yalnız bir yanını görmek, sosyalizmi yalnız yurt içi sosyal kuvvetler arası bir mesele sanmak ve yerli hakim sınıfların milletlerarası kapitalizmle ilişkilerini, bu ilişkilerin memleketimizin gelişmesi üzerindeki olumsuz etkilerini görmemek demektir.

Dış politika meselelerinde, yıllar boyunca, bütün siyasal partilerin koro halinde aynı türküyü söylemelerinin bunda elbette büyük payı var. Ama bugün, ilk defa, siyasal partiler arasında, dış politika alanında görüş ayrılıkları başlamıştır. Daha haysiyetli bir dış politika izlemek eğilimi, ha'k arasında da destek aramış, bu desteği bulmuş, «empervyalizm» gibi Millî Mücadele yıllarının hatıraları arasında unutulmuş kalmış sözler yeniden ak kâğıda ve sokaklara dökülmüştür. Şimdi yapılması gereken iş, yeni-sömürgecilikle kalkınma davamız arasındaki ilişkileri ortaya koymak; yeni-sömürgeciliğin etki çemberinden çıkmadıkça kalkınmamızın bir ham hayal olarak ka'seğünü belirtmektir. Böylece, el çabukluğu marifet devrin birtakım ilericî ilâfları gevelemeye başlayan sömürücü çevrelerin içyüzü de ortaya konmuş olacaktır.

Biz, bu yazıda, son bir-iki yıl içinde yayınlanan incelemelerden yararlanarak, kısaca, yeni-sömürgeciliğin ne olduğunu açıklamaya çalışacağız.

Empervyalizm ve eski sömürgecilik

Yeni'sinden söz açmadan eskisini açıklamak gerek sömürgeciliğin; çünkü yenisinin ortaya çıkması eskisinin sona ermesi demek değildir ikisi de birlikte yanyana, sürüp gitmektedir.

Empervyalizm, kapitalizmin özel bir safhasıdır. Tekelci, çürüyen ve can çekişme dönemine giren bir kapitalizmdir emperyalizm.

Serbest rekabetin yerini tekellerin alması emperyalizmin temel ekonomik çizgisidir, özeldir emperyalizmin. Tekelcilik, başlıca bes şekilde ortaya çıkmıştır.

1. Üretimin bir elde toplanması, gelişerek, karte ve tröstler gibi tekelci grupları meydana getirmiştir;

2. Üç-beş büyük banka bütün ekonomik hayatı egemenliği altına almıştır;

3. İkkel madde kaynakları tröstler ve mali oligarşi (Yani tekelci hale gelmiş sanayi sermayesi ile banka sermayesinin kavnaşması halli) tarafından ele geçirilmiştir.

4. Dünya ekonomik bakımdan, milletlerarası karteller arasında bölüşülmüş ve tekelci olmayan kapitalizm dönemindeki emtia ihracından farklı olarak sermaye ihracı ön plâna geçmiştir.

5. Dünya yalnız ekonomik bakımdan değil, topraklar bakımından da bölüşülmüş ve sömürgecilik başlamıştır.

1894 İspanyol - Amerikan savaşları, 1899-1902 İngiliz - Boer savaşları, 1904 - 1905 Rus - Japon savaşları, emperyalizmin ilk adımlarıdır. Sömürgeleştirilen toprakların birkaç büyük devlet tarafından sömürülmesi, «uygar» ülkeleri uygar olmayan ülkelerin sırtından geçinen asalaklar durumuna getirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde, eski sömürgeciliğin niteliğini ve amaçlarını belirleyen başlıca iki faktör vardı. Bunlardan biri, ekonomik ilişkilerin milletlerarası ilişkilerle gelişmesi üzerindeki etkisi kesin olan kapitalizmin bölünme tanımaz egemenliği, bir dünya sistemi oluşudur; öteki, ikkel madde kaynağı ve pazar olarak kullanmak üzere geniş toprakları ele geçirmek ve sömürgeleleri yeniden paylaşmak isteyen tekelci birliklerin ve emperyalist kuvvetlerin kendi aralarında girdikleri zorlu savaştır.

Eski sömürgecilik döneminde yarı-bağımsız, hatta siyasi bakımdan bağımsız ülkelerin varlığı, emperyalizmin güçsüzlüğünün değil, emperyalist kuvvetler arasındaki mülhis mücadelenin sonucudur.

İki dünya savaşı arasında sosyalist bir ülkenin kuruluşu; işçi hareketlerinin millî kurtuluş hareketlerinin gelişmesi; entimperyalist ve sömürgecilik karşı bir cephe meydana çıkması ve dünya ölçüsünde serpilip gelişmesi kapitalizmin genel krizinin etkisinde kötileşmesi, yeni sömürgeciliğin henüz emrilyon halindeki ilk şekillerini ortaya çıkardı.

Yeni Sömürgecilik Nedir ?

Fethi Naci

Yeni - sömürgecilik

Sömürgeciliğin eski geleneksel şekilleri olan askerî istik'âl ve sömürge halklarının kuvvet kullanılarak köleleştirilmesi, yeni bir eğilimle bir'etti. Bu eğilime yeni-sömürgecilik diyoruz. Yeni - sömürgecilik, sömürge politikasının sosyal temelini biraz olsun genişletmek, mesela yerli hakim sınıfların üst tabakalarıyla işbirliği yapmak, onları bu işbirliğinin faydasına inandırmak bazı Asya ve Afrika ülkelerine tamamiyle itibari bir politik bağımsızlık vermek isteyen bir sömürgeciliktir.

1961'de Afrika Halkları Konferansı'nda yeni-sömürgecilik şöyle tarif ediliyordu: Genç devletlerin adı olup kendi olmayan politik bağımsızlıklarının kabul edilmesine rağmen sömürge sisteminin bir artakalması; böylece, genç devletlerin politik, ekonomik, sosyal, askerî ya da teknik yollarla do'aylı ve daha ince bir şekilde, gene sömürge egemenliğinin kurbanı olusu.

İkinci Dünya Savaşı'nda demokratik kuvvetlerin faşizmi yenmeleri, bazı Avrupa ve Asya ülkelerinin kapitalist düzenden ayrışmaları, emperyalizmi daha da zayıflatırken, sosyalizmi dünyayın gidişinde söz sahibi bir sistem haline getiriyordu. Millî kurtuluş hareketleri, bu ortam içinde, en elverişli şartlara kavuşmuş oluyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sömürge sisteminin çözülmesi üzerine, yeni-sömürgecilik emperyalist kuvvetlerin, özellikle Amerika ile Almanya'nın, sömürge politikası içinde birinci plâna geçiyor. Artık bundan böyle yeni sömürgeciliğin niteliğini belirleyen şey, emperyalist bloklar, emperyalist devletler arasındaki çelişmeler, uyuşmazlıklar ve emperyalizmin kendi gücü değildir. Yeni - sömürgecilik, artık, her şeyden önce, yirminci yüzyılın niteliği ve temel özü demek olan kapitalizmin sosyalizme geçiş olayına bağlıdır.

Yeni - sömürgecilik, emperyalizmin güçsüzlüğünü, eski bağımlı ve sömürge ülkeleriyle olan ilişkilerini sadece kaba kuvvetle yürütmeyeceğini ortaya koyar. Yeni - sömürgecilik, emperyalizmin ekonomik ve sosyal yapısında meydana gelen değişmelerle; tekelleri daha da zenginleştirmek için tekellerin kuvvetiyle Devlet kuvvetinin birleşmesi demek olan tekelci Devlet kapitalizmi şeklinde emperyalizmin değişime uğramasıyla; işçi hareketlerinin, millî kurtuluş hareketlerinin bastırılmak istenmesiyle, kapitalist rejimi kurtarmak ve saldırı savaşları başlatmak çabalarıyla kendini açığa vurur. Tekelci Devlet kapitalizmi olmadan emperyalist memleketlerin tek başlarına, ya da topluca (Mesela Avrupa Ortak Pazarı şeklinde) bir yeni-sömürgecilik politikası gütmeleri çok güç olurdu.

Empervyalist kuvvetlerin amaçları, her şeyden önce, ekonomiktir; ama politik, askerî ve ideolojik alanlara da ilgilendirir. Yeni - sömürgecilik politikası, yeni bağımsız devletlerin gelişmelerini etkilemek, siyasi bağımsızlıklarını sağlamlaştırma'larını ve tam bir ekonomik bağımsızlık kazanmalarını önlemek, bu genç devletleri kapitalist ekonominin yürüncesinde tutmak ve sosyalizmi kurmaya girişmelerine engel olmak amaçını güder. Eskiden başlıca kaygısı çok büyük kârlar sağlamak olan emperyalizm, bugün, bozgun halindeki kapitalist dünya sistemini korumak için çarpınmaktadır.

Bağımsızlık ve yeni - sömürgecilik

Eskiden sömürgelelerdeki kapitalist sömürme düzeni, kapitalizm öncesi üretimi ilişkilerini olduğu gibi devam ettirirdi. Bu üretim temeli üzerine kurulu sömürge üst yapısı ise mali sermaye ile yerli hakim sınıf ve tabakaların işbirliği meydana getirirdi.

Sömürge sisteminin yıkılışı, bu eski sömürge üst yapısının da iflâsına yol açtı. Ama bu iflâs, ne üretim temelinin değişti, ne de genç bağımsız devletleri mali sermayeye bağlayan ilişkileri ortadan kaldırdı. Az ya da çok uzun bir dönem boyunca devam eder bu ilişkiler işte burada karşımıza çıkıyor yeni bir listeyi yaratmanın önemi! Bu listeyi, önceki temel yapının yıkılmasını hızlandırabilir de, geciktirebilir de. Yeni üst yapının bağılı olduğu sosyal sınıfların niteliğine bakan bir şeydir bu. Olaylara bakarak şunu söyleyebiliriz. Halk kitlelerinin temsilcisi olan ve ha'k kitlelerine dayanan millî demokrasi devleti, siyasal bağımsızlığı koruyabilir, memleketi emperyalizmin askeri, siyasi, mali ve ekonomik zincirlerinden kurtarabilir.

Siyasi bağımsızlık elde edilince ezilen halklarla emperyalizm arasındaki çatışmalar hafif emez. Üst yapıdaki değişiklikler yeni gelişmelere yol açar. Mesela sömürgecilikle ittifak halinde olan sosyal sınıflar ve tabakalar, tamamiyle ya da kısmen, politika alanından çekilmiş olurlar. Böylece, politika alanına yeni sosyal sınıf ve tabakaların girmesi için, yeni üretim kuvvetlerinin gelişmesi için geniş imkânlar çıkar ortaya. Siyasi bağımsızlık elde edildikten sonra millî devrim hareketi yeni bir safhaya girer; bu safha, derebeyliğin yıkılması, köklü bir toprak reformunun yapılması, gerçekten millî bir ekonominin kurulması, millî bir sanayinin geliştirilmesi safhasıdır. Amaç, az gelişmişliği, cehaleti, sefa eti hastalığı, işsizliği yenmek kitlelerin hayat seviyesini yükseltmektir.

Bu safhada, borç vermek ya da teknik ve mali «yardım» yapmak bahanesiyle eski sömürgeci devletlerin işe yeniden bulaştıklarını görüyoruz.

Yeni - sömürgeciliğin «yardım»ı

Bugünkü safhada, yeni-Sömürgeciliğin ku'landığı en önemli usul, gelişme yolundaki ülkelere emperyalist devletlerin ya da bunların kontrolündeki milletlerarası mali kurumların «yardım» yapmasıdır.

Ne var ki bu «yardım»ın çok azı ekonomik kalkınma içindir. Amerikan Senatosunun 1937 yılında hazırladığı bir raporda sunuları okuyoruz: 1950-1957 arasında yabancı memleketlere yapılan «yardım»ın yüzde 83'ü askerî amaçlara ayrılmıştı, yüzde 7'si ekonomik «yardım»dı, yüzde 10'u da teknik işbirliğine ayrılmıştı.

Ekonomik yardım, borç vermek şeklinde; başlıca amacı, bu yardımı yapılış ülkeye özel sermayenin girmesi için gerekli elverişli şartları yaratmaktır. J. F. Dulles, o zamanlar, bu konuda, Senato'da sunuları söylemişti: «Bu borçların büyük bir kısmı ulaştırma, limanlar, elektrik santralleri, sulama gibi önemli kamu işlerini finanse etmeye yarayacak; böylece özel teşebbüsün çalışabileceği ekonomik bir ortamın yaratılması için zorunlu olan işler yapılmış olacak.»

Borç verme şeklinde yapılan «yardım»ı, borç veren ülke ile borç alan ülke arasında ticaret ilişkilerinin artması izliyecek elbet Kapitalist dünya pazarındaki fiat mekanizması, «yardım»ı yapanların bu yardımı bol bol geri alacakları şekilde harekete geçirilir. 1953-1962 arasında mamül maddelerin ihracat fiat'arı yüzde 7 artmış, ikkel maddelerin fiat'arı ise yüzde 6 düşürülmüştür. Bu yoldan Almanyaya, yalnız 1954-1959 yılları arasında, Asya ve Afrika'nın az gelişmiş ülkelerinden 4 milyar mark süzdürmüştür! 1956 - 1963 arasında az gelişmiş ülkelere «teknik yardım» adı altında verdiği ise 900 milyon marktır!

«Yardım» adı altında yapılanlar, emperyalist kuvvetler için bir sermaye ihracı yolu olduğu kadar, bir ekonomiyi do'aylı yoldan kontrol altında bulundurma yoludur da. Böylece özgürlüklerine kavuşan genç devletler sömürge sistemi içinde tutulurlar ve bunlar üzerinde askerî ve politik bir tazyik yapılır. Yrdımın bölünüşü askerî ve politik düşüncelere göre yapılır. Bu «yardım», iç gelişmeyi borç veren memleketin kontrolüne bırakmakla sonuçlanır. Bu «yardım» yeni devletlerin sanayileşmeleri için yetersiz olması bir yana, bu sanayileşmeyi bütünlükte güçleştirmektedir; çünkü kamu a'andaki sınıf gelişme projelerine karşıdır.

Yeni-Sömürgeciliğin son zamanlarda beşiren bir niteliği «kollektif sömürgecilik» şeklindedir. Avrupa Ortak Pazarı bunun politik ve ekonomik alandaki en önemli belirtisidir.

Yeni-sömürgeci politika yeni yöntemler (Yardım, kollektif sömürgecilik, vb.) uygularsa da genç devletlerin iç işlerini s'âhîl müdahalelerde bulunma huyunu da bilsizlikle bırakmamıştır. Son Kongo ve Vietnam olayları bunun tanığıdır.

Yeni - sömürgecilik ve kapitalist olmayan yol

Yukarda, fiat mekanizmasının nasıl az gelişmiş ülkeler zararına işlediğini söylemiştik. Yeni-sömürgeciliğin güttüğü politika yüzünden az gelişmiş ülke'ler her yıl 70-100 milyar dolar kaybetmektedirler yani bugünkü millî gelirlerinin yüzde 60-80 ini az gelişmiş ülke'ler ve gelişmiş ülkeler arasındaki uçurum gittide büyümektedir. Bu durum, az gelişmiş ülkeleri yeni yollar aramaya itmektedir.

Az gelişmiş ülkelerin durumları ve mücadele yöntemleri ne kadar farklı olursa olsun, ortak amaç yeni-sömürgeciliğin ve sömürgeciliğin ekonomik ve politik boyunduruğundan kurtulmak, yarı bağımlı bir durumdan tam bir ekonomik ve politik bağımsızlığa geçmektir. Bu eğilim, memleketine göre, çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır.

Mesela Kongoda ha'k kitleleri siyasal bağımsızlığı yeniden kazanmak için silâhlı bir, mücadeleyle yürütmektedirler. Sudan ve Fas gibi memleketlerde yeni-sömürgecilik karşı savaşın amacı demokratik millî devrindir; yani derebeyliğe ve işsizliğe son vermek, millî ekonomi üzerindeki büyük burjuvazinin ve emperyalist tekellerin egemenliğini yıkmak, kamusal hayatı demokratlaştırmaktır.

Türkiye, İran, Pakistan gibi bazı ülkeler yeni-sömürgeci politikanın baskılarına boyun eğerek kapitalizmin yolunu izlerlerken, bir takım Asya ve Afrika ülkeleri de kapitalist olmaya ve sosyalizme götüren bir yolu izlemektedirler.

Mesela Cezayir'de, bu yolda, önemli ekonomik ve sosyal tedbirler alınmıştır; Fransızlara ait olan büyük topraklar kollektif bir kendi kendine yönetme sistemi içinde emekçilere verilmiştir; köklü bir toprak reformuna girişilmiştir; önemli bir kamu ve kooperatif kesimi kurulmaktadır ve kamu hayatı geniş ölçüde demokratlaştırılmaktadır.

Aynı şekilde Mısır'da, Mali'de, Gana'da ve Birmanya'da köklü sosyal ekonomik ve politik reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu ülke'lerde bir kamu kesiminin kurulması, millî ekonominin gelişmesinde kesin bir rol oynamakta ve yeni-sömürgeciliğin etkisine son verecek en önemli ekonomik ve sosyal faktör olmaktadır.

Ote yandan, emperyalist kuvvetler borç verme, üretim aracı sağlama ve teknik yardım yapma konularında artık tekel sahibi olmağa çıkmışlardır. Sosyalist ülkeler de aynı şeyleri yapmaktadırlar. Bugün sosyalist ülkeler, az gelişmiş 40 ülkeye 1.100 sınıf teşebbüs ve tesis için, teknik ve ekonomik yardımlar bulundurmaktadırlar. Üstelik bu memleketlere yaptıkları yardımın yüzde 50'si ekonomik bağımsızlığı temelli demek olan ağır sanayiye gitmektedir!